T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM AKÂİDİNDE MEHDİLİK FİKRİ

HEND MUSTAFA EL-ZALITNÎ

Danışman

Prof.Dr. Mehmet ATALAN

KASTAMONU –2017

TEZ ONAYI

Hend Mustafa ELZALITNI tarafından hazırlanan "**İSLAM AKAİDİNDE MEHDİLİK FİKRİ**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

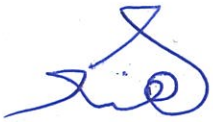
Danışman	PROF.DR. MEHMET ATALAN	.....
Jüri Üyesi	PROF. DR. TEMEL YEŞİLYURT	.....
Jüri Üyesi	Yrd. Doç Dr. Mustafa AYKAÇ	.....
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. İhab Said İBRAHİM	.....
Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Suad SHOLAK	.....

19/06/2017

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Duran AYDINÖZÜ .....

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

HEND MUSTAFA EL-ZALITNI

ÖZET

Yüksek Lisans Tezİ

İSLAM AKÂİDİNDE MEHDİLİK FİKRİ

HEND MUSTAFA EL-ZALITNI
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof.Dr. Mehmet ATALAN

Araştırmamın ismi *"Akaidde Mehdilik* İnancı" şeklindedir. Tezimizde öncelikli olarak mehdilik kelimesinin sözlük ve terim anlamlarına temas edeceğim ve bu meselenin Kuran'da olmayıp, hadislerde bulunduğunu belirteceğim. Ayrıca İsa veya yüzyılın müceddidi kisvesinde ortaya çıkan ahir zaman ve mehdilik kavramları arasındaki farkı ortaya koyacağım. Daha sonra diğer milletler ve semavî dinlerdeki mehdilik anlayışına kısa bir şekilde temas edeceğim. Bu konuyla ilgili Müslüman fırkaların görüşlerini açıklayacak, islam tarihinde mehdili iddiasında bulunan kimselere veya mehdilik iddiasında olmayıp başkaları tarafından öyle anılan kimselerden bahsedeceğim. İmkan ölçüsünde bu konu çerçevesinde meydana gelen aşırı gidenler, inkar edenler ve orta yolu tercih eden kimselerden söz edeceğim. Son olarak bu meselenin günümüz islam dünyasına yansımalarından bahsedeceğim.

Ulaştığım en önemli neticeler:

1- Kuran'da bu konunun geçmemesi sıhhali bilgi olmadığına delalet etmez

2- Bazı iddia sahiplerinin bu konuyu istismar etmesi veya uğrunda savaşların çıkması konunun inkârını gerektirmez.

3- Mehdiyi beklemek.

Sonuç kısmında bunun gibi bir takım neticelere ulaştık. Bu konuyla ilgili en önemli tavsiyeler şöyledir:

Müslüman fırka ve gruplar arasında fikri yakınlığı sağlamak.

Bu konu çerçevesinde, aklı kullanarak istismara fırsat vermemek.

Anahtar Kelimeler:

2017, 131 sayfa
Bilim Kodu :

ABSTRACT

MSc.

The Idea Of Mehdilik In Islamic Belief

Hend Mustafa EL-ZALITNI
Kastamonu University
Institute for Social Science
Department of Basic Islamic Studies

Supervisor: Prof.Dr. Mehmet ATALAN

Praise be to Allah, Lord of the Worlds, and prayers and peace be upon our Prophet Muhammad and his family and companions.
Either after:
This is a search titled: (The Mahdi Ideologically).
Research in this case focused on the study of the meaning of Mahdi in the language of the term, And the receipt of this issue in the Holy Quran or not, And Mahdi in the Sunnah, And the distinction between Mehdi the last time and what might be lost from terms such as the renewal of the century and Jesus peace be upon him Then I touched upon the cause of the Savior in the thought of heavenly religions and other nations, The opinions of the Islamic groups on this issue were clarified, and showed The claim of Mahdism in Islamic history has been described historically and without pretense, And the possibility of verification Mahdia and showed what is going on this issue of views ranging from the excessive in this case and the denial and mediate the opinion around., And then showed the effects of this issue on the Islamic nation in our time.
And reached the results of the most prominent:-

1- The fact that this issue is not mentioned in the Holy Qur'an is not proof of its lack of validity.
2- The exploitation of this issue by some of the plaintiffs and their use of war and fighting is not a reason to deny it.
3- Waiting for the Mahdi and the cessation of Islamic rulings and laws on the exit when the Shiites Twelve did not bring the Sharia and did not say any mind.

And other results listed at the conclusion of the research.
The most important recommendations which I recommend by it:-

1- An attempt to bring the intellectual divisions closer together between the sects of Muslims.
2- Fight exploitation of this issue by spreading awareness about this issue.

May Allah bless our Prophet Muhammad and his family and companions and thank God, Lord of the Worlds.

Key Words: Mahdi, Renovator, Khwarij, Ibadi, Ahl al-Sunnah, Twelfth, Zaidi, Ismailia, Sufi.

.

Key Words:

2017,131 pages

Science Code:

TEŞEKKÜR

Çalışmamızın tamamlanmasında hepsinin ismini zikredemediğim pek çok kişinin katkısı olmuştur. Beni böyle bir çalışma yapmaya teşvik eden, çalışmamın her safhasında destek ve yardımlarını esirgemeyen Hocam Prof. Dr. Mehmet Atalan'a; eleştiri ve katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ'a ve Yrd. Doç. Dr. Ihab Said İbrahim İbrahim'e ve çevirilerde bana yardım eden Öğretim Görevlisi Ahmed Nuraddin Kattan'a teşekkür ederim..

HEND MUSTAFA EL-ZALITNI

Kastamonu, 2017

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TAAHHÜTNAME iv

ÖZET v

ABSTRACT vii

TEŞEKKÜR ix

ÖNSÖZ 1

1. GİRİŞ 3

1.1 Metot Ve Kaynaklar 4
1.1.1 Konunun Önemi 4
1.1.2 Kaynaklar 5

2. MEHDİ KELİMESİNİN ETİMOLOJİK TAHLİLİ 8

2.1. Lügat Ve Istilahî Anlamı 8
2.2. Kur'an-I Kerim'de Mehdi Kavramı 12
2.3. Hadislerde Mehdi Kavramı 18
2.3.1. Mehdi'nin Adı 22
2.3.2. Mehdinin özellikleri 23
2.3.3. Mehdinin Zuhurunun Alametleri 23
2.4. Ahir Zaman Mehdisi Ve Asrın Müceddidleri Arasindaki Farklar 25

3. İSLÂMİ FIRKALAR VE DİĞER MİLLETLERDE MEHDİLİK 28

3.1. Diğer Millet Ve Dinlerde Mehdilik 28
3.1.1 Antik Mısırlıların İnançlarında Mehdilik 28

3.1.2. Yunan Uygarlığında Mehdilik 30
3.1.3. Hint Medeniyetinde Mehdilik 30
3.1.4. Budizm'de Mehdilik 32
3.1.5. Zerdüştlük'te Mehdilik 32
3.1.6. Yahudilikte Mehdilik 33
3.2. İslam'da Mehdilik 36
3.2.1. Haricilere Göre Mehdilik 37
3.2.2. Ehl-i Sünnete Göre Mehdilik 41
3.3. Şia'ya Göre Mehdilik 47
3.3.1. Zeydiyye'ye Göre Mehdilik 49
3.3.2. İsmailliye'ye Göre Mehdilik 51
3.3.3. İsnâaşeriyye'ye Göre Mehdilik 54
3.4. Sufilere Göre Mehdilik 61
3.5. Mehdilik Ve Bu Konuda Müsteşriklerin Yazıları 67
4. HAKİKAT VE İDDİALAR ARASINDA MEHDİNİN KİŞİLİĞİ 71

4.1. Tarihte Mehdilik İddiası 71
4.1.1. Ubeydullah b. el-Hüseyni el-Mehdi el-Fatimi (259-322) 71
4.1.2. el-Mehdi B. Tumert (H. 524-475) 72
4.1.3. el-Mehdi el-Cunburi (H.847-910) 73
4.1.4. el-Mehdi es-Sudani (h.1258-M.1843 / h.1302-M.1885) 74
4.1.5. Mirza Ğulam Ahmed el-Kadiyani (m.1840 veya 1839-m.1908) 76
4.2. Tarihte Mehdilik İle Vasıflananlar 77
4.3. Mehdiliğin Gerçekleşme İmkânı 81
4.4. Muasır İnkâr, Aşırılık Ve İtidal Arasında Mehdilik Düşüncesi Ve Bu Düşüncenin İslam Ümmeti Üzerindeki Etkileri 82
4.4.1. Mehdiliği İnkar Eden Muasırlar ve İnkar Sebepleri 83
4.4.2. Mehdilikte Aşırıya Giden Muasırlar ve Aşırılık Sebepleri 92
5. SONUÇ 103

6. ÖNERİLER 105

KAYNAKLAR 106

ÖNSÖZ

Mehdilik, İslâmî gelenekte önemli bir yere sahiptir. Toplumda düzenin bozulduğu, insanların maddi ve manevi sıkıntılarla baş başa kaldığı dönemlerde her zaman ve her yerde insan üstü özellikler taşıyan "kurtarıcı"lar ortaya çıkmış veya çıkarılmıştır. Gerçekte böyle bir düşüncenin oluşumunda, birtakım sosyo-kültürel etmenlerin yanında, özellikle Emevîler'in kuruluşundan itibaren yaşanan bazı siyasî gelişmelerin de bir hayli etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Peygamber efendimizden ahir zamanda zulüm ve adaletsizliğin yaygınlaşmasından sonra temiz ehli beytinden, insanları İslâm'a sevk eden, mehdi denilen bir kişinin zuhur edeceğine dair rivayetler mevcuttur. Mehdilik meselesi İslâm toplumunu radikal, orta ve inkâr fikirleri ile itikadî noktada ayrışmaya kapı aralayan bir konu olmuştur. Mehdi konusu akâid ve kelâmda şüpheli ve ihtilaflı bir mesele olarak sayılmaktadır. Özelliklede bu konu İslâm toplumunun en büyük iki grubu olan Sünni ve Şiî akaidi etrafında yapılandırılmıştır. Bu iki grupta bu fikrin bulunduğunu kabul etmekte olsa da mehdinin kimliği hususunda ihtilaf sözkonusudur. Sünni inancına göre mehdi, ahir zamanda yeryüzünde hakim olacak olan zulmü kaldıracak, adaleti yayacak Allah'ın yardım edeceği bir kurtarıcıdır.

Şiî İsnaaşeriye'yeye göre mehdi ise, peygamberin neslinden, Hz. Hüseyin'in zürriyetinden, doğumu hicri 256 senesinden bu yana hayatta olup her an hazır bulunan ancak görünmeyen bir adamdır.

Bu zıt iki fikirden dolayı bu meselede İslâmî düşüncede farklı sonuçlar doğmuştur. Örneğin Ehli Sünnet'e göre mehdi konusu dinin kendisine bağlı olduğu İslâm akaidi konularından biri değildir. Ehli Sünnet'e göre kişi dini hayatını ve hükümleri mehdinin çıkması ve zuhuruna bağlamaz. Dini şiarlar olan cihat, sadaka, cemaatle namaz, cuma, hadler ve hükümler mehdi çıksa da çıkmasa da aynıdır. İsnaaşeriye'ye göre ise bunun aksine cemaatle namaz, cuma, sadaka, cihat ve hükümlerin uygulanması gibi dini konular tamamıyla mehdinin zuhuruna bağlıdır.

Çalışmamızda bu konuyu ele almamızın sebebi, bu meselenin günümüzde yaşanan olumsuz olaylara kaynaklık yapmasıdır. Çalışmamızın tamamlanmasında hepsinin

ismini zikredemediğim pek çok kişinin katkısı olmuştur. Beni böyle bir çalışma yapmaya teşvik eden, çalışmamın her safhasında destek ve yardımlarını esirgemeyen Hocam Prof. Dr. Mehmet Atalan'a; eleştiri ve katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Mustafa AYKAÇ'a ve Yrd. Doç. Dr. Ihab Said İbrahim İbrahim'e ve çevirilerde bana yardım eden Öğretim Görevlisi Ahmed Nuraddin Kattan'a teşekkür ederim.

KASTAMONU 2017 HEND MUSTAFA EL-ZALITNI

1. GİRİŞ

Toplumda düzenin bozulduğu, insanların maddi ve manevi sıkıntılarla baş başa kaldığı dönemlerde her zaman ve her yerde insanüstü özellikler taşıyan "kurtarıcı"lar ortaya çıkmış veya çıkarılmıştır. Gerçekte böyle bir düşüncenin oluşumunda, birtakım sosyo-kültürel etmenlerin yanında, özellikle Emevîler'in kuruluşundan itibaren yaşanan bazı siyasî gelişmelerin de bir hayli etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bunların sonucu olan ortaya çıkan mehdilik anlayışı geçmişten günümüze İslâmî gelenekte önemli bir yere sahip olmuştur.

Peygamber Efendimiz'den ahir zamanda zulüm ve adaletsizliğin yaygınlaşmasından sonra temiz ehli beytinden, insanları İslâm'a sevk eden, mehdi denilen bir kişinin zuhur edeceğine dair rivayetler mevcuttur. Mehdilik meselesi İslâm toplumunu radikal, orta ve inkâr fikirleri ile itikadî noktada ayrışmaya kapı aralayan bir konu olmuştur. Mehdi konusu akâid ve kelâmda şüpheli ve ihtilaflı bir mesele olarak sayılmaktadır. Özellikle de bu konu İslâm toplumunun en büyük iki grubu olan Sünni ve Şiî akaidi etrafında teşekkül etmiştir. Bu iki grupta bu fikrin bulunduğunu kabul etmekte olsa da mehdinin kimliği hususunda ihtilaf söz konusudur. Sünni inancına göre mehdi, ahir zamanda yeryüzünde hakim olacak olan zulmü kaldıracak, adaleti yayacak Allah'ın yardımı ile yeryüzünde hakim olan bir kurtarıcıdır.

Şiî İsnaaşeriye'yeye göre mehdi ise, Hz. Peygamber'in neslinden, Hz. Hüseyin'in zürriyetinden olup, doğduğu hicri 256 senesinden bu yana hayatta olan, her an hazır bulunan ancak görünmeyen bir şahsiyettir.

Bu zıt iki fikirden dolayı bu meselede İslâmî düşüncede farklı sonuçlar doğmuştur. Örneğin Ehli Sünnet'e göre mehdi konusu dinin İslâm akaidinin temel bir konussu değildir. Ehli Sünnet'e göre kişi dini hayatını ve hükümleri mehdinin çıkması ve zuhuruna bağlamaz. Dini şiarlar olan cihat, sadaka, cemaatle namaz, cuma, hadler ve hükümler mehdi çıksa da çıkmasa da aynıdır. İsnaaşeriye'ye göre ise bunun aksine cemaatle namaz, cuma, sadaka, cihat ve hükümlerin uygulanması gibi dini konular tamamıyla mehdinin zuhuruna bağlıdır.

1.1 Metot Ve Kaynaklar

1.1.1 Konunun Önemi

Mehdi inancı daha genel bir ifade ile kurtarıcı fikri, ağırlıklı olarak ilkel dinlerde rastlanan ve her toplumda değişik şekillerde varolan bir olgudur. Yahudilik ve Hıristiyanlıkta bir inanç esası olarak telakki edilen bu düşünce tarzı zamanla Müslümanlar arasında da yer almış ve İslam kültür tarihinde oldukça etkili olmuştur[1].

Mehdilik konusunun çalışılması İslâm toplumunun üzerindeki etkileri bakımından çok önemlidir. Müslüman kimsenin İslâm'ın getirdiği sağlam ve doğru inancı anlama noktasında bu meselenin doğru algılanması son derece önemlidir. Zîra zor duruma düştüğünde müslümanlara yardım edecek bu şahsiyet, Müslümanlar arasındaki zayıf karakterlerliler için ilgisizlik ve kayıtsızlık kapısını açmıştır. Aynı zamanda bu inanç günümüzde Müslümanlar arasındaki şiddetli savaşların arkasında yatan sebeptir. Şu anda Yemen, Suriye ve Irak'ta süregiden savaşlarda mehdilik inancının etkileri mevcuttur. Bu nedenle bu konunun işlenmesi günümüzün hali hazırda kaçınılmaz ihtiyaçlarındandır.

Bizim bu konuyu seçmemizin sebeplerini şu şekilde özetleyebiliriz: İslâmî grupların fikir ve düşünceleri ekseninde bu şahsiyeti tanımak ve İki büyük îtikâdî ekol olan Ehl-i Sünnet ve Şia arasında savaşlara kadar varan bu konudaki ihtilafın sebeplerini açıklamak.

Bu anlamda araştırmada aşağıdaki veriler hedeflenmektedir; Mehdi kavramıyla tam olarak neyin kastedildiğinin açıklanması, Mehdi kavramıyla karıştırılan asrın müceddidi, musallih ve Hz. İsa gibi diğer kavramların ayrıştırılması, gayri müslimlerin bakış açısıyla mehdinin açıklanması, İslâmî fikir akımları arasında bu konuda oluşan ihtilaf sebebiyle meydana gelen olumsuz etkenlerden uzaklaşmanın gereğini vurgulamak, gerçek mehdilik inancını geçmişten günümüze gerçekçi bir

[1] Sa'd Muhammed Hasan, ***el-Mehdîyyetü fi'l-İslâm munzü akdemi'l-usûr Hatte'l-Yevm***, Mısır, 1953, s. 45.

şekilde ortaya koyarak İslâm ümmeti üzerinde özellikle de günümüzde bu meseleden kaynaklı itikadi etkenlerin açığa kavuşturulması önemlidir.

Bu konunun gayesi, mehdilikle alakalı İslâmî gruplara göre doğru inancın açığa kavuşturulması, bu şahsiyet etrafında dönen hurafelerin ayıklanmasıdır.

1.1.2 Kaynaklar

İslam Mezhepleri Tarihi araştırmacısının temel müracaat kaynağı makalat türü eserlerdir. Bu eserlerde Mehdi fikri ve mehdilikle ilgili tezahürler tam olarak açıklanmamıştır. Bu fikrin hangi siyasi sosyal ve kültürel şartlarda ilk defa kim tarafından ne zaman, nerede ortaya atıldığını, nerelerde yayıldığını ve tarihi gelişim seyrinin ne şekilde olduğunu görmek zordur.[2]

Mehdilik Şia'da bir inanç esası olarak telakki edildiği için Şii kaynaklarda Mehdi konusu daha geniş bir şekilde ele alınmaktadır. "Kaim", "Mehd-i Muntazar" gibi isimlendirmelerle anılan özellikle İmamiyye Şia'nın on ikinci imamı Hasan el-Askeri'nin oğlu Muhammed b. Hasan el-Mehdi ile ilgili pek çok rivayet mevcuttur. Şia'daki bu anlayışı incelerken, Nevbahtî'nin Fıraku'ş-Şia'sı ile Kummî'nin Kemâlü'd-dîn ve Temâmü'n-Ni'me adlı eserleri ve Gaybetle ilgili ilk döneme en yakın Şiî anlayıştan bahseden eserlere müracaat edeceğiz.

Çalışmamızda tarihi rivayetleri ortaya koyarken bilhassa Taberî, Belâzurî, Vâkıdî, Ya'kubî ve Mes'ûdî gibi büyük tarihçilerin verdikleri bilgileri bir bütün olarak halinde ön planda tutmaya gayret edeceğiz. Zaman zamanda çeşitli yorumlardan istifade amacıyla daha muahhar eserlere başvuracağız. Tarih kitaplarında mehdilik ile ilgili doğrudan bir bilgi yoktur. Fakat bu kitaplardan siyasi aktiviteleri ve ilgili dönemin tarihi olaylarını bulmada kullanacağız. Mehdi iddiasında bulunan veya mehdi olduğu iddia edilen kişilere ait bilgiler için tabakat ve ricâl kitaplarına müracaat edeceğiz. İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ı başta olmak üzere bu tür eserlerden faydalanacağız.

Konuyla alakalı yapılan ilmi çalışmaların öne çıkanları şunlardır:

---

[2] Ethem Ruhi Fığlalı, *Mezhepler Arasındaki Farklar,* Ankara 1992, s. 13- 31.

1.Cevat Ali, el-Mehdiyyu'l-Muntazar İnde Şiâti'l-İsna-Aşeriyye, Terc. ve tahk. Ebu'l-Îd Dudu, Hamburg, 1939. Bu eser bir tez çalışması olup sayfa sayısı 318'dir. Eser 2005 senesinde basılmıştır. Araştırmacı bu çalışmada mehdi hakkında sadece Şia-İsna-Aşeriyye'nin görüşlerine yer vermiş konuyla ilgili Şii gruplarından olan Zeydiyye ve İsmailiyye gibi diğer İslâmî grupların görüşlerine değinmemiştir. Bizim bu çalışmamız ise Şia ve diğer grupların görüşlerini kapsamaktadır.

2.Nahide Muhammed Zebuna, Akidetu İntizarı'l Mehdi fi'l Fikri's Siyasiyyi'l İslâmî yyi'l Muâsır. Bu çalışma araştırmacının siyasi ilimlerde yüksek lisans için hazırladığı bir tezden ibarettir. 2006 senesinde basılmıştır. Sayfa sayısı 196'dır. Bu çalışma araştırmacının sadece İslâm toplumuna bakış açısıyla mehdiyi bekleme inancı ve olumlu sonuçlarının yanı sıra mehdi konusunun siyasi yönüne yoğunlaşmaktadır. Araştırmacı bu konuda diğer yönlere temas etmemiştir.

3.Adâb Mahmûd el-Hameş, el-Mehdiyyu'l Muntazar fi Rivayati Ehli's Sünneti ve'ş Şiâti'l İmamiyye Dirase Nakdiyye Hâdise. Hicri 1422 de Ürdün'de Fetih Yayınevi tarafından basılmıştır. Kitap yaklaşık 550 sayfadan oluşmaktadır. Yazar kitabında mehdilik fikrini Sünnî ve Şiî inançlarında sadece yeni deliller çerçevesinde ele almaktadır.

4.Mahmut b. Abdullah et-Tuveyciriye, el-İhticacu bil-Eseri ala men Enkera'l Mehdiyye'l Muntazar. Kitap 1403/1983 senesinde basılmıştır. Kitabın yazılma sebebi ise yazarın, Şeyh Abdullah b. Zeyd b. Mahmud'un La Mehdiyye Yuntazaru Ba'de'r-Resuli Hayri'l-Beşer adlı kitabına reddiye yapmasıdır. Şeyh Tuveycirî bu kitabında Şeyh İbni Mahmud'un mehdilik konusundaki fikirlerini tek tek eleştirmiştir. Bu kitap mehdilik konusunu kabul etmeyenlere reddiyelerden ibarettir. Bizim çalışmamız ise bu meseleyi hem kabul eden hem de etmeyenleri kapsamaktadır.

5.Abdülalim Abdülazim el-Bistevi, el-Mehdiyyu'l Muntazar fi Davi'l Ahadisi ve'l Asari's Sahihati ve Akvali'l Ulemai ve Ârâi'l Fıraki'l Muhtelife. Bu kitap Mekke-i Mükerreme'de bulunan Melik Abdülaziz Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak sunulan bir risaleden ibarettir. Sayfa sayısı 600'den fazladır. İbni Hazm Yayınevi

tarafından basılmıştır. İlk baskısı 1420/1999 senesinde basılmıştır. Araştırmacı fazla emek vermesine rağmen mehdilik konusuyla alakalı hadis ve eserleri incelemiş ve sadece Sünni inanca göre ele almıştır.

6.Ebu Abdullah Muhammed B. İsmail B. Ibrahim B. Muğira El-Cafi El-Buhari Sahihi Buhari (El-Camiu'l-Müsnedi's-Sahih El-Muhtasar Min Umuri Resulillahi . Ve Sünenihi Ve Eyyamihi)– Tahkik: Muhammed Züheyr B. Nasir – Daru Tuki'n-Necat.

7.Ebu Hasan Müslim Bin Haccac El-Kuşeyri En-Nisaburi Sahihi Müslim bi-şerhi nevevi li-– tahkik: muhammed fuad abdulbaki – daru'l-hadis – kahire – t.1 – h.1412 m.1991.

8.Ebu Davud Süleyman el-Eşas es-Secistani El-Ezdi, Süneni ebi davud, tahkik: izzet ubeydu duas ve adil seyyid. Daru İbn-i hazm – beyrut – t.1 – h.1418 m.1997.

9.Ebu İsamuhammed b. İsa Et-Tirmizi El-camiu'l-kebir tahkik: beşşar avad maruf-daru'l-ğarb el-islami- beyrut- t.1 m.1996.

10.Abdillah Muhammed Bin Yezid El-Kazvini Süneni İbn-i Mace tahkik: mahmud fuat abdulbaki matbatu dari ihyai kütübü ilmiyye.

11.Ebu Hasan Ali B. İsmail El-Eşari Mekalatu'l-İslamiyyin Ve İhtilafu'l-Musallin Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdulhamit – Mektebetu Asriyye – Beyrut – 1411/1990.

12.Nadr Muhammed B. Mesud B. Ayyaş Es-Sülemi Es-Semerkandi Tefsiru Ayyaşi - Tahkik: Haşim Er-Resuliel-Mahallati- El-Mektebetu'l-Alemiyye El-İslamiyye-Tahran-Suku Şirazi.

13.Hasan b. Musa Nevbahti, Sa'd b. Abdullah el-Kummi, Fıraku'ş-şia, thk., abdulmunim el-Hanefi, daru rüşd – kahire – t.1 – h.1412 m.1992.

2. MEHDİ KELİMESİNİN ETİMOLOJİK TAHLİLİ

2.1. Lügat ve Istilahî Anlamı

Mehdi, Arapça هدى kökünden ism-i mef'ul[3] sigasında "hidayete ve doğru yola erdirilmiş" anlamında kullanılan bir kelimedir. Terim olarak, "Allah'ın doğru yola erdirdiği kişi" anlamına gelmektedir.[4] Bu kavram, İslâm öncesi Araplar arasında da kullanılmış olup, bununla "iyiye ve hayra götüren kişiler" kastedilmiştir. İslâmiyetin gelmesinden itibaren ise, dinî bir hüviyet kazanarak "imana götüren" şeklinde yorumlanmıştır.[5]

Mehdi kavramı, Allah Teâlâ'nın doğru yola erdirdiği anlamında isim olarak kullanılmaktadır. Ahir zamanda gelmesi müjdelenen kişide bu isimle adlandırılmıştır.[6] Söz konusu kavramla dil bilimcilere göre kayıtsız bir şekilde kullanılması durumunda; ahir zamanda çıkacak, Hz. Peygamber 'in müjdelediği kişi kastedilir. Bu mânâ ile lügat ve ıstılah mânâsı eşittir. Mehdilik konusu büyük akaidî bölünmelere hatta İslâmî gruplar arasında akîdevî ihtilafların en önemli sebebi olması nedeniyle âlimlerin önemsediği bir konu olmuştur.

Bir kavram olarak ise mehdi; İslamî vahyin tüm milletler için bir norm olacağı âdil bir sosyal düzen ve baskı ve zulümlerden uzak bir dünya kurarak bütün insanlığa hakikî ve bozulmamış rehberliği getirecek olan, arı duru bir inancı yeniden hâkim hususunda kendisini izleyenlerin arzularını somutlaştıran kişidir.[7]

---

[3] Zebîdî, ***Tacu'l-Arus*** kitabında mehdinin türevinde üç görüş olduğunu beyan etmiştir. Bir, el-huda'dan türemiştir. İkisi heda-yehdi fiilinden ismi mefuldür. Üç tane de el-mehd kelimesine mensuptur.

[4] Ebu Fudayl Cemaleddin b. Manzur b. Muhammed b. Mükerrem (ö.711/1311), ***Lisanü'lArab***, Beyrut 1410/1990, c.15, ss. 353-354.

[5] Sa'd Muhammed Hasan, ***el-Mehdîyyetü fi'l-İslâm munzü akdemi'l-usûr Hatte'l-Yevm***, Mısır 1953, s. 45.

[6] Ez-Zebîdî, Muhammed Mürteza el-Hüseyni, ***Tacu'l arus,*** c.40, s.294; İbnu'l Esir Muciddin Ebi's Saadati'l Mübarek Bin Muhammed El-Cezeri, ***en-nihaye fi ğaribi'l hadis ve'l eser***, s.1004; İbni Menzur Ebu'l Fadl Cemaleddin Muhammed B. Mükrim El-İfriki El-Mısri, ***lisanu'l Arap,*** c.15,s.354.

[7] Ahmet Ağırakça, "Mehdi", ***Şamil İslam Ansiklopedisi***, c.5, Dergah Yay., İstanbul 2000, s.149

Bu fikir ilk çıktığında özelliklede hicri birinci asırda Keysaniyye[8] fırkası Kerb'îyye[9] fırkası, Muhammed b. el-Hânefîyye'nin[10] ölmediğini, Radva Dağı'nda yaşamakta olduğunu, sağında bir aslan solunda ise bir kaplan tarafından korunmakta olup yiyeceğinin bal ve pınardan kendisine ulaştırılmakta olduğunu bu kişinin de Mehdî olduğunu iddia etmişlerdir.[11] Daha sonraki dönemlerde zaman geçtikçe Ömer b. Abdülaziz[12] gibi birçok kişinin tanımladığı el-Mehdiyyi'l-magribi İbni Tumart[13] ve el-Mehdiyyi's-senusi[14] gibi birçok kişi mehdilik iddia etmiştir. Mehdi kavramı irşat eden mehdileri kapsamak, iddia edenleri ufuklara çıkarmak olarak tanımlanmıştır. Ayrıca ahir zamanda çıkacak mehdi ile her asrın müceddidlerini ayırmak için kullanılmıştır.

8 Kasaniler, Rafızilerden bir fırkadır. Bu fırkanın kasani diye isimlendirilme nedeni muhtar bin Ubeyd es-sekafinin Hz. Hüseyin bin alinin katilini istemesi ve kendisine kasan denilen muhammed bin el-hanefiyeye çağrıda bulunması olmuştur. Başka bir neden olarakta kendisine kasan denilen ali bin ebi talibin azatlı kölesinden söz aldığı olduğuda söylenmiştir. bak. El-eşari , ***Makalatu'l islamiyyin,*** c. 1,s.91 ; el-bağdadi, ***el-farku beyne'l firak***, *s.* 46.

9 Kerbiyye, kâsani kollarından olup Rafızilerden bir fırkadır. Bunlar ebu kerb ed-daririn yandaşları olduklarından kerbiyye diye tanınmışlardır. Bunlar ilkin mehdinin kayıp olduğunu daha sonra ise zuhur ettiğini iddia etmişlerdir. Bakınız el-eşari: ebu'l hasan ali bin İsmail (ö. 330h.), ***makalatu'l islamiyyin ve ihtilafi'l musallin***, thk, Muhammed muhyiddin Abdülhamid, el-asriyye kitapevi, sayda, Beyrut, ss, 1411-1990, 92; el-Bağdadi, Ebu Mansur Abdulkahir Bin Tahir Bin Muhammed, ***el-fark beyne'l- fırak***, *thk., Muhammed Osman el-Haşt*, İbni Sina Kitapevi, Mısır trz, s. 47.

10 Muhammed bin el-hanefiyye, Hz. Ebu Bekir'in vefat ettiği gece dünyaya gelmiştir. Ö. 81h. – ebu'l kasım ve Ebu Abdullah Muhammed b. Ali B. Ebi Talip Abdumenaf Bin Abdulmuttalib Şeybe b. Haşim Amr b. Abdumenaf b. Kusay b. Kilab el-Kureşi el-Haşimi el-medeni, Hz. Hasan ve Hüseyin'in kardeşidir. Muhammed b. el-Hanefiyye ile ilgili geniş bilgi için bkz., Mehmet Atalan, ***Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknameleri***, TBBD Yay, İstanbul 2010.

11 el-Eşari, ***Makalatu'l-İslamiyyin***, c.1, s.92; el-Bağdadi, ***el-Fark Beyne'l-Fırak***, s. 47.

12 Ömer bin Abdülaziz; Salih halife Ömer bin Abdülaziz bin Mervan Ebu Hafs Hulefa-i Raşidinin beşincisidir. Hicri 61 senesinde doğmuştur. Onun hakkında Süfyani Sevri şöyle demiştir: halifeler beştir. Bunlar; Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali ve Ömer bin Abdülaziz'dir. Vehb bin Münebbih ise şöyle demiştir; Eğer bu ümmette bir mehdi varsa, o Ömer bin Abdülaziz'dir. Hicri 101 senesinde vefat etmiştir. es-Suyuti Celalettin Abdurrahman (h.911), ***Tarihu'l-hulefa***, İbni Hazm Yayınevi, Beyrut Lübnan, 1. Baskı, 2003, s.182-185-195.

13 el-Mehdiyyu'l-Mağribi İbni Tumart: 475-524h, Muhammed bin Abdullah bin tumart el-mesmudi el-berberi Ebu Abdullah. Lakabı, elmehdiyyu'l kaimu biemrillah'dir. Mağripte İbn-i taşfine karşı isyan çıkarmış ve mehdilik iddiasında bulunmuştur. Ölene kadar Tinmel dağında hapis edilmiştir. Zirikli, Hayreddin, ***el-A'lam***, el-İlmu li'l-Melayin Yayınevi, 15. Baskı, Beyrut , 2002, c. 9, s.228-229.

14 El-mehdiyyu's senusi: Muhammed bin Muhammed bin ali es-senusi el-mehdi babası öldükten sonra senusinin ikinci lideridir. Senusi hareketi mağripten Hindistan'a kadar yayılmıştır. Libya'nın son kralı Muhammed İdris es-senusinin babasıdır. Bakınız: Zirikli, ***el-A'lam***, c.7, s.76.

İbni Kayyim, Mehdi hakkındaki görüşlerini şöyle zikretmiştir;[15]

1. O Meryem oğlu Mesih'tir. Gerçek mehdi odur. Bu görüşün sahipleri "Meryem oğlu İsa'dan başka mehdi yoktur"[16] hadisini delil getirmişlerdir.

2. Mehdi Abbas oğullarından bir halifedir. Hâlbuki onların zamanı tükenmiştir. Bu görüşün sahipleri imamı Ahmet'in Müsned'inde ve İbni Mace'nin Sünen'inde zikrettiği "Horasan tarafından siyah bayraklılar çıktığını gördüğünüzde kar üzerinde sürünerek de olsa onlara katılın, çünkü içlerinde Allah'ın halifesi Mehdi vardır."[17] hadisini delil getirmişlerdir.

3. O Ehl-i Beyt'ten Hasan b. Ali'nin soyundan ahir zamanda yeryüzü, zulüm ve adaletsizlikle dolduğunda çıkacak ve onu adaletle dolduracak kişidir. Hadislerin çoğu buna delalet eder.

4. Mehdi, Hüseyin b Ali'nin neslinden olan Muhammed b. Hasan el-Askeri el-Muntazardır. Hz. Hasan'ın neslinden değildir. Bu Şii İsnaaaşeriyye'nin görüşüdür.

İslam'daki mehdilik tamamen soyut bir mesele olmayıp, kökeni diğer büyük din ve kültürlerin mirasıyla paylaşılan önemli bir inançtır. Ancak kavramı ifade eden kelimeler, din ve dillere göre değişkenlik arz etmektedir.[18]

Gaybete gidip daha sonra tekrar geri dönecek Mehdi inancının bazı Müslüman gruplar arasında gündeme gelmeye başlaması, Muhammed b. el-Hanefiyye (81/700)'nin ölümünden sonra olmuştur. Muhammed b. el-Hanefiyye'nin

---

[15] İbn-iu'l kayyim el-cevziyye: ebu Abdullah Muhammed bin Ebu Bekir bin Eyüp, ***el-Menaru'l Munif Fi's-Sahih ve'd-Daif***, thk., Yahya b. Abdullah es-Semali, s.150- 153.
[16] İbni Mace, ***Sünen***, kitabu'l fiten, şiddetu'z zaman babı, c. 3, s. 1340 rakam: 4039.
[17] İmamı Ahmet, ***Müsnet***, müsnedi sevban, c.16, s.292, rakam: 22287; İbni Mace, *Sünen,* Kitabu'l Fiten Hurucu'l Mehdi, c.2, s.1367, rakam: 4084.
[18] Cemil Hakyemez, "Mehdî Düşüncesinin İtikadîleşmesi Üzerine", ***Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi***, c. 3, sayı: 5, ss. 127-144.

konumunun bu duruma çok uygun olması, bazı Müslümanlar arasında böyle bir düşünceyi gündeme getirmiş ve onu, dönüşü beklenen Mehdi ilân etmişlerdi.[19]

Keysâniyye ile başlayıp artarak devam eden birçok iddiaya rağmen, İslâmiyetin ilk üç asrında, Şîa'nın geneli ve Müslümanlar nezdinde mehdinin kimliği hakkında tam bir kesinlik söz konusu değildi. İmamiyye'de mehdilik, on ikinci imamda sabitleştirilişine kadar değişik safhalar geçirmiş, farklı yerlerde birçok mehdilik iddiası ortaya çıkmıştır. Bu iddialar onlu rakamlarla ifade edilmenin sınırlarını bile aşmış, öyle ki genelde her bir fırkanın birden fazla mehdisi olmuştur. Kılıca sarılan ve hak devleti kurma iddiasında bulunan herkese mehdi gözüyle bakılmıştır.[20]

En genel-geçer mehdilik anlayışına göre mehdi, ahir zamanda yeryüzü zulüm ve adaletsizlikle dolduktan sonra onu adaletle doldurmak için çıkacak kişidir. Bu mânâ fırkaların mehdi kavramına ekledikleri onun Hz. Hasan'ın[21] veya Hz. Hüseyin'in[22] neslinden olması, doğacak ve ilerde çıkması veya doğmuş kayıp olmuş ilerde çıkması gibi diğer kayıtlar dışında tüm inançların ve milletlerin ittifak ettiği mehdinin anlamıdır. Önemli olan çıkacak olması ve yeryüzünde zulüm ve adaletsizliğin yaygınlaşmasından sonra yeryüzünü adaletle dolduracak olmasıdır. İşte bu mehdinin asıl mânâsı budur. Bu mânâya ek olarak mehdinin çıkışı Hz. İsa'nın inişinden kısa bir süre önce olacaktır. Kıyametin büyük alametlerinin ve kozmik değişikliklerin ortaya çıkması onunla başlayacaktır. Hz. İsa'nın inişi, mehdinin arkasında namaza durması, insanlığın karşılaşacağı en büyük fitne olan deccal fitnesinin çıkışı gibi kıyametin büyük alametleri görülecektir. İşte mehdi tüm bunlardan önce çıkarak bu olağanüstü döneme adeta hazırlık yapacaktır.

---

[19] Atalan, ***Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknameleri***, TBBD Yay, İstanbul 2010

[20] Geniş bilgi için bkz., Hakyemez, "***Mehdî Düşüncesinin İtikadîleşmesi Üzerine***", ss. 131-133.

[21] Hasan b. Ali b. Ebi Talip b. abdulmuttalip b. Haşim bin abdumenaf, imam, seyyid, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in goncası, cennet ehlinin gençlerinin efendisi, Ebu Muhammed el-kureşi el-haşimi el-medeni eş-şehit hicretin üçüncü senesinde doğdu. Dedesi Hz. Peygamber (s.a.v.)'den, anne ve babasından birçok hadis ezberledi. Hicri elli senesinde vefat etti. es-Suyuti, ***Tarihu'l Hulefa***, s.152; ez-Zehebi, ***Siyeru A'lami'n Nubela***, *c.* 3, s.245- 246-277.

[22] Hüseyin b. Ali b. Ebi Talip b. abdulmuttalip bin Haşim bin abdumenaf bin kusay el-kureşi el-haşimi, hicretin dördüncü senesinde doğdu. Hicri altmış bir senesinde şehit edildi. ez-Zehebi, ***Siyeru A'lami'n Nubela***, c.3, s.280-318.

2.2. Kur'an-I Kerim'de Mehdi Kavramı

Kur'an-ı Kerimde mehdi kelimesi geçmemektedir. Ancak mehdi kelimesinin lügat anlamına uygun olarak; insanları doğru yola iletmesi için Allah tarafından seçilmiş ve gerçeğe ulaştırılmış kimse "Hâdî" kelimesi kullanılmaktadır[23]. Mesih meselesinde olduğu gibi, mehdinin kesin olarak geleceğini iddia edenler bazı ayetleri kendi görüş ve düşünceleri doğrultusunda tevil etmişlerdir. "Her milletin bir yol göstereni vardır"[24] "Allah içinizden inanıp yararlı iş işleyenlere onlardan öncekileri halef kıldığı gibi, onları da yeryüzüne halef kıldığına, onlar için beğendiği dini temelli yerleştireceğine, korkularını güvene çevireceğine dair söz vermiştir."[25] Bu ayetler mehdilik fikrinin Kur'anda bulunduğunu iddia edenlerin delilleridir.

Lafız yönünden Kur'an-ı Kerim'de mehdi kelimesi geçmemektedir. Ancak bu kavrama yakın anlamlı olan "hüda" ve türevleri birçok surede çokça zikredilmektedir. Bunlar;

أُوْلَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ[26]

"İşte onlar Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy."

لَّمْ يَكُنِ اللّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلاَ لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلاً (١٣٧)[27]

"Allah ne bağışlayacak ne de onları doğru yola iletecektir."

مَن يَهْدِ اللّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَن يُضْلِلْ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ (١٧٨)[28]

"Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolu bulan odur. Kimi de şaşırtırsa, işte asıl ziyana uğrayanlar onlardır."

---

[23] Hac, 53; Furkan, 33.
[24] Ra'd, 7.
[25] Nur, 55.
[26] Enam, 90.
[27] Nisa, 137.
[28] Araf, 178.

رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا[29]

“Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme.”

أَتُرِيدُونَ أَن تَهْدُواْ مَنْ أَضَلَّ اللّهُ[30]

“Allah’ın saptırdığını doğru yola getirmek mi istiyorsunuz?”

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (١٠٣)[31]

“İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız.”

Bu konu ilgili ayetler, “Hüdâ” ve türevleri için delil olarak burada zikrettiğimiz birkaç ayetten ibaret değildir.[32]

Allah’nın insanı hidayeti, Kur’an-ı Kerim’de dört şekilde geçmektedir.[33]

1.Ayet-i kerîmede ifade edildiği gibi gerekli bilgi, akıl ve zekâyı tüm mükellefleri özü ile kuşatan hidayettir.

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى[34]

“O da: ‘Bizim Rabbimiz, her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir’ dedi.”

2.Kur’an’ın indirilmesi ve peygamberlerin diliyle insanları davet etmesibirer hidayettir. Şu ayetin mânâsı bu doğrultudadır:

وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا[35]

---

[29] Âli İmran, 8.
[30] Nisa, 88.
[31] Âli İmran, 103.
[32] Geniş bilgi bkz., Mahmut Fuat Abdulbaki, ***el-Mu’cemu’l-Mufehres li Elfazi’l-Kurani’l-Kerim Bi Haşiyeti’l- Mushaf***, el-Hadis Yayınevi, Kahire, s. 731-736.
[33] er-Ragıp el-Isfahanı, Ebu’l Kasım Hüseyin b. Muhammed, ***el-Müfredat fi ğaribi’l-Kur’an***, thk., Merkezu’d-Dirasati ve’l-Buhus Bi mektebeti Nezzar Mustafa El-Baz, c.6, s.700.
[34] Taha, 50.

“Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık.”

3. İhtida edenlere özel olan “Tevfik”tir. Bu mânâ şu ayetlerde geçmektedir.

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ (١٧)[36]

“Doğru yolu bulanlara gelince, Allah onların hidayetlerini arttırır ve sakınmalarını sağlar.”

وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ[37]

“Kim Allah’a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya götürür.”

4. Ahirete cennete götüren hidayet. Şu ayetlerde bu mânâda kullanım vardır.

سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ (٥)وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ [38]

“Allah onları muratlarına erdirecek, gönüllerini şâd edecek ve onları, kendilerine tanıttığı cennete sokacaktır.”

Bu zikredilenler Kur’an-ı Kerimde “hüda” kelimesinin içerdiği diğer mânâlardır. Mehdi kelimesinin hidayete ve doğru yola erdirdiği demek oluyorsa, mehdinin mânâsı birinci ve üçüncü mânâlarla uyuşmaktadır.

Bunlar kelimenin lafız yönüyle yapılan değerlendirmelerdir. Mehdinin Kur’an-ı Kerim’de zimmî olarak da geçmesi konusunda Şiîlerden olan İsnâ Aşeriyye’ye göre birçok ayette bu kişiye delâlet ve müjdelemeler vardır. Bu konuda diğer fırkalar ihtilaf etmekte bilakis birçok kitaplar telif etmişlerdir. Bunlardan bazıları Haşim el-Bahraniye’ye[39] ait “el-Muhaccec fima Nezele fi’l Kâimi’l Hucce” kitabı ve Sadık el-

---

[35] Enbiya, 73.
[36] Muhammed, 17.
[37] Teğabun, 11.
[38] Muhammed, 5.
[39] el-Bahrani: Haşim, ***El-Muhicce Fima Nezele Fi’l Kaimi’l Hucce***, thk., Muhammed Münir el-Meylani en-Numan Basım, Beyrut, 1992.

Hüseyni eş-Şîrâzî'ye[40] ait "el-Mehdi fi'l-Kur'ani ve's-Sünneti" kitaplarıdır. İsnâ Aşeriyye Kur'an-ı Kerim'den birçok ayeti mehdi ve onun çıkışına yorumlamaktadır. Mehdi hakkında olduğunu iddia ettikleri ve yorumladıkları ayetlerden biriside şu ayettir:

وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ (٥)[41]

"Biz ise, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (mukaddes topraklara) vâris kılmak istiyorduk."

et-Tûsi bu ayeti tefsirinde şöyle açıklamaktadır. "*Arkadaşlarımızdan bir kısmı bu ayetin mehdi hakkında nazil olduğunu rivayet etmiştir. Allah Teâlâ, güçsüz düştükten sonra ona lütufta bulunup onu imam ve varis kılacaktır.*"[42]

Şiîlere göre mehdi bu ayette zımmen de olsa Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir. Ehl-i Sünnet müfessirleri ise bu ayetin mânâsının şöyle olduğuna ittifak etmişlerdir: "Allah İsrail Oğullarına lütufta bulunup onları önderler ve Firavun'un ehline varisler kılmıştır."[43] Bu ayetin uzaktan ve yakından ne mehdi ile nede ashabı ile alakası yoktur. Sûrenin ve ayetlerin akışı İsrail Oğulları, firavun ve zümresinden bahsetmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurdu.

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِّنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَاءهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ (٤) وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ (٥) وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ (٦)[44]

"Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten azmış, halkını çeşitli zümrelere bölmüştü. Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise

---

[40] eş-Şirazi, Sadık el-Hüseyni, ***el-Mehdi fi'l Kurani ve's-Sünne,*** el-emin yayınevi, Beyrut, 1. Baskı, 2004m.

[41] Kasas, 5.

[42] et-Tusi, Ebu Cafer Muhammed Bin Hasan, ***et-Tibyan Fi Tefsiri'l-Kuran***, thk., Ahmet Habib Kasir El-Âmili, İhyau't Turasi'l Arabi Yayınevi, Beyrut trz., c.8, s.129.

[43] et-Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, ***Tefsiru't Taberi, Camiu'l Beyan An Te'vili Âyi'l Kuran***, thk., Abdullah Abdulmuhsin et-Türki, Hicret Yayınevi,1. Baskı, Kahire,2001, c.18, s.152-153; Er-Razi, Hatibu'r Rey Diye Bilinen Muhammed Er-Razi Fahruddin İbni'l Allame Ziyauddin Ömer, ***Tefsiru'l Kebir Ve Mefatihu'l Ğayb*** **Diye Bilinen** ***Tefsiru'l Fahu'r Razi,*** El-Fikr Yayınevi, 1.Baskı, 1981m, c.24, s.226.

[44] Kasas, 4- 5 -6.

sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardandı. Biz ise, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları (mukaddes topraklara) vâris kılmak istiyorduk. Ve o yerde onları hâkim kılmak, Firavun ile Hâmân'a ve ordularına, onlardan (İsrail oğullarından gelecek diye) korktukları şeyi göstermek (istiyorduk)."

Yine Allah konu ile ilgili olarak

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ [45]

"O (Allah), müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resulünü hidayet ve hak din ile gönderendir." buyurmaktadır.

Ayyâşî bu konu ile ilgili olarak tefsirinde *"Bu ayet okunduktan sonra Ebu Abdullah'tan şu açıklama rivayet edildi:"O çıktığında Allah'a şirk koşan ve kâfir olanlar istisnasız hiçbiri onun çıkışından hoşlanmayacak."*şeklinde bir açıklama geçmektedir."[46]

Müfessirlere göre bu ayette kastedilen mana, İslâm'ın önceki dinlerden üstünlüğü için, İslâm'la gönderilen bu kişi Hz. Muhammed'dir. Ancak ayetteki dinini bütün dinlere üstün kılmak için ifadesinin açıklamasında ihtilaf vardır. Kimileri bunun Hz. İsa'nın çıkışı zamanında tüm milletlerin birleşimiyle olacağını söylerken, kimileri ise peygambere dinin gereksinimlerinin bildirildiği ve haberdar olduğu anlamına geldiğini ifade etmiştir.[47]

Yine başka bir ayette Allah,[48] وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّهِ "Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın!" buyurmaktadır. Tabersî bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak *"Ebu Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir. Henüz bu ayetin gerçek tevili yapılmamıştır. Bizi takip edip olanları görürlerse tevilini anlayacaklardır. Hz. Muhammed'in dini yeryüzünde bir*

[45] Tevbe, 7/32.
[46] Ayyâşî, en-Nadr Muhammed b. Mesut b. Ayyaş es-Selemi Es-Semerkandi, ***Tefsiru'l Ayyaşi***, thk., Haşim er-Resuli el-Mehellati, Uluslararası İslam Kütüphanesi, Tahran trz., c.2, s. 88.
[47] et-Taberi, ***Tefsiru't Taberi***, c.11, s.422- 423.
[48] Enfal, 8/39.

tek müşrik kalmayıncaya kadar gecenin kapladığı her yeri kuşatacaktır."[49] demektedir.

Başka bir ayette ise şöyle buyurulmaktadır: يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا[50]

"Çünkü onlar bana kulluk ederler; hiçbir şeyi bana eş tutmazlar."

Ayyâşî, bu ayetin tefsirinde şöyle demiştir. Bu işin sahibi Rasulullah gibi cizye kabul etmez. Bu durum şu ayetle ilgilidir:[51]

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لاَ تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّه [52]

"Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın!"

Bazı müfessirler ise bu ayetten maksadın Müslümanların Allah'ın dininde şirk kalmayıncaya dek kâfirlerle savaşması şeklinde yorumlamışlardır.[53]

Şia İsnâaşeriyye, mehdilik konusunda birçok Kur'an ayetinin nazil olduğunu veya bu konuya işaret ettiğini söylemeleri abartıdır. Bu konuda zikrettiğimiz üç ayet birçok ayetten bazılarıdır. Sanırım bu tutumları onların imamet ve bundaki mehdilik inancından kaynaklanmaktadır. Bu radikal fikri akımın[54] karşısında bu meseleyi Kur'an-ı Kerim'de geçmediğinden dolayı kabul etmeyen farklı akımlar da vardır.

Sonuç olarak Şii-İsnaaşeriyye'ye göre, Mehdi inançlarını halka mal etme yolunda hadis uydurmanın yanında, pek çok âyeti de tevil etmişlerdir. Meselâ Nûr suresi 55. âyetinin Kaim el-Mehdi ve ashabı için indirildiği, Kaim el-Mehdi'nin ahir zamanda

---

[49] et-Tabersi, Ebu Ali el-Fadl Bin Hasan, ***Mecmeu'l-Beyan Fi Tefsiri'l-Kuran***, el-Mürteza Yayınevi, 1. Baskı Beyrut, 2006, c.4, s344.
[50] Nur, 55
[51] el-Ayyâşî, ***Tefsiru'l Ayyaşî***, c.2, s.60.
[52] Enfal, 39.
[53] et-Taberi, ***Tefsiru't Taberi***, c.11, s.178; er-Razi, ***Mefatihu'l Ğayb***, c.15, s.168.
[54] Bu fikri akımı haricilerden ibadiyyeler temsil etmektedir. Bu hususta bakınız., el-Vehibi, Halit b. Mübarek, ***Eşratu's-Saa***, el-Ğubeyra Yayınevi, 1.baskı, Amman, 2004, s.144.

ortaya çıkıp zulümle dolu yeryüzünü adalete kavuşturacağı ve bunun da Ali'nin zürriyetinden Hüseyinoğullarından olacağı şeklindeki rivayet söz konusudur.[55].

2.3. Hadislerde Mehdi Kavramı

Hadislerde ise; sünni hadis literatüründe Buhari ve Müslim'in sahihleri ile Nesaî'nin Sünen'in de mehdi ismi geçen bir rivayet bulunmamaktadır. Fuat Abdulbaki İbn Mace'nin Sünen'ine yaptığı tahkikte mehdi ile ilgili rivayetlerle ilgili olarak Hakim'in Müstedrekine istinaden mehdi ile ilgili rivayetlerin Şeyheyn (Buhari ve Müslim)in sahihlerine almadıkları kaydını düşmüştür.[56] Bunların dışında kalan Hadis kitapları sünni anlayışın mehdi konusundaki düşüncelerini yansıtır mahiyettedir. Mehdi fikri, kaleme alınmış ilk hadis mecmualarından San'ani'nin Musannef'inde yer almıştır[57].

Ahir zamanda çıkacak mehdi kavramına dair birtakım işaret ve müjdelerin olduğuna inananlar ve şia isna aşeriyye inancı dışındakilere göre Kur'an-ı Kerim'de bu kavram ne lafzen nede zımnen geçmemektedir. Ancak bu kavram insanların en hayırlısı olan Hz. Peygamber'in hadislerinde geçmektedir. Sünnet-i Nebîye baktığımız vakit bu kavramın üç şekilde geçtiğini görmekteyiz:

Birincisi, Hz. İsa b. Meryem'in özelliğidir. Ahmet b. Hanbel Müsned'inde Ebu Hureyre'den, onun da Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadisi zikretmektedir. "Meryem'in oğlunun imam, mehdi ve adaletli bir hakem olarak size inmesi pek yakındır. O, Haç'ı kıracak (haça tapınmayı kaldıracak), domuzu öldürecek (domuz eti yemenin haram olduğunu bildirecek), cizyeyi koyacak; savaşı sonlandıracak."[58]

Hz. Peygamber'in mehdi sözü onun Allah Teâlâ tarafından doğru yola hidayete erdirildiği demektir nitekim peygamber bunu hadiste onun zulmü kaldıracak olması İslâmî hâkim kılması, haçı kırması ve Allah'ın dinine yardım etmek için cizyeyi koymasıyla izah etmiştir.

---

[55] Hakyemez, "***Mehdî Düşüncesinin İtikadîleşmesi Üzerine***", s.140.
[56] İbn Mace, ***Sünen***, Fiten, c.İİ, s.24, Hadis No: 4084.
[57] Abdurrezzak b. Hamsam b. Hafi el-Himyeri San'ani, ***el-Musannaf***, Beyrut, 1990m, Babü'l-Mehdi, c. 11.
[58] İmamı Ahmet, ***Müsned***, c.9, s.184-185.

Aynı şekilde İbn Mace Sünen'inde Hâkim ise Müstedrek'inde Enes b. Malik'ten rivayeten Hz. Peygamber'in şöyle dediğini nakletmektedirler: "İşler gittikçe şiddetlenecek/sıkıntıya girecek, dünya gittikçe sırt çevirecek, insanlar da hırs gittikçe artacak, kıyamet ancak insanlardan en kötü olanların başına kopacaktır. Meryem oğlu İsa'dan başka mehdi yoktur."[59]

Bu hadisin zahiri ahir zamandaki mehdinin Hz. İsa'dan başka biri olamayacağına işaret etmektedir. Bu durum bizim hadisi iki yönden incelememizi gerektirir: Hadisin zayıflığı, sahihliği ve Mehdilikle ilgili diğer hadislerle çatışma veya ittifak imkânıdır.

Bu hadisin sıhhat yönüne baktığımızda İbni Kayyim bu hadisi *el-Menaru'l Munif* isimli kitabında nakletmiş ve âlimlerin bu hadisle alakalı görüşlerini şöyle zikretmiştir. İşin aslı Muhammed b. Halid'in ifadesi olan bu hadisin ehli ilim ve ehli nakil tarafından bilinmediği görüşüdür. Hâlbuki Hz. Peygamber'den mehdinin zikri ve onun ehli beytten olduğu birçok hadisinde geçmektedir. Beyhaki ise şöyle demiştir: Muhammed b. Halit bu görüşünde tektir. Hâkim Ebu Abdullah ise bunun meçhul olduğunu belirtmiştir. Ancak bu isnatta ihtilaf vardır. Bu hadis Eban b. Ebi Ayyaş'tan o da Hasan'dan o da Hz. Peygamber'den rivayet etmişse de bu Muhammed b. Halit'in rivayetine döner ve meçhuldür. Eban b. Ebi Ayyaş'tan metruk, Hasan'dan o da Hz. Peygamber'den munkatıdır. Buna göre mehdinin çıkışına dair hadisler isnad bakımından sahihtir.[60]

Daha sonra İbni Kayyim mehdiyle alakalı hadislerden sahih olanlarını ve isnat bakımından en açık olanları zikretmiştir. Hâkim ise Müstedrek'inde bu hadisi şöyle yorumlamıştır: Bu hadisi müstedrekte hayretimden zikrettim yoksa şeyheynin aleyhine delil olarak zikretmedim. Aslında bu hadisin yerine Sufyan-ı Sevrî, Şu'be, Zaide ve diğer Müslüman imamların Asım b. Behdele'den onunda Zerr'den onun da Abdullah b. Mesut'tan onun da Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadis zikredilseydi daha evlâ olurdu. Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: "Sizlere müjdeler olsun. Mehdi, Kureyş'ten, Ehl-i Beyt'imden birisi, insanların ihtilaf ve

[59] İbn Mace, ***Sünen,*** Kitabu'l Fiten, c.2, s.1340, 1341; El-Hakim, ***Müstedrek,*** Kitabu'l-Melahim Ve'l-Fiten, c.4, s. 488, 8363.
[60] İbnu'l Kayyim, ***el-Menaru'l Munif***, s. 140-141.

sürçmeler içine düştüğü bir zamanda, yeryüzü zulüm ve haksızlıkla dolduktan sonra onu adalet ve insafla dolduracaktır."[61]

Hâkim bu hadisi farklı bir isnatla zikretmiştir. Abdülaziz b. Suheyb'den, o da Enes b. Malik'ten o da Hz. Peygamber'den "Meryem oğlu İsa'dan başka mehdi yoktur" ifadesi olmaksızın şöyle rivayet etmektedir. "İşler gittikçe şiddetlenecek / sıkıntıya girecek, dünya gittikçe sırt çevirecek, insanlarda hırs gittikçe artacak, kıyamet ancak insanlardan en kötü olanların başına kopacaktır."[62] Hadis âlimlerine göre bu hadis zayıftır. Hatta âlimlerden bazıları bunun mevzu olduğunu da belirtmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi İbni Kayyım bu hadisi zayıf görmüş ve bu hadisle alakalı Beyhaki ve Hâkim'in ifadelerini nakletmiştir. İbni Kayyım'dan önce İbni Teymiyye[63] de bunu zayıf bulmuştur. Bununla alakalı İmam Zehebi "Mizan"da bunun münker bir haber olduğunu ifade etmiştir.[64] Daha sonra hadis âlimleri bu hadis ve diğer mehdiyle alakalı olan hadisleri toplamış ve "Meryem oğlu İsa'dan başka mehdi yoktur" ifadesini "İsa b. Meryem'den başka kâmil masum mehdi yoktur" yani hakikatte ondan başka mehdi yoktur manasıyla bir araya toplamışlardır. Bu ifade "İlim ancak fayda veren, mal ancak sahibni koruyandır" demeye benzer.[65]

---

[61] İmamı Ahmet, ***Müsned***, c.4, s.142, 4098; Ebu Davud, ***Sünen***, Kitabu'l-Mehdi, c.4, s.306, 4282; Tirmizi, ***Sünen,*** Kitabu'l Fiten, Ma Cae Fi'l-Mehdi Babı, c.4, s.84-85, 2230; Taberani, -***elmu'camiu'l-Kebir***, c.10, s.161-162, 10208; el-Bezzar, ***Musannef***, c.5, s.204-207, No: 1804-1808; Ebu Amr ed-Dani, ***Sünen,*** s.1046-1047, NO: 562.

[62] el-Hâkim, ***Müstedrek***, *Kitabu'l Melahimi Ve'l Fiten*, NO:83634/489.

[63] İbni teymiyye, ebu'l Abbas takiyyuddin Ahmet bin Abdulhalim, ***Minhacu's Sünneti'n Nebeviyye,*** *c.* 4, s.102, Tahkik: Muhammed salim Reşat, 1. Baskı, 1986m.

[64] Ez-zehebi, Ebu Abdullah bin Ahmet bin Osman (ö. 1374h.) ***Mizanu'l İ'tidal Fi Nakdi'r Rical*** , c.3, s.535, Tahkik: ali Muhammed el-becavi – el-marifet yayınevi, Beyrut .

[65] Bakınız: el-kurtubi, Abdullah Muhammed bin Ahmet bin ebi Bekir bin ferec El-Ensari el-hazreci El-Endülüsİ (ö.671h.), ***Et'tezkire Biehvali'l Mevta Ve Umuri'l Ahira***, s. 1206, Tahkik: Dr. sadık bin Ömer bin İbrahim, el-menahic yayınevi, Riyad – Suudi Arabistan, 1. Baskı, 1425h. ; İbn-ii kesir, ebu'l feda İsmail bin Ömer bin kesir el-kureşi ed-dimeşki (ö. 774h.) El-Bidaye Ve'n Nihaye, c. 19, s.66-67, Tahkik: Abdullah Abdul Muhsin Et-Türki, hicret basın dağıtım yayınevi, es-suyuti Celalettin Abdurrahman bin Ebi Bekir (ö. 911h.) ; ***el-Urfu'l-Verdi Fi Ahbari'l Mehdi*** s. 156-157, Thk., Ebi ye'la el-Beydavi, el-kutubu'l ilmiyye yayınevi, Beyrut, 1. Baskı, 2006m; İbnu'l kayyim el-cevzi, ***el-Menaru'l-Munif,*** *s.* 149; el-menavi, Muhammed Abdürrauf, ***Feyzu'l Kadir Şerhi'l Camii's Sağir***, el-marifet yayınevi, Beyrut, 2. Baskı, 1972m, c.5, s.332.

Sayı bakımından mehdiyle alakalı hadisler pek çoktur. Bu hususta Şevkani dedikten sonra "Mehdilikle alakalı hadisler elli tanedir, eserler ise yirmi sekizdir"[66] bu hadis ve eserleri tek tek sıralamıştır.

es-Seffârinî ise "Hak ehlinin söylemiş olduğu doğru görüş, mehdinin Hz. İsa'dan başka biri olup Hz. İsa'dan önce çıkacağı yönündedir. Onun çıkışıyla ilgili rivayetler o kadar çoktur ki manevi tevatür seviyesine ulaşmaktadır. Bu görüş sünnet âlimleri arasında yaygınlaşmış ve onların inançlarından sayılmıştır" demektedir.[67]

İkincisi, Mehdi kavramı Hz. Peygamber'in lisanında hulefai raşidin ve ashabı hakkında bir vasıf olarak geçmiştir. Mesela Irbaz b. Sariye'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadis bunlardandır. Hz. Peygamber söz konusu hadiste şöyle buyurmaktadır: "Benim sünnetime ve mehdi, yani doğru yolda olan Hulefai Raşid'imin sünnetine sıkıca sarılın."[68] Mehdiler burada Ebubekir, Ömer, Osman, Ali ve onların yolundan gidenlerdir.[69]

Ayrıca Ümmü Seleme'den rivayet edilen Peygamber Efendimiz'in, Ebu Seleme ahirete irtihal ettiği zaman kendisine ettiği dua da bu minvaldendir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle demiştir. "Allah'ım, Ebu Seleme'yi affet! Derecesini, hidayete erenler arasında yükselt. Onun arkasında kalanlar için de Sen ona halef ol!"[70]

---

[66] Şevkaninin (et-tavdih fi tevaturi ma ca'e fi'l mehdiyyi'l muntazar ve'd deccal ve'l Mesih) adlı kitabından nakil etti. El-kanuci: ebu't Tayyip Muhammed Sıddık han (ö. 1307h.) – ***Fi'l İzaâti Lemma Kane Ve Yekûnu Beyne Yedeyi's Saati,*** Tahkik: bessam abdulvehhab el-cabi, İbn-ii hazm yayınevi, Beyrut, 1. Baskı, 2000m, *s.* 150.

[67] *es-Seffârinî,* Muhammed b. Ahmet, ***Levâmiü'l-envâri'l-behiyye ve sevâdiü'l-esrâri'l-eseriyye, Lişerhi'd Dürreti'l Mudie Fi Akdi'l Fırkati'l Merdiyye***, Tahkik: Abdurrahman ebi bıddin ve Süleyman bin sehban, c.2, s.84.

[68] İmamı Ahmet, ***Müsned***, c.13, s.280, no: 17080-17081; Ebu Davud, ***Sünen***, kitabu's süne luzumu's sünne babı, c.5, s.12-13, no:4607; Tirmizi, ***Sünen***, kitabu'l ilm ma ca'e fi'l ehzi bi'sünne ve ictinabi'l bidei, c.4, s.408: 2676; İbni Mace, ***Sünen***, mukaddime, ittiba'i sünneti'l hulefai'r raşidin, s. 15-17: 42-43-44; Ed-Darimi, ***Sünen***, elmukaddime, ittibai's sünne babı, s. 228-229:96.

[69] İbnu'l Esir, ***En-Nihaye Fi Ğaribi'l Hadisi Ve'l Âsar***, s. 1004.

[70] Müslim, ***Sahihi Müslim***, kitabu'l cenaiz, iğmazu'l meyyit ve'd duâi lehu iza hadara babı, c. 2, s.634: 920; Ebu Davud, ***sünen***, kitabu'l cenaiz, tağmizu'l meyyit babı, c. 3, s.319: 3118; İmamı Ahmet, ***Müsned,*** c.18, s.255-256: 26422.

Buradaki hidayete erenlerden gaye önceden İslâm'a girenlerdir.[71] Dolayısıyla her hak yoluna giren ve İslâm'a yardımda bulunup dini yücelten kişi mehdidir.

Üçüncüsü, ahir zaman mehdisi manasında geçmektedir. Bu manada birçok hadis ve âlimlerin manevi tevatüre[72] varan nakilleri varid olmuştur. Bu şahsiyet için geçen kıymetli eser ve hadisleri aşağıda açıkladık. Bunlar:

2.3.1. Mehdi'nin Adı

Bu konudaki en sahih kaynak ise, Abdullah b. Mesud'un Hz. Peygamber'den rivayet ettiği şu hadistir. "Benim Ehl-i Beytimden ismi ismime uygun bir kimse Araplara hâkim oluncaya kadar dünya gitmez veya ömrü bitmez."[73] Bu hadisi aralarında Ahmet b. Hanbel'in Müsned'i, Ebu Davud, Tirmizi ve Ebu Ömer ed-Darimi'nin *Sünen*'i, Bezzar'ın *Müsned*'i, Taberani'nin *Mucemu'l-Kebir*'ininde içinde bulunduğu birçok âlim İbn-i Mesud'dan rivayet etmişlerdir. Hadisin sıhhati yönünden Tirmizi hadisin sahih ve hasen olduğunu belirtirken Ebu Davud bu konuda bir şey dememiştir.74 Yine bu hadisin sıhhatine yönelik Ahmet Şakir imamı Ahmet'in Müsned'inin üzerine yazmış olduğu talikte isnadının sahih olduğunu belirtmiştir.75

Hz. Peygamber 'den bu kişinin yeryüzünü adaletle dolduracağı, ehli beytten olacağı ve neslinin Hz. Fatıma'nın soyundan olacağı sabittir. Ümmü Seleme'den rivayet edilen bir hadiste ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Mehdi benim soyumdan,

---

[71] El-azim âbadi, Ebu Abdurrahman şerefulhak es-suheyni Muhammed eşref bin emir, ***Avn-ul Ma'bud Alâ Sünen-i Ebi Davud,*** Tahkik: raid Sabri İbn-ii ebi alkame, beytu'l efkari'd devliyye – Amman, c. 2, s.1331.

[72] Manevi tevatür: yalan üzere toplanmaları imkânsız olan bir cemaatin farklı gerçekleri ortak bir şekilde nakletmeleri demektir. Örneğin namazda elleri kaldırmak. Bkz., İbni Hacer el-Askalani, Ahmet b. Ali b. Muhammed (Ö. 852h.) – ***Nuzhet'n-Nazar fi Tevdihi Nuhbeti'l-Fiker Fi Mustalahi Ehli'l-Eser***, thk., Nereddin Itır, es-Sabah Matbaası, 1. Baskı, 1992, s. 46.

[73] İmamı Ahmet, müsned, c.4, s.142: 4098; Ebu Davud, ***Sünen***, kitabu'l mehdi, c. 4, s.306: 4282; Tirmizi, ***Sünen***, kitabu'l fiten, ma ca'e fi'l mehdi babı, c.4, s.85: 2230; Taberani, elmu'cemu'l kebir, c. 10, s.161-162: 10208, Bezzar, ***Musannef***, c. 5, s.204-207: 1804-1808; Ebu Amr Ed-Dani, ***Sünen,*** s. 1046,1047: 562.

[74] Ebu davudun sukut ettiği hadis hasen mertebesine inmez. Bununda Mekke ahalisine gönderdiği mesajda açıkça belirtmiştir. Bakınız: Ebu davud, Süleyman bin el-eşat (ö. 275h.) ***risaletu ebi davud ila ehli Mekke***, Thk: muhammed bin lütfi es-sabbağ, el-mektebu'l islami matbaası ,beyrut, 3. Baskı, 1405h, s.28.

[75] İbn Hanbıl, ***Müsned***, c.4, s.142: 4098.

Fatıma'nın çocuklarındandır."[76] Ebu Davud'un da aralarında bulunduğu Sünen ve Müsned ehlinden bir cemaat bu hadisi zikretmiştir.

Bu iki hadisten de anlıyoruz ki, mehdinin ismi, Hz. Peygamber 'in ismine denk Ahmed veya Muhammed'dir. O Ehl-i Beytten olup Hz. Fatıma'nın neslindendir. Hz. Peygamber sadece mehdiyi kimlik olarak tanımlamamış bilakis birçok özelliğini de zikretmiştir.

2.3.2. Mehdinin özellikleri

Ebu Saîd el-Hudri Hz. Peygamber 'den şöyle rivayet etmiştir. "Mehdi bendendir. O, alnı açık burnu incedir. Zulümle dolu dünyayı adaletle dolduracak ve yedi sene hüküm sürecektir."[77] Hâkim Müstedrek'inde bu hadisle ilgili Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu ifade etmiştir.[78]

Yukarıdaki hadisten de anlaşıldığına göre mehdinin hâkimiyet süresi yedi yıldır. Bazı rivayetlerde ise sekiz yıl olarak geçmektedir. Sayıdaki şüphe râvilerlerdir. Ebu Saîd el-Hudri'ye ait başka bir hadiste ise Hz. Peygamber şöyle demiştir. "Ümmetimden Mehdi çıkar. Allah-u zülcelâl hazretleri ona rahmetini indirir. Arz ona nebatını çıkarır. Mehdi herkese bol mal verecektir. Nimetleri çok olup ümmetten saygı görür. Yedi veya sekiz yıl yaşar."79

2.3.3. Mehdinin Zuhurunun Alametleri

Ebu Saîd el-Hudri Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmiştir. "Size mehdiyi müjdeliyorum. O ümmetimden insanların ihtilâf ve sarsıntılar içinde bulundukları bir sırada çıkar. O yeryüzünü, kendinden önce zulüm ve baskı ile doldurulduğu gibi, adalet ve insaf ile doldurur. Ondan yer ve gök ehli razıdır. Ve o malı sahah üzere

---

[76] Ebu davud, ***Sünen,*** kitabu'l mehdi, c.4, s.306: 4284; İbni Mace, ***Sünen***, kitabu'l fiten, hurucu'l mehdi babı, s.1368 : 4086.
[77] Ebu davud, ***Sünen***, kitabu'l mehdi, c.4, s.307: 4285; el-Hâkim, ***Müstedrek***, kitabu'l fiten ve'l melamih, c.5, s.19: 8734; Ebu Neim, Elfiten, s.224; hakimin müstedrekinde kitab, el-Fiten ve'l melahim, c. 5, s.19: 8735-8736; Ebu Amr, ***ed-Dani Fi's Sünen***, c. 5, s.1049: 565; Taberani, ***Mu'cemu'l Kebir***, c.23, s.267:566.
[78] el-Hâkim, ***Müstedrek***, kitabu'l fiten ve'l melamih, c. 5, s.19: 8734.
[79] el-Hâkim, ***Müstedrek***, kitabu'l fiten ve'l melamih, c. 5, s.19-20: 8737.

taksim eder. Dediler ki: "Sahah nedir?" Buyurdu ki: "Seviye –eşitlik- üzere demektir. Ümmet-i Muhammed'in kalplerini zenginlikle doldurur ve adaleti onları ihata eder. O kadar ki, bir münadiye "Kimin ihtiyacı varsa bana gelsin!" diye nida etmesi emr olunduğunda, bir kişiden başka kimse gelmez. O kimse istekte bulunur. O da "Hazinedara git sana versin" der. O da gider ve "Ben Mehdi tarafından, kendisine istediği verilmesi için gönderilen kimseyim." dediğinde, hazinedar "Al!" der. O da alır. O malla çıkar ama sonra pişman olur ve "Ümmet-i Muhammed'in nefis cihetinden en açgözlüsü herhalde benim. Onların hepsi de mala davet olundukları halde, benden başkası buna icabet etmedi" diyerek, aldığı malı iade etmek ister. Hazinedar da: "Biz verdiğimizi kat'iyyen geri almayız!"[80] der.

- Zikrettiğimiz bu hadisler bize mehdinin kişiliğini açıklamaktadır. Buna göre Hz. Peygamber'in lisanıyla mehdinin özellikleri şöyledir:
- Hz. Peygamber'in ehli beytinden, Hz. Fatıma'nın neslinden, ismi Hz. Peygamber'in ismine denk biridir.
- Mehdi alnı açıktır. Yani saçlarının ön tarafı seyrek alnı geniştir. Burnu ince, yani burnu uzun olmasıyla beraber ince ortası çıkıktır.
- Hâkimiyeti yedi, sekiz veya dokuz sene sürer. Yeryüzünde zulüm ve haksızlığın yayılmasından sonra bu zaman zarfında yeryüzünü hak ve adaletle doldurur.
- Yeryüzünde zulüm, haksızlık ve fesadın yayılması, insanların ihtilâf ve sarsıntılar içinde bulunması onun zuhurunun başka alametlerindendir.

Tüm bu hadisler mehdiyle alakalı olan hadislerden bazılarıdır. Hz. Peygamber'den yine Hz. İsa'nın nüzulünde namazda uyacağı ahir zamanda zuhur edecek Müslümanların imamından haber veren hadisler de bulunmaktadır. Ancak bu hadislerde bu kişi mehdi kavramıyla ifade edilmemektedir. Buhari'nin sahihinde Hz. İsa'nın nüzulü babında Ebi Hureyre'den rivayet ettiği hadis bu kapsamdandır. Hz.

[80] İbn Hanbıl, ***Müsned***, c.10, s.119:11265, bu hadisle ilgili Ahmet Şakir isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

Peygamber şöyle buyurdu. "İbni Meryem aranıza inip imamınız aranızda olduğunda nasıl olacaksınız."[81]

Yine Hz. Cabir'den rivayetle Müslim'in sahihinde geçen şu hadiste aynıdır. Hz. Cabir Hz. Peygamber'in şöyle dediğini işitti. "Meryem oğlu İsa inecektir. Müminlerin Emiri der ki 'Gel, bize namaz kıldır.' (İsa (a.s) Der ki 'Hayır. Muhakkak sizin bazının, Allah'ın bu ümmete olan ikramı ile bazınız üzerine emirlersiniz."[82]

Hadis-i şerifler birbirini açıklamaktadır. Buhari ve Müslim'in hadisleri mehdilikle alakalı zikrettiğimiz hadisleri açıklamaktadır. Yine Ebu Usame'nin Hişam'dan onun da İbni Sîrin'den rivayet ettiği hadis şöyledir. "Mehdi bu ümmettendir. O, Meryem oğlu İsa'ya imamlık edecektir."[83]

2.4. Ahir Zaman Mehdisi ve Asrın Müceddidleri Arasindaki Farklar

Ebu Davud Sünen'in "Melahim" babında Ebu Hureyre'den rivayet edilen şu hadisi nakil etmiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurdu. "Şüphesiz ki, Allah her yüzyılın başında bu ümmete dinî işlerini yenileyecek bir müceddid gönderecektir."[84]

Bu hadisi şeriften, selef âlimlerinin Mehdiliği bir müceddid kabul etmeleri ve birinci konuda Mehdiliğin lügat ve ıstılah manalarının izah ettikten sonra, burada ise

---

[81] Buhari, ***Sahihi Buhari***, kitabu ehadisi'l enbiya, nüzulü isa bin Meryem babı, c. 4, s.168: 3448.

[82] Müslim, ***Sahihi Müslim***, kitabu'l eyman, nüzulü isa bin Meryem hakimen bişeria'ti nebiyyina babı, c. 1, s.137: 247.

[83] İbnu Ebi Şeybe, ***Musannef***, c.7, s.513: 73649.

[84] Ebu davud, ***Sünen,*** c. 4, s.313, kitabu'l melahim, ma yuzkeru fi karni'l mie babı rakam; Taberani, ***Mu'cemu'l Evsat***, c.6, s.324: 6527; İbni Adiy, ***Elkamil***, c.1, s.123, mukaddime hakimin müstedreki- ***kitabu'l fiten ve'l melahim***, c. 4, s.567-568; Beyhaki fi'l ***Asar ve's Sünen***, c. 1, s.208; Ebu Amr, ***ed-Dani fi's Süneni'l Varideti fi'l Fiteni ve Ğavailiha,*** c.3, s.742; Suyuti, Mirkatu's Suud, kitabu'l melahim, s. 1057; Suyuti, ***Menakibu'ş Şafii,*** c.1, s.53; el-Herevi, ***Zemmu'l Kelam***, c. 6, s.53; İbnu Asakir fi ***Tebyini Kizbi'l Müfteri,*** s.51; el-Mezi, ***Tehzibi'l Kemal***, c. 12, s.413, ve başka birçok rivayet tümüde Abdullah bin vehbden rivayet etmiş oda said bin ebi eyyüp oda şurahbil bin yezid el-meafiriden oda ebi alkameden oda ebu hureyreden rivayet etmiştir.
İmamı suyuti mirkatu2s suudta ebu davudun süneni hakkında şöyle buyurmuştur. ''aralarında hakimin ve beyhakininde bulunduğu hafızlar onun sahihliğine dair ittifak etmişlerdir. Hafız İbn-ii hacerde onun Sahihliğine dair görüş bildiren muteahhirlerdendir. Bakınız: suyuti ebu'l fadl celaleddin abdurrahman (ö.911h.) ***Mirkatu's Suud ala Süneni Ebi Davud***, kitabu'l melahim, Thk: muhammed şayip şerif – İbn-iu hazm yayınevi, Beyrut,1. Baskı, 2012m, c. 3,s.1057.

ahir zaman mehdisi ile asrın müceddidleri arasındaki farkı açıklayacağız. Istılahların yakınlığından ötürü öncelikle tecdid ve müceddid kavramlarını lügat ve ıstılah anlamlarıyla açıklamaya başlayacağız.

Tecdid ve müceddid lafızları "ceddede" kelimesinden türemektedir. "Ceddede" kelimesinin birçok manası vardır. Kanaatimizce tecdidin konumuza en uygun manası, "Elbiseyi yeniledi" şeklinde bir manadır. Bir şeyin teceddüdü yenilenmesidir.[85]

Istılahta ise tecdid, unutulan amelin kitap, sünnet ve gerektiği şekilde ihyası, bidat ve hurafelerin silinmesi demektir.[86] Müceddid ise unutulan ve terkedilen dini öğretileri ihya eden kimsedir.[87]

Hz. Peygamber 'in asrın müceddidleriyle ilgili hadisine dönecek olursak, bu hadisle ilgili olarak ümmetin âlimleri tarafından birçok şerh ve yorum yapılmıştır. Bu hadise yönelik sanırım en önemli şerhler Azim Abadi'nin *"Avnu'l-Mabud Şerhu Süneni Ebi Davud"* ve yine Muhammed Abdurrauf el-Menavi'nin *"Feyzu'l-Kadir Bişerhi'l-Cami'i's-Sağir"* adlı kitaplarıdır. Bu kaynakta geçen bir hadisinin anlamı şöyledir: "Allah Teâlâ İslâm ümmetine her yüz yılın başında sünneti bidatten ayıran, ilmi ve ehlini çoğaltan, onlara yardım eden, kötülük hurafe ve bidatlerin yaygınlaşmasından sonra onları yok eden birini gönderir. Bu tecdid bazen bir kişi bazense birçok kişiyle olabilir."[88]

Ümmet âlimleri müceddid için birtakım şartlar ve vasıflar belirlemiştir. Bunların en önemlilerini İmam Suyuti şiirinde şöyle belirtmektedir.

Bu hususta yüz yıl şarttır O toplum içinde hayattadır

İlimle makamına işaret edilir Sözünde sünnete yardımcıdır

[85] ez-Zebidi, ***Tac'ul Arus***, c.7, s.478; İbni Menzur El-İfriki, ***Lisanu'l Arab,*** *c.* 3, s.111; Cevheri, İsmail b. Hammad, ***es-Sıhah Tacu'l Lüğati ve Sıhahu'l Arabiyye***, Thk: Ahmet abdulğafur attar,el-İlmu lilmelayin yayınevi, beyrut, 2. Baskı,1989m, c.6, s.454.

[86] El-azim Âbadi, ***Avn'ul Ma'bud***, c. 2, s.1841; el-Menavi, ***Feyzu'l Kadir***, El-marife yayınevi, Beyrut ,2.Baskı, 1972m, c. 2, s.281.

[87] Ebu'l E'la El-Mevdudi, ***Mucizu Tarihi Tecdidi'd Din Ve İhyauhu,*** El-Fikri'l Hadis Yayınevi, Beyrut, 2. Baskı,1967m, s.13.

[88] El-Azim Âbadi, ***Avn'ul Ma'bud***, c. 2, s.1841; El-Menavi, Feyzu'l Kadir, c. 2, s.281.

Ve her ilmi toplayıcıdır İlmi zaman ehlini kuşatmaktadır

Sözünde rivayet edildiği gibi Ehli Mustafa'dandır ve kuvvetlidir[89]

Tüm bu açıklamalar neticesinde anlaşılıyor ki, her asrın müceddidleri ve mehdilik arasında birçok fark vardır. Müceddid, kitap ve sünnetle amelin zayıfladığı, hurafe ve bidatların çoğaldığı zamanda bunları iptal edip Allah'ın kitabı ve Hz. Peygamber 'in sünnetiyle ameli ihya etmek üzere her yüzyılda çıkan kişidir. Mehdilik ise; ahir zamanda yeryüzü, zulüm ve adaletsizlikle dolduktan sonra onu adaletle doldurmak için çıkacak ehli beytten biridir. Dolayısıyla mehdi müceddidlerden biri ve sonuncusudur. O zulmün ve haksızlığın çoğaldığı bir vakitte, ahir zamanda çıkar. İslâm'ı ihya eder ve adaleti yayar. Yer ve gök ehli kendisinden hoşnut olur.

Birileri "Eğer mehdi bir müceddid ise o zaman zahiri ilimleri bilmesi gerekmez mi?" diyebilir. Buna şu cevabı veririz: Mehdi müceddidlerden herhangi biri gibidir. Nitekim Hz. Peygamber onun hakkında şöyle buyurmuştur. "Allah onu bir gecede ıslah eder."[90] Ayrıca raşit halife Ömer b. Abdülaziz müceddidlerin ilkidir. Saltanatı olmasının yanı sıra bu şart kendisinde yok idi. Onun ilk müceddid olmasına itibar eden ümmetin âlimleri de onda ilmi şart görmemişlerdir. Yine Allah Teâlâ kullarından seçtiklerine dünyevi işlerine uyumlu birtakım özellikler bahşeder. Allah Teâlâ peygamberlere bahşettiğini hiçbir insana bahşetmemiştir. İşte bu şekilde Allah Teâlâ kullarından dine yardımcı ve adaleti yayan müceddidler seçer[91]. İşte bunlar mehdinin görevleridir.

---

[89] Es-suyuti, Celalettin, ***Et-Tenbih Bimen Yaba'su'llahu Ala Ra'si Külli Mie***, Tahkik: Abdulhamid Şanuha, Es-Sika Basım ve Dağıtım Yayınevi, s.16.

[90] İbn Hanbıl, ***Müsned***, c.1, s.444: 645; İbni Mace**, *Sünen***, kitabu'l fiten, hurucu'l mehdi babı, c. 2, s.1367 : 4085; İbni Ebi Şeybe, c.7, s.513; Naim Bin Hammad, ***fiten,*** s.232.

[91] Ebu davud, ***Sünen***, c.4, s.313: 4291; Taberani, ***Mu'cemu'l Evsat*** , c.6, s.324: 6527; İbni Adiy, ***Elkamil*** , c.1, s.123; ***Mukaddime Hakimin Müstedreki***, kitabu'l fiten ve'l melahim, c.4, s.567-568; Beyhaki, ***Asar Ve's Sünen,*** c.1, s.208; Ebu Amr, ***Ed-Dani Fi's Süneni'l Varideti Fi'l Fiteni Ve Ğavailiha***, c.3, s.742; Suyuti, ***Mirkatu's Suud***, kitabu'l melahim, s.1057; Suyuti, ***Menakibu'ş Şafii***, c. 1, s. 53; El-Herevi , ***Zemmu'l Kelam***, c.6, s.53; İbnu Asakir, ***Tebyini Kizbi'l Müfteri***, *s.* 51; El-Mezi, ***Tehzibi'l Kemal***, *c.* 12, s.413.

3. İSLÂMİ FIRKALAR VE DİĞER MİLLETLERDE MEHDİLİK

Birinci fasılda mehdi kavramının lügat manasını ve bu kavramı da kapsayan ıstılah manasını, beklenen mehdi kavramının kuranı kerimde bulunmadığını, sünneti nebevide bu şahsiyete dair temel işaretleri ve asrın müceddidleri ile mehdi arasında karşılaştırma yaptık.

Bu bölümde ise mehdilik inancına dair milletler ve diğer dinlere göre beyanatlara, İslâm dinindeki mehdilik ile diğer dinlerdeki mehdilik arasında bir alakanın olup olmadığına ve bazı İslâmî fırkaların görüşlerine değineceğiz. Yine bu bölümde bu konuyla ilgili müsteşriklerin fikir ve yazdıklarına değineceğiz.

3.1. Diğer Millet Ve Dinlerde Mehdilik

Mehdilik meselesi, Kur'an'ın doğrudan doğruya temas etmediği ve fakat İslam kültüründe oldukça renkli bir şekilde yaşatılan "beklenen bir kurtarıcı" fikrinin Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan geçmiş olması hususunun ifadesi ise, yine de pek isabetli sayılmamak icabeder; Çünkü "beklenen bir kurtarıcı" fikri yalnız Yahudilik ve Hıristiyanlığın değil, hemen bütün dinler ve kültürlerin sahip olduğu ve yaşattığı bir ümid ve kurtuluş idealidir.[92]

Mehdinin insanlar arasındaki zulüm ve haksızlığı sona erdirip adalet ve sükûnet yayacak, ahir zamanda çıkacak bir kurtarıcı olması bakımından İslâm dini inançlarındaki mehdilik ile çoğu halkların din ve inançlarında bulunan mehdilik inancı birbiriyle karşılaştırılmaktadır. İşte bu konuda Mısır, Yunan, Hint ve İran gibi antik insan uygarlıkları inançlarında ve semavi dinler olan Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerindeki bu fikrin köklerine değineceğiz.

3.1.1 Antik Mısırlıların İnançlarında Mehdilik

Nil vadisinde bulunan mısır uygarlığı insanlık uygarlıkları arasında en prestijli ve en eski uygarlık olarak görülmektedir. Diğer herhangi bir doğu toplumu gibi Mısır

[92] Ethem Ruhi Fığlalı, "Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine", ***Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***, 1981, cilt.25, s.179-214.

toplumu da uygarlığının başlarında çok tanrılı bir inanca sahipti. Nil Mısırlıların ilk ve en büyük tanrısıydı. Onların toplumsal ve çevresel ilişkileri dini inançlarını etkilemiştir. Kurtarıcı doktrininin ilk belirtileri Mısır bilginlerinin kitabelerinde ortaya çıktı. Bunun kaynağı ise onların, yeryüzünün fesat ve zulümle dolduktan sonra adalet ve selamete döndürecek kutsi şahsiyetin zuhur edeceğine olan imanlarıdır. Nitekim Dr. Falih Mehdi "Sanırım bu inancın temelinde Nil vardır. Çünkü Nil, verimsizlikten sonra hayırlarla, açlık ve susuzluktan sonra bereketle döner"[93] demiştir.

Antik Mısır düşüncesinde kurtarıcı şahsiyet kral, peygamber ve tarihi kahramanlar arasında farklılık göstermektedir. Toplumun siyasi durumları, beldelerdeki yönetim sistemi her toplumda kurtarıcı beklentisinde etkili olmuştur. Mısır uygarlığının tarihinde kurtarıcılıkla özdeştirilen birçok şahsiyet vardır. Bunlar;

Amenemhat: Bu kişi on ikinci firavun hanedanlığının kurucu kralıdır. Mısır halkının kurtarıcısı olarak itibar edilmiştir. Kendisi yönetime geçmeden önce yaklaşık iki asır boyunca süren kaos ve kargaşadan halkı kurtarmıştır.[94]

İskender Makduni: Mısır, M.Ö. 525 yılında Perslilerin saldırısına maruz kalmıştır. Sıradan işgaller gibi Persliler, Mısırlıların yokluk ve sefaletinin yanı sıra dinlerini ihlal edip onurlarını kırmışlardı. Bu durum M.Ö. 332 senesine kadar devam etti. İskender Makduni Mısır'ı yakıp yıktı.[95] Kehanet yoluyla Mısırlılar arasında kölelik zamanının ve tanrın inkârının sona erdiği yayıldı. Halk beklenen kurtarıcının (İskender) gelişine hazırlandı. Mısır halkı onu güller ve çiçeklerle karşılamak için yol boyu dizildiler.[96]

---

[93] Mehdi Falih, ***el-Bahsu an Munkiz Dirasetün Mukaranatun Beyne Semani Diyanet***, I. Baskı, 1981, 11.
[94] Mehdi Falih, ***el-Bahsu an Munkiz Dirasetün Mukaranatun Beyne Semani Diyanet***, I. Baskı, 1981, 19
[95] Barnder Jefri, ***Elmu'tekadatu'd Diniyye Leda'ş Şuub***, İmam Abdulfettahın ve Abdulgaffar Mekavinin Tercümesi, alemu'l marife,1993m, s.36.
[96] Mehdi Falih, ***el-Bahsu an Munkiz Dirasetün Mukaranatun Beyne Semani Diyanet***, I. Baskı, 1981, 30

3.1.2. Yunan Uygarlığında Mehdilik

Yunan halkı Mesih'in doğumundan önce birçok tanrıya iman etmiştir. Yunanlılara göre en üstün tanrı Zeus idi. Bu tanrı bulutları devşiren, yağmur, yıldırım ve evlilik tanrısıdır. O kurtarıcıdır.[97]

Yunan tarihinde bir dizi kahraman liderler ortaya çıktıktan sonra yunanlar lider kurtarıcının özelliklerini bu kahramanlara indirgemeye başladılar.[98]

Avrupa'da Hristiyanlığın yayılması ve yunan devletinin bu dinden sayılmasından sonra Mesih'in kurtarıcı olduğu kabul edildi.[99].

3.1.3. Hint Medeniyetinde Mehdilik

Hindistan denildiği zaman akla b ülkedeir acayipler ülkesi gelir. Burası eskiden beri çok farklı ve çeşitli dinler ve inançları bünyesinde barındırmaktadır. Bu ülkedeki en önemli eski üç din Hinduizm, Budizm, Caynizm'dir. Hint inançları düşüncesinde kurtarıcı inancının tüm Hint dinlerinde tesiri açıktır.

Hintlilere göre en önemli din olan Hinduizm ile ve bu dindeki kurtarıcı inancı ile işe başlayalım.

3.1.3.1. Hinduizm'de Mehdilik

Hinduizm'in kurucusunun kim olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Yine kendilerine ait olan mukaddes kitapları Elfida'nın da kime ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

---

[97] Kortoul Arser, Kamusu Esatırı'l A'lem, Tercüme: Sıha Et-Tarihi,Ninuvi Yayınevi, Dımeşk, s.161-162
[98] Barnder Cefri, ***Elmu'tekedatu'd Diniyye***, 63
[99] Kortoul Arser, ***Kamusu Esatırı'l A'lem***,162

Hinduizm birtakım inançlardan çok bir hayat tarzıdır. Belli öğretileri yoktur. Bu inanç ve felsefe, süfli olan ağaçlara ve taşlara tapınmak, ulvi olan ince felsefi soyutlamalar içermektedir.[100]

Hinduizm dini toplumu, kast sistemine tabi tutar. Hint toplumu dört tabakadan oluşur: Brahmanlar, bunlar din adamlarıdır. Kshatriyalar, bunlar zanaat ve ticaret erbabıdır. Köle ve hizmetçiler tabakalarıdır. Bunların dışında bir de kast sistemine dâhil edilmeyen paryalar (kovulmuş) vardır.[101] Brahmanlar en üst sınıf ve kademedirler. Onlar en değerlilerdir. Hiçbir şey onlara sorulmadan kabul edilemez. Bu varyasyon sınıf ve etnik bölünme sonucunda Hint toplumunda büyük ve ciddi siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın yansımaları görülmektedir. Bu durum bunalımda ve zulüm gören tabakaları Brahmanlardan kurtaracak bir kurtarıcı arayışına sevk etmektedir.

Hindu ibadet tanrılarının nitelikleri üçe ayrılmaktadır. Hintlilerin ilahlarının üç ismi vardır. Var eden Brahma, koruyan Vişnu ve yok eden Şiva.[102]

Bu nedenle Vişnu'nun kurtarıcı olduğuna inanılır. Hintlilerin bu teorisi reenkarnasyona dayanmaktadır. Kurtarıcı Vişnu'nun on avatarı vardır. Dokuz defa bir kurtarıcı olarak ortaya çıkmıştır. Son seferinde ise at başıyla insan suretinde veya beyaz bir ata b.miş, bir elinde kızgın bir kılıç, diğer elinde ise yeryüzüne adalet dağıtacak bir kılıç bulunan insan suretinde ortaya çıkacak, altın çağı getirecektir.[103]

3.1.3.2. Caynizm'de Mehdilik

Bu din, Hindu dininin kast anlayışına ve despot uygulamalarına karşı tepkisel bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim asker sınıfı, brahmanların yönetiminden kaynaklı zalim Hindu geleneğine karşı bir isyan açmış ve bu durum Hindistan'da

---

[100] Şelebi Ahmet, **Edyanu'l Hindi'l Kübra**, en-Nehdatu'l Mısrıyye Kitapevi, 11. Baskı, 2000, s. 37.
[101] Şelebi Ahmet, ***Edyanu'l Hindi'l Kübra***, s.52.
[102] Şelebi Ahmet, **Edyanu'l Hindi'l Kübra**, s.67; Arser Courteal, ***Kamusu Esadiri'l-Âlem***, s.72.
[103] Barnder,Cefri, **el-*Mu'tekadatu'd Diniyye***, s.142-143.

Hinduizm'in dışında iki ana dinin doğmasına sebep olmuştur. Bunlar Caynizm ve Budizm'dir.

Caynizm dininde kurtarıcı özelliği taşıyan birtakım şahsiyetler ortaya çıkmıştır. Bunlar;

Parsva: caynistlere göre yirmi üçüncü Tirthankara'dır. Aydınlanma ve bilgelik aşamasına ulaşmıştır. O, ilk kurtarıcıdır.[104]

Mahavira: caynizm dinine göre en büyük ve son kurtarıcıdır. Kendisi Buda'yla aynı zamanda yaşamış ve M.Ö. 500 senelerinde ölmüştür[105].

3.1.4. Budizm'de Mehdilik

Bu din aydınlatan anlamına gelen kurucusu Buda'ya nispet edilmektedir. Buda, Hindistan'ın kuzeyinde Gautama Siddharta adında bir emirdir. (M.Ö. 563-479) bir vasıf olan Buda Emir Gautama'nın[106] adı olmuştur. Daha öncede geçtiği gibi kurtarıcı Vişnu Hindulara on avatar olarak inecek, bunlardan biride takipçilerini kurtaracak olan Buda'dır.

3.1.5. Zerdüştlük'te Mehdilik

Kurtarıcı düşüncesinin en önemli örneğine ise Fars kültürünün başlıca unsurlarından olan Zerdüştlük'te rastlanmaktadır. Zerdüştlük dini kurucusu olan Zerdüşt adında birine nispet edilir. İran'ın kuzey doğusunda yaygındır. M.Ö. 628-551[107] yıllarında yaşadığı sanılmaktadır. Zerdüştlük dininde Avesta kutsal kitap olarak kabul edilmektedir. Bu kitabın ömrü üç b. seneyi geçmektedir. Zerdüştlere[108] göre bu kitap medeniyet, kültür ve ahlak kitabıdır.

---

[104] Courteal, Ârser, ***Kamusu Esadiri'l Âlem***, s. 70-7.
[105] Courteal, Arser, ***Kamusu Esadiri'l Âlem***, s. 91.
[106] Courteal, Arser, ***Kamusu Esadiri'l Âlem***, s.73.
[107] Barnder, Cefri, ***el-Mu'tekedatu'd-Diniyye***, s.91.
[108] Avesta, ***Zerdüştî Dininin Kutsal Kitabı***, Hazırlayan: Halil Abdurrahman, Revafud Lissekafeti ve'l Funun, 2. Baskı 2008m, Dımeşk, s.7.

İnanç yönünden ise bu dine göre iki tanrı bulunmaktadır. Biri iyilik tanrısı diğeri ise kötülük tanrısıdır. İyilik tanrısı Ahura Mazda'dır. O, hüküm sahibi ve iyiliği yaratandır. Kötülük tanrısı ise Ehrimen'dır.[109] O, yalan ve kötülüğü yaratandır. Bu dinde de, diğer medeniyetlerde olduğu gibi bizi ilgilendiren tarafı kurtarıcı inancıdır. Kurtarıcı inancı bu dinin köklü inancıdır. Zerdüştlükte kurtarıcı inancı Zerdüştlere göre zaman bölünmesiyle ilişkilidir. Âlem asırlara bölünmüş on iki bin seneye uzanır. Bu zaman dört dönemden oluşmaktadır. Her biri üç bin senedir. Bizi ilgilendiren zerdüştlük dininin nihai zirveye ulaşmadan kurulum aşaması olan dördünce ve son kademedir. Binlerce yıllık süre içerisinde Zerdüşt'ten sonra üç kurtarıcı gelecektir. Sonuncusu Mesih veya Farslıların deyimiyle savişyant'tır. Mucizevi bir şekilde bir gölde doğacaktır. Doğumu yenidünya sisteminin bir işaretidir.[110]

Kurtarıcı inancı dediğimiz gibi diğer doğu dinlerinde olduğu gibi bu dinde de köklüdür.

3.1.6. Yahudilikte Mehdilik

Yahudilik yaklaşık olarak M. Ö. 1200 yıllarında Hz. Musa ile başlamıştır. Hz. Musa İsrail oğullarını Firavunun esaretinden kurtararak bir millet haline getirmiş fakat kendisi "Arz-ı Mev'ud"[111]a giremeden vefat etmiştir. Ye şu zamanında kenan ülkesine varılmış dini merasimler ve takdimlerin yapılabilmesi içinde bir mezbah inşa edilmiştir. Daha sonraları başa geçen Davut'un saltanatı döneminde Kudüs merkez yapılmış ve Mabedin (Beyt-ha-Miktaş) inşa çalışmalarına başlamıştır. Mabet Süleyman zamanında tamamlanmış ve Yahudi Krallığı en muhteşem devrini bu

[109] Said, Habib, ***Edyanu'l Âlem***, Eskafiyye Kilisesi Basım ve Dağıtım Yayınevi, Kahire, s.151-153

[110] Said, Habib, ***Edyanu'l Âlem***, s.155-156; Courteal, Arser, ***Kamusu Esadiri'l Âlem***, s. 45.

[111] Arz-ı Mev'ud, İbranicede "Eretz İsrael" (İsrail Diyarı) denilen bu bölge Ahdi-Atikte "Kenan Diyarı" Tekvin 11;31.17;18, Çıkış 6;4 diyor, Tesniye 26;15,İşaya 57;13. "Gurbet Diyarı" Tekvin 17;8 "Memleket" Tekvin 26; 2-3 diye zikredilmektedir. Kur'an-ı Kerimde Arz-ı Mev'ud yerine Arz-ı Mukaddes ismi aynı maksatla kullanılmıştır. (Maide 21) Ancak Kur'anda bu yer belli değildir.

dönemde yaşamıştır. Süleyman'ın ölümünden sonra Yahudi Krallığı, güneyde Yahudi, kuzeyde İsrail olmak üzere ikiye bölünmüştür.[112]

Yahudilik diniyle kurtarıcı konusundaki fikirlerin en derin olduğu dine girmiş bulunmaktayız. Hatta Yahudilik inancının temelleri bu fikir etrafında dönmektedir. Yahudi dininde akaid dört kısma ayrılmaktadır.[113] Bunlar:

1. Allaha iman inancı
2. Peygamberlere, Allah'ın kelamına ve şeriatına iman inancı
3. Allah ile kullar arasındaki sevap, azap ve muameleler inancı
4. İsrail Oğullarını azaptan kurtaracak ve onları bir araya toplayacak beklenen Mesih

Yahudilere göre kurtarıcı ilahlar, peygamberler, lider ve kahramanlar olmak üzere birçok kişi olarak kabul edilmektedir. Ancak Yahudi inancında son olarak kararlaştırılan kurtarıcının beklenen Mesih olduğudur. Mesih Davutoğlularından olacak ve İsrail oğulları için bir devlet kuracaktır. Bu hususta eski ahitte birçok müjdeleyici naslar bulunmaktadır. Bunlar;

"Yesse'nin kütüğü filiz sürecek, kökünden çıkan fidan meyve verecek. Hikmet ve anlayış, öğüt ve kudret, bilgi ve Yehova korkusu veren ruh, Yehova'nın ruhu onun üzerinde olacak. Yehova korkusundan zevk alacak. Yalnızca gözünün gördüğüne göre hüküm vermeyecek, kulağının işittiğine göre terbiye etmeyecek. Düşkünleri doğrulukla yargılayacak. Yeryüzündeki alçakgönüllülerin yararına yanlışları dürüstçe gösterecek. Dünyaya ağzının değneğiyle vuracak. Kötüleri dudaklarının soluğuyla öldürecek. Kalçasındaki kuşak doğruluk, belindeki kuşak sadakat olacak. Kurt kuzuyla bir araya gelecek, leopar oğlakla yan yana yatacak; buzağı, yeleli genç aslan ve besili sığır bir arada olacak, başlarında küçük bir çocuk bulunacak. İnekle ayı birlikte otlayacak, yavruları beraber yatacak. Aslan sığır gibi saman yiyecek. Emzikteki bebek kobra deliği üzerinde oynayacak, sütten kesilmiş çocuk elini zehirli yılanın kovuğuna koyacak."[114]

---

[112] Fığlalı, Fığlalı, "***Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine***", 20 vd.
[113] Ali Fuat Haseneyn, ***el-Yehudiyye vel-Yehudiyyetu'l-Mesihiyye***,1968m, s.115.
[114] İşaya 2/11.

Yahudilikte ümit haline gelen bu kurtarıcı "Mesih" tir. Mesih anlayışı Ahd-i Atikte (Tanah) ve şifahen sıkça işlenmiş ve inanç esasları arasına girmiştir. Bu sebeple İsrailoğulları Peygamberlerinin sözlerine dayanarak kendilerini kurtaracak mabedi yeniden inşa edecek ve diğer din mensuplarına galip gelecek bir Mesih in geleceğine kesin olarak inanmışlardır. Yahudiler esareti sürgünü günahlarına karşılık bir ceza olarak görmekte ve Allah'ın adaleti gereği bu cezanın sona ereceğini düşünmektedirler bu da Davut oğlu Mesih olacaktır.[115]

İşte bu Yahudilerin kurtarıcısı ve yeryüzünde yapacaklarıdır

3.1.7. Hristiyanlıkta Mehdilik

Hıristiyanlarda kurtarıcı fikri Yahudilerde olduğu gibi "Mesih" kelimesi ile ifade edilmektedir. Hıristiyanlara göre, Hz. İsa'nın "Mesih" olarak geleceği Tevrat'ta yazılı idi. Fakat Yahudiler, bu metinlerde değiştirmeler yaparak onu tasdikten kaçınmışlardır.[116] O, Romalılar tarafından Yahudilerin şikâyeti üzerine çarmıha gerilmiş ve orada insanların günahları için ölmüştür. Gömüldükten üç gün sonra kıyam etmiş, havarilerine görünmüş,onlarla yemek yemiş ve sonunda Allah'ın yanına çıkarak Onun sağına yerleşmiştir.[117]

Allah Teâlâ Hz. İsa'yı gönderdi. Hz. İsa önünde kurtarıcı inancına sahip bir topluluk buldu. Hatta onlar bu fikrin kabul edilmesi için hazırlık yapmakta idiler. Çünkü bu inanç onların en önemli dini inancıydı. Daha öncede belirtiğimiz gibi Yahudiler özelliklede Yahudi halkının yaşadığı sıkıntılar döneminde onu beklemekte idiler. Tabi ki Yahudiler hile ve aldatmayla tanınmaktalar. Onlar Hz. İsa'yı kurtarıcı olarak kabul etmediler. Onlara göre Mesih Hz. Davud'un soyundan gelen sultanlara özel bir yağla sıvanmış olması gerekti. Bu onların Hz. İsa'nın Davut soyundan olması

---

[115] Sa'd Muhammed Hasan, ***el-Mehdîyyetü fi'l-İslâm munzü akdemi'l-usûr Hatte'l-Yevm***, Mısır 1953, s. 45.
[116] Bkz. Yaşar Kutluay, ***İslam ve Yahudi Mezhepleri***, Ankara 1965, s. 131.
[117] ***Matta***, 27-1-66,28; ***Markos***, 15-1-47,16-1-20; ***Luka***, 23-1-56,24-1-53; ***Yuhanna***, 19-1-42,20-1-31.

özelliğiyle çelişmektedir. Onlar bir yandan Mesih'in krallık soyu olan Hz. davud'un soyundan olacağını beklerken diğer yandan Hz. İsa'yı kurtarıcı kabul etmemekteydiler. Hz. Meryem'in Hz. Davud'un soyundan olmasına rağmen Mesihi kabul etmemeleri, hakaret ve sövmelerle dolu Talmud metinlerinden de açıkça anlaşılmaktadır. Yahudiler Hz. İsa'dan nefret ettikleri için onu idam edip ondan kurtulmayı amaçladılar. Bu metinlerde şöyle geçmektedir. "Mesih Yes'u gayri meşru biridir. Annesi ona hayızlı iken hamile kalmıştır. O deli, efsuncu ve sapkındır. Önce çarmıha gerildi ardından cehenneme defnedildi."[118]

Yine Talmud metinlerinde şöyle geçmektedir. "Yes'u bir hayvan gibi öldü ve köpek, eşeklerin ölülerinin atıldığı çöpe gömüldü."[119] Hz. İsa'nın kurtarıcı olduğunu kabul etmeyen bu görüşün aksine onun kurtarıcı olduğu görüşü de vardır. Bu Hristiyanlık dininde görülmektedir. Hz. İsa'nın tüm insanlığın kurtarıcısı olduğu görüşü Hristiyanlıkta temel esaslardandır. Mesih kendini tüm insanlığa feda etmiştir. İnsanlığı tekrar zulümlerden kurtarmak için yeniden dirilecektir. Buna işaret eden yeni ahitten kesitler; "İnsanoğlu kendi görkemi içinde bütün melekleriyle birlikte gelince, görkemli tahtına oturacak. Ulusların hepsi O'nun önünde toplanacak, O da koyunları keçilerden ayıran bir çoban gibi, insanları birbirinden ayıracak. Koyunları sağına, keçileri soluna alacak. "O zaman Kral, sağındaki kişilere, 'Sizler, Babam'ın kutsadıkları, gelin!' diyecek. Dünya kurulduğundan beri sizin için hazırlanmış olan egemenliği miras alın!"[120]

Mehdilik düşüncesinin kökeni, insanlık, antik uygarlıklar ve semavi dinlerin fikirlerine ulaşmaktadır. Halkların zulme uğramaları daima onları zulmü kaldıracak bir Mehdiliğine sevk etmiştir.:

3.2. İslam'da Mehdilik

İslam kültüründe Mesih, Mehdi inancı ile birlikte önemli bir yere sahiptir. Mesih ifadesi Kur'an-ı Kerim'de sadece İsa b. Meryem için kullanılmakta birlikte Yahudi

---

[118] Beranayetis, elâb. Ay. Bi – Fadhu't Talmud Tealimi'l Haxamini's Seriyy, Hazırlayan: Zehdi Fatih, en-Nefais Yayınevi, Beyrut, 4. Baskı, 1991m, s.58-66,
[119] Beranayetis: elâb. Ay. bi – fadhu't talmud 66
[120] İncil matta 25:34.

ve Hıristiyanların kelime ile kastettiği "Beklenen Kurtarıcı" anlayışı yoktur. Kelime Kur'anda tek başına[121] ve İsa kelimesi ile birlikte[122] kullanılmaktadır.

Müslümanlar arasında, Hz. İsa'nın ikinci kez yeryüzüne gelişi konusunda iki farklı görüş vardır. İsa'nın öldüğü ve ikinci kez gelmeyeceği, diğeri ise İsa'nın cismen ve ruhen "Ref" olduğundan ölümü tatmak için ikinci kez yeryüzüne geleceği görüşüdür. Biz burada, ikinci görüş sahipleri ve iddiaları üzerinde duracağız[123].

3.2.1. Haricilere Göre Mehdilik

Eş'arî'ye göre, cemaatlerin ittifak ettiği hak imama karşı çıkan herkese hâricî denir. İster bunlar sahabe döneminde Raşit imamlara karşı olsun isterse de ihsana tabi olmuş her zamandaki imamlar olsun fark etmez.[124] İslâmî mezhep ve fırkalar haricileri ana fırka ve ondan türeyen toplamda yirmi fırkaya ulaşan gruplara bölmektedir.[125] Her fırkanın diğerlerinden farklı inançları vardır. En önemli fırkaları, Muhakkime-i Ulâ,[126] Ezârika,[127] Necedât,[128] Sufriyye[129] ve Acâride'dir[130]. Diğerleri bunlardan türemiştir.

Haricilerin ittifak ettikleri en önemli husus Hz. Ali, Hz. Osman Cemel ve

---

[121] Nisa,172; Maide, 17-72-75; Tevbe, 30-31.
[122] Ali İmran, 3; Nisa, 157- 171.
[123] es-Suyuti, Celaleddin Abdurrahman, **Nuzulü İsa b. Meryem**, Beyrut trz, s. 83.
[124] El-eşâri, ***Makalatu'l İslamiyyin***, *c.* 1, s.167, ; Eş-Şehristani, Ebu'l Feth Muhammed Abdulkerim Bin Ebi Bekir Ahmet, Elmilelu Ve'n Nihal, Tahkik: Abdulaziz Muhammed Abdulvekil, el-Halebi Kurumu, kahire, 1968m, c.1, s.114.
[125] El-eşâri, ***Makalatu'l İslamiyyin,*** *c.* 1, s.161; El-Bağdadi, ***El-Farku Beyne'l Firak,*** *s.* 72; eş-Şehristani, ***Elmilelu ve'n Nihal,*** c.1, s.115.
[126] Muhakkime-i ulâ: hakem olayında emiri'l mü'minin Hz. Ali'ye karşı çıkanlardır. Küfe bölgesinde toplanmışlardır. Liderleri Abdullah bin el-kevai ve itab bin el-a'var ve Abdullah bin vehb er-rasibi ve urve bin cerir ve yezit bin ebi asım el-meharibi ve zi's sedye diye bilinen herkus bin züheyr el-beceli'dir. Hakemliği kabul etmediklerinden muhakkime diye anıldılar. En önemli inançları hakemliği kabul etmeyişleri ve Hz. Ali, Hz. Muaviye ve arkadaşlarını tekfir etmeleridir. (Eş-Şehristani, c.1, s.115; Elmilelu ve'n Nihal, s.117.
[127] Ezârika, Nafi' ile Basra'dan ehzara giden ebi raşit nafi' bin el-ezrak'ın taraftarlarıdırlar. Abdullah bin Zübeyir zamanında fars ve kirman bölgelerini ele geçirmişler ve bölge halkını katletmişlerdir. İnanç konusunda muhakkime gibidirler ancak tek fark bunlara muhalefet edenler müşriktir kâfir değildir. eş-Şehristani, ***el-Milel ve'n Nihal***, c.1, s.118-119.
[128] Necedat: bunlar necde bin amir el-Hanefi'nin taraftarlarıdır. Abdülmelik bin Mervan zamanında Yemâme'den çıkmıştırlar. İnanç bakımından diğer Hariciler gibidirler ancak bunlara göre cahil mazurdur. eş-Şehristani, ***el-Milelu ve'n Nihal,*** c.1, s.122-123.
[129] Sufriyye: ziyad bin el-asfar'ın taraftarlarıdırlar. Bazı hususlar haricinde diğer konularda yukarıda geçen Hariciler gibidirler. eş-Şehristani, ***Elmilel ve'n Nihal,*** c.1, s.137.
[130] Acâride: bunlar Abdülkerim bin aredin taraftarlarıdırlar. Bunlar birçok hususta diğerleri gibidirler. eş-Şehristani, **el-Milel ve'n Nihal**, c.1, s.128.

Hakemeyn'de bulunanlar, buna rıza gösteren, bunları veya birini haklı kabul edenleri tekfir etmeleri ve haksız sultana karşı çıkılmasıdır.[131]

İlk haricilerden İbâdiyye hariç birçoğu yok olmuştur. İbâdiyye ise günümüze kadar varlığını korumuştur. Haricilerin her asır ve zamanda çıkmaları İslâm tarihinde bir gerçektir. Hariciler her asırda Hz. Peygamber 'in de ifade ettiği gibi var olmuşlardır. "Öyle bir cemaat türeyecek ki Kur'an okuyacaklar. Fakat okudukları Kur'an onların boğazlarının çemberlerinden öteye geçmeyecektir. Onlardan bir grup çıktıkça hemen kökleri kazılmalıdır." İbni Ömer dedi ki: "Ben Rasulullahdan "Onlardan bir grup çıktıkça hemen kökleri kazılmalıdır" ifadesini yirmi defadan fazla işittim. "Nihayet bu cemaatin arasında Deccal çıkıverecektir."[132] Rasulullah bu hadisinde haricileri kastetmektedir. Az öncede ifade ettiğimiz gibi Haricilerden İbâdiyye hariç birçoğu yok olmuştur. Peki, bu ibâdiyye'nin mehdiyle ilgili îtikatları nedir?

İbâdiyye kelimesi İbâdiye'ye nispettir. Adını kurucusu olduğu kabul edilen Beni Murra b. Ubey b. Rahd el-Ehnef b. Kays oğullarından Abdullah b. İbâd b. Salebe et-Temîmi'den almıştır. Kendisi Muaviye b. Ebi Süfyan zamanından Abdülmelik b. Mervan'ın zamanına kadar yaşamıştır.[133]

Abdullah b. İbâd biyografi kitaplarında tabiin tabakasından sayılmaktadır.[134] İbâdîler buna nispet edilmesine rağmen onlar kendilerini Cabir b. Zeyd el-Ezdî'ye[135] dayandırır ve onu takdis ederler. Kendilerini Abdullah b. İbâd'a nispet etmelerinin

---

[131] El-Eşâri, ***Makalatu'l İslamiyyin,*** s.167-170.
[132] İbni Mace, Sünen 1, Mukaddime, s. 61-62: 174.
[133] Eş-şemahi: Ahmet bin Said bin abdulvahid, ***Kitabu's Siyer,*** Tahkik: Ahmet Bin Suud Es-Seyabi, Amman, kültür ve Medeniyet Bakanlığı, 2. Baskı, 1992m, c. 1, s.72; El-harisi, Salim Bin Ahmet Bin Süleyman, ***el-Ukudu'l Fadiyye fi Usuli'l İbadiyye***, Amman, Kültür ve Medeniyet Bakanlığı,1983m, s.121.
[134] Eş-Şemahi, Ahmet Bin Said, ***Kitabu's Siyer,*** *s.* 1/72.
[135] Cabir bin zeyd el-ezdi: ebu şa'sa, ibadiyyelere göre tabiin tabakasından ve mezhebin kurucusudur. İbni Abbas'ın arkadaşıdır. İbadi kaynaklarında ifade edildiği üzere Cabir Amman'da olup Mekke ve Medine'ye hicret etmiş ve birçok sahabeye talebelik etmiştir. En çokta Abdullah bin Abbas ve Hz. Ayşe'den istifade etmiştir. Rivayet edildiğine göre vefatı Enes bin malike ulaştığında yeryüzünün en bilgini vefat etti diyerek kendisini övmüştür. Eş-Şemahi, ***Es'siyer***, Tahkik: İbrahim talavi, c. 2, s.206-207.

nedeni ise onun askeri kuvveti sahip meşhur biri olmasıdır.[136]

Fırka ve görüş bilginlerine göre İbâdiyye bir harici fırkası olsa da son dönem İbâdi kitapları bu nispeti kabul etmemektedirler. Kendilerine göre bu görüş kendileri gibi düşünmeyenlerin propagandasından ibarettir. Çünkü imamet Kureyş'e özgü değil bilakis Müslümanların devlet siyaseti ve başkanlığı[137] için seçtiği kişide olabilir. Harici İbâdiler şu şekilde de tanımlanabilir. Tabiin ve tebe-i tabiîn zamanında insanlardan bir takım gruplardır. Liderleri Nâfi' b. Ezrak,[138] Necde b. Âmir,[139] Abdullah b. es-Saffar[140] ve taraftarlarıdır. Günah işleyeni şirk ile tekfir etmeleri ile ümmetten ayrılıp hakka karşı çıktıklarından harici denmiştir. Allah Teâlâ'nın haram kıldığını helal görüp can ve mala kıymışlardır."[141]

İbadiyyeye hızlı bir şekilde baktığımızda her ne kadarda haricilere nispeti kabul etmeseler de onlarla önemli itikadi konularda ittifak ettikleri görülmektedir. Bu inançları hakem olayı ve Kureyş'in imametini kabul etmeyip Hz. Aliye ve kendilerini hoşnut etmeyen her imama karşı çıkmalarıdır. Bunlar haricilerin en önemli temel inançlarıdır.

İbâbiyye fikri olarak hakem olayından günümüze kadar uzanan İslâmî bir fırkadır. Haricilerden bir bölümdür. Çünkü ibadiyelerde hariciler gibi hakemi kabul etmemiş, İmam Ali'nin hükmünden çıkmış, Kureyşlileri Müslümanlara halife kabul etmemiş, hoşlanmadıkları imama karşı çıkmayı caiz görmüşlerdir.

İbadiyyelik konusunda en önemli husus onların inancında Mehdiliğinin kim olduğudur?

---

[136] el-Akl Nâsır b. Abdülkerim, ***el-Havâric evvelü'l-fırak fî târîhi'l-İslam***, işbiliye yay. 1. baskı El-Memleketu'l-Arabiyyetu'-S-Suudiyye,1998m, s.61-62.

[137] Atfiş, İbrahim, ***El-Farku Beyne'l İbadiyye ve'l Havaric***, s.17.

[138] Nafi' Bin el-Ezrak,O, nafi' bin el-ezrak bin kays el-hanefi el-bekri,el-vaili'dir. Basra'dan olup kavminin emiri ve fakihi idi. İlk olarak İbn-ii Abbas ile beraber olmuş. Hz. Osman'a karşı olmuş ve hakem olayında Hz. Aliye karşı isyan etmiştir. El-Bağdadi, ***El-Farku Beyne'l Firak***, s.78.

[139] Necde bin amir: o, necde bin amir el-Hanefi'dir. (ö. 69h.) İslamiyet'in başında isyan hareketlerinin büyüklerindendir. Bir takım görüşleri nedeniyle haricilerden ayrılmaktadır. Kendisi ve taraftarları beş yıl gibi bir süre Bahreyn tarafında hüküm sürdüler. El-Bağdadi, ***El-Farku Beyne'l Firak, s.*** 81.

[140] Abdullah bin saffar: o, Abdullah bin saffar es-sârimi et-temimi'dir. (ö. 60h.) haricilerden sufriyyenin lideridir. Bu konudada ihtilaflar çoktur. ez-Zerkeli, ***El-Â'lam***, c. 4, s.13.

[141] Atfiş, İbrahim, ***El-Farku Beyne'l İbadiyye Ve'l Havaric,*** s.8-9.

Yeni İbadi kitaplarında ve en önemlisi Rebi' b. Habib'in[142] "Müsnedi'r-Rebi" adlı kitabı iki rivayet dışında kıyametin alametleri, fitneler, genel manada işaretleri, özelliklede mehdilikle alakalı rivayetleri içermez. İki rivayetten biri deccaldan sığınmak, diğeri ise İbni Ömer'in Hz. Peygamber 'den Hz. İsa ve Deccal'ı[143] gördüğü rüyayı naklettiği rivayettir. Bununla beraber ibâdiyyeler bu iki rivayetle ilgili birincisinin deccallardan sığınmaya dair bir emir olduğunu, deccalların ise çok olduğu söylemekteler. İkincisi ise bir rüyadan ibaret olduğu nedeniyle her iki rivayeti terk etmişlerdir.

İbadiyye'nin özelde, mehdilik fikrini genelde ise, fitne ve kıyamet alametlerini inkâr etmelerinin birçok sebebi vardır.[144] Bunlardan bazıları şunlardır.

Mehdilik fikri Kur'an-ı Kerim'de geçmemektedir. Bu fikir Kâ'b el-Ahbar'ın rivayetleri yoluyla İslâm inancına sızan israiliyattandır.[145]

Mehdi inancı efsanevi bir hurafedir. Ancak rivayet edildiği vakitler ortaya çıkması uygun olabilir.

Bu fikir potansiyel insan gücünü zayıflatır. İnsanları sorumsuzluğa, keyfi davranışa ve hoşnutsuzluğa sevk eder.

İbadiyye mehdilik inancını büsbütün inkâr ederler. Sadece bunu değil Hz. İsa'nın nüzulü deccalın çıkması gibi birçok kıyamet alametlerini inkâr etmekteler. Bu inkârlarının arkasındaki sebep *"es-Sahihu'l-Cami"* adındaki müsnedlerinde bu olaylara dair rivayetlerin bulunmamasıdır. Hâlbuki bu müsnedle ilgili Dr. Said b. Abdullah Âli Hamid eleştirel çalışmasında şöyle demiştir; "Bu kitabın güvenilir mahdut bir aslı yoktur. Aynı zamanda müsnedin sahibi Rebi' b. Habib, hocaları ve

---

[142] Rebi' bin habib el-ezdi el-meani el-basri (ö. 175-180h.) ibadiler arasında meşhur olan müsned ebu amırdan rivayet edilmiştir. Onu el-camiu's sahih diye isimlendirmişlerdir. Onu tashih eden kişi hakkında şöyle demiştir. Bu mübarek müsned hadis kitaplarının rivayet bakımından en sahihi senet bakımından en değerlisidir. Tüm ravileri ilim, takva, zabt, adalet, emanet özellikleriyle meşhurdur. Hepsi dinde imam ve önder kişiliğe sahiptir. El-Vercelani, Ebu Yakup Yusuf Bin İbrahim, ***Kitabu't Tertip Fi's Sahih Min Hadisi Resulillah s.a.v***, Tashih: Es-Salimi: Abdullah Bin Hamid, Muskit Matbaası Amman Şehri, 1. Baskı, 2003m, s.15.

[143] El-Vehibi, ***Eşratu's Saa***, s.173.

[144] El-Vehibi, ***Eşratu's Saa***, s.174-175.

[145] El-Vehibi, ***Eşratu's Saa,*** s.175.

tashihi yapan el-Veracilani bilinmemektedir. İsnatlarda özelliklede İbadiyye'nin itibar ettiği isnatlarda çokça kopukluklar vardır. Ayrıca bu kitap rivayet asrında çıkmamıştır. Nitekim İbadiyye'nin büyükleri onun hadisleriyle delil getirmemişlerdir. Yine hükümetlerden korku ve endişe nedeniyle gizlendiğini savunmalarına rağmen Rüstemiyye gibi İbadiyye devletleri dönemimde ortaya çıkmamış olması bu eleştirilerdendir. Bu müsnedde ümmetin ihtiyaç duyduğu meselelerde bağımsız rivayetleri bulunması nedeniyle hadis âlimleri onu öğrenmeye çalışırlardı. Zamanında rivayet olunsaydı onlar bunu kaçırmazlardı. Ayrıca bu müsnedde sahihliği sabit olan birçok hadisle çelişmekte olan rivayetler vardır."[146].

3.2.2. Ehl-i Sünnete Göre Mehdilik

Ehli sünnet Mehdiliği bir inanç esası olarak kabul etmemektedir. Mehdiliği kabul edenler ilgili hadis rivayetlerini esas alarak ve bunların büyük bir cemaat tarafından nakledildiğini iddia ederek Mehdinin zuhurunu kıyametin büyük alametlerinden birisi olarak kabul ederler. Mehdiliği reddedenler ise Mehdiliğe dair Kuran'da bir işaret olmadığını aynı zamanda Buhari ve Müslim'inde Mehdiden bahseden bir hadisin yer almadığını ilgili hadislerin sahih mertebesine ulaşmayan zayıf hadisler olduğunu hemen hemen tamamının cerh edildiğini hatta içlerinden uydurmalarının da yer aldığını hadisler içerisinde de çelişkiler bulunduğunu ifade ederler[147]. Gerçektende nakledilen hadislerde tasvir edilen Mehdi Peygamber ailesinden ismi Hz. Peygamber'in ismine uyan dini ayakta tutacak adaleti sağlayacak zulmü ortadan kaldıracaktır. Bazı rivayetlerde İsa b. Meryem ona tabi olacak bazısında ise İsa ile Mehdi aynı kişidir.[148] Tartışmaların yoğunlaştığı hicrî V. Yüzyıldan itibaren Sünnîler arasında konuşulmaya, VİİI. yüzyıldan itibaren de ferî bir konu olarak kelâm kitaplarında yer almaktadır.

---

[146] Âlu Hamid, Said bin Abdullah, ***Müsnedu Rebi' Bin Habib El-İbadi Dirase Nakdiyye,*** Ümmü'l kura İslami ilimler ve Çalışmaları Dergisinin Yayınladığı Makale,1430h, s. 248.
[147] İbn Haldun***, Mukaddime***, s. 753-777.
[148] İbn Mace, ***Sünen,*** Kitabü'l-Fiten, h.no: 24.

Ehl-i Sünnet, Selef-i Salih'in metodu olan ehli heva ve bidat mezheplerden ayrışmak için Kur'an, Sünnet, Hz. Peygamber ve ashab.dan gelen rivayetlere dayanma metoduna delalet eden bir kavramdır.[149]

Ehl-i Sünnet[150] kavramı tek başına Ehl-i hadisi,[151] Eşariyye'yi,[152] Maturidiyye'yi[153] ve Sufiliği[154] ifade eder.

Bu kavram hicretten iki yüz yıl sonra[155] Abbasî Me'mun'un[156] Mutezilîlere[157] uyarak Kuran'ın mahlûk olduğunu ifade ettiği dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde İmam Ahmet b. Hanbel[158] ehl-i sünnetin imamıydı. Kendisi bu meseleyle karşılaştı ve Ehl-i

---

[149] Es-Sefarini, ***Levamiu'l Envari'l Behiyye***, *c.* 1, s.20.

[150] ez-Zebidi, Muhammed bin Muhammed El-Hüseyni, ***İthafu's Sadeti'l Müttekin Bişerhi İhya-İ Ulumi'd Din***, Et-Tarihu'l Arabi Kurumu, Beyrut, 1994m, c.2, s.6-7.

[151] Ehli hadis: bunlar hicaz ehli olup malik bin Enes, Muhammed İdris Eş-Şafii, süfyani sevri, Ahmet bin hanbel ve Davud bin ali bin Muhammed el-isfahani'nin ashabıdır. Bakınız: eş-Şehristani, ***el-Milel Ve'n Nihal*** c.2, s.11.

[152] Eşarilik: bunlar, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sahabesi ebi Musa Abdullah bin kaysın oğlu, ebu'l hasen el-eşari el-Basri, Ebi'l Hasen Ali b. İsmail b. Ebi Bişr İshak b. İsmail b. Abdullah b. Musa b. Bilal b. Ebi Burde'nin ashabıdır. (260h.-324m.) Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübkî (ö 771) ***Tabakât-üş-Şâfiiyye*** c.3, s. 347-35 ; İbn-i Asâkir, Ali bin Hasen bin Hibetullah bin Abdullah bin Hüseyn ed-Dimeşkî , ***Tebyînü Kizb-il-Müfterî***, Şam, 1347h, s. 24-42 ; İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr, ***Vefeyâtü'l-a'yân***, Sadır Yay, Beyrut, c. 3, s. 284-285.

[153]Maturidilik: Bunlar, ebi Mansur el-maturudi'nin ashabıdır. O, Muhammed bin Muhammed bin Mahmut bin Muhammed'dir. Matrit veya materide mensuptur. Burası semerkandda bir mahalledir. Kendisi bazen maturudi bazense semerkandi olarak anılmaktadır. Doğumu 233-240h. Yılları arasındadır. Vefatı ise hicri 333 senesidir. Şeceresi hakkında ebu eyyüp halid bin zey bin kuleyb el-ensariye dayandığı söylenmektedir. Hz. Peygamber medineye hicret ettiğinde ebu eyyüp hazretlerinin evinde misafir kalmıştır. Birçok lakabı vardır. Bunlar; imamu'l mehdi, imamu'l mütekellimin, musahhihu akaidi'l müslimindir. İmamı Maturudi ve İmam ebu'l hasen el-eşari hazretleri ehlisünnet ve'l cemaatin kelamda lider olarak kabul edilmektedirler. el-Maturudi, ***Te'vilatu Ehli's Sünne***, el-mukaddime, Thk: Mecdi Baslub, El-Kutubu'l İlmiyye Yayınevi, Beyrut, 1.baskı,2005m, c.1, s.73- 29; Taşköprüzade, Ahmet bin Mustafa, ***Miftahu's Saade Ve Misbahu's Siyade Fi Mevduati'l Ulum***, El-Kutubu'l İlmiyye, Beyrut, 1.Baskı,1985m, c.2, s.96; el-Ğali, Bilkasım, ***ebu mansur el-maturudi hayatuhu ve arauhu'l akdiyye***, et-Türki Yayın Matbaası, Tunus,1989m, s.41-44

[154] Sufi: bu faslın beşinci konusunda tarifi gelecektir.

[155] Es-Sefarini, ***Levamiu'l Envari'l Behiyye,*** *c.* 1, s.22.

[156] El-Me'munu'l Abbasî: Abbasî halifesi, Abdullah ebu'l Abbas İbn-ii'r reşittir. (ö. 170h.-198m.)

[157] Mutezile: ashabu'l adl ve't tevhit diye isimlendirilmektedir. Kaderiyye ve adliyye diyede anılmaktadır. Bunlar aralarında vasılıyye ve huzeyliyyeninde bulunduğu bir takım fırkalardır. Kuranın mahlukiyeti konusu bunlardan dolayı çıkmıştır. eş-Şehristani, **el-*Milelu ve'n-Nihal***, c.1, s.43.

[158] Ahmet bin Hanbel: Ahmet bin Muhammed bin Hanbel bin hilal bin esed bin idris bin Abdullah İbn-ii Abdullah bin hayyan bin Abdullah bin Enes bin avf bin kasıt bin mazin bin zuhel İbn-ii şeyban'dır (ö.164-241h.) imamı Ahmet hakkında imamı şafii hazretleri şunları ifade etmiştir. İmamı Ahmet sekiz hususta imamdır, önderdir. Hadiste, fıkıhta, lügatta, kuranda, fakirlikte, zühtte, takvada ve sünnette imamdır. Alemin dört kişide toplandığı söylenmektedir. Bunlar; Ahmet bin hanbel, ali bin el-medini, yahya bin muin ve ebu bekir bin

Sünnet için temel esaslar koydu. Bu hususta İmam Ebu'l Hasen el-Eşâri şöyle demektedir. Ehl-i Sünnet, rabbimiz olan Allah'ın kitab.a, Hz. Peygamber 'in sünnetine, sahabe, tabiin ve hadis âlimleri efendilerimizden gelen rivayetlere sımsıkı sarılmak demektir. Ebu Abdullah Ahmet b. Muhammed b. Hanbel'in demiş olduğu bu görüşe bizlerde uymaktayız.[159]

Ehl-i Sünnetin mehdiyle ilgili inancına dair en uygun görüş, âlimlerin İmam Ebu'l-Hasen el-Abiri'nin[160] *Menakıbı'ş-Şafiiyye* adlı kitabından naklettikleri ifadeleridir. Mehdiyle ilgili ehlibeytten olduğu, yedi yıl boyunca hüküm sürecek ve yeryüzünü adaletle dolduracağı, Hz. İsa'nın çıkıp Deccal'a karşı ona yardım edeceği, bu ümmete imamlık edip Hz. İsa'nın ona tabi olacağına dair Hz. Peygamber 'den haber ve hadisler tevatür seviyesine ulaşmıştır.[161]

İmam Sefarini'nin beyanatı da aynı doğrultudadır.[162] *"Mehdinin Hz. İsa'dan başka biri olduğu Ehl-i Sünnetin doğru görüşüdür. O, Hz. İsa'nın inişinden önce çıkacaktır. Onun çıkacağına dair rivayetler manevi tevatür seviyesine ulaşmaktadır. Ehl-i Sünnet âlimleri arasında o kadar yayıldı ki, artık onların inanç esaslarından sayılmaktadır. Sahabe, tabiin ve onlardan sonrakilerden o kadar çok rivayet geldi ki buda kesin bilgi ifade etmektedir. Ehl-i ilim ve Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin inancında da belirtildiği gibi mehdinin çıkışına iman vaciptir."*[163]

---

ebi şeybedir. Bunların en alimi ise Ahmet bin hanbeldir. (İbn-ii ebi ye'la: ebu'l hasan muhammed, ***Tabakatu'l Hanabile*** ¼, s.16, Thk: Muhammed Hamid El-Faki – Es-Sünnetu'l Muhammediyye Matbaası, Kahire , İbnu 2l Cevzi, ebu'l ferac abdurrahman bin ali bin muhammed (ö. 957h.) ***Menakibu'l İmam Ahmet Bin Hanbel***, Thk: Abdullah Abdulmuhsin Et-Türki, Hicret Yayınevi, 1409h, s.14-16.

[159] Ebu'l-Hasen el-Eşari, ***el-İbane an Usuli'd-Diyane***, thk., Fevkiye Hüseyin Mahmut, el-ensar yayınevi, 1. Baskı, 1977, c. 2, s.20.

[160] Ebu'l Hasen El-Âberi: O, ***Menakibu'ş-Şafii*** Kitabının Yazarı Ebu'l Hasen Muhammed Bin el-Hüseyn b. İbrahim b. Asım el-Âberi es-Sicistani'dir. (363h.) .) tercümesi ez-zehebi ye bakınız: ebu Abdullah şemsuddin muhammed (ö. 478h.) ***tezkiratu'l huffaz***, el-kutubu'l ilmiyye yayınevi, Beyrut, 3. Baskı, 1377h, c.3, s.995.

[161] el-Kurtubi, ***et-Tezkira Bi Ehvali'l-Mevta***, s.1205; İbni Kayyim***, el-Menaru'l-Munif***, s.140; es-Suyuti, ***el-Urfu'l-Verdi***, s.5; es-sefarini***, levamiu'l envar***, El-Hanbeli: Meri' Yusuf El-Makdisi, 3.Baskı,1428h, 2007m, c.2, s.86; El-kanuci, El-İzaa', s.183; El-Berzenci, Muhammed Abdurresul El-Hüseyni Eş-Şehruzi ***El-İşaatu Lieşreti's Saa***, Thk: Mevki' Bin Fevzi El-Cebr, En-Nemir Yayınevi, Dımaşk, 2. Baskı,1995m.

[162] es-sefarini: o, muhammed bin Ahmet bin salim es-sefarini şemsuddin ebu'l avn'dır. Edebiyat, usul ve hadis âlimidir. Nablus'un köylerinden Sefarin'de doğdu. Dımaşka gidip buradaki âlimlerden ilim aldı, sonra nablusa dönüp burada ilim öğretip fetva verdi ve orada vefat etti. ez-Zerkeli, ***el-e'lam***, c.6s.13.

[163] es-Sefarini, ***Levamiu Envari'l-Behiyye***, c.2, s.84.

İmamı Sefarani'ninde ifade ettiği gibi mehdiyle ilgili hadisleri birçok sahabe rivayet etmiştir. Bunlar; Ümmü Seleme[164], Ali b. Ebu Talip[165], Abdullah b. Mesut[166], Enes b. Malik[167], Ebu Said el-Hudri[168], Cabir b. Abdullah[169], Huzeyfe b. el-Yeman[170] ve daha birçok sahabedir.[171]

Hadis âlimleri yazdıkları eserlerde mehdi ile ilgili birçok hadise yer vermişlerdir. Ebu Davud[172]"Sünen"inde Mehdiliğiyle ilgili kitap "el-Mehdi" başlıklı bir bab altında on üç hadis, Tirmizi[173] "*Cami*"inde üç hadis, Sünen'in sahibi İbn Mace el-

---

[164] Ümmü seleme: O, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eşi, zadı'r rakib İbn-ii'l muğire bin Abdullah bin mahzum diye bilinen Hint bint ebi ümeyye'dir. Daha önce ebi seleme ile evli idi. Hz. Peygamber hicretin ikinci senesinde bedirden sonra onunla evlendi. (ö. 60h.). İbnu Abdulbirr, Ebu Ömer Yusuf Bin Abdullah Bin Muhammed ,***El-İstiâb Fi Marifeti'l Ashab***, Thk: Ali Muhammed El-Becavi, El-Ciyl Yayınevi, Beyrut, 1. Baskı,1992m, s.987-990; İbni Hişam: Ebu Muhammed Abdulmelik Bin Hişam, ***Siretu'n Nebi,*** Thk: Mecdi Fethi Es-Seyyid, Es-Sahabet lit-Turas Yayınevi, Mısır, 1. Baskı, 1995m, 4/347

[165] Ali bin ebi talip bin abdimenaf bin Haşim bin kusay bin kilab bin murra bin kâb bin lüey bin galip İbn-ii fehr bin malik bin nadr bin kinanedir. Hz. Peygamber ona ebu'l hasen ve Ebu turab ile künyeledi. İlk Müslümanlardandır. Müslüman olduğunda yaşı on idi. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kardeşliği olup aşeri mübeşşeredendir. Alemlerin hanımlarının Efendisi olan hz. Fatıma'nın eşidir. Hz. Osman'ın şahadetinden sonra hilafeti üstlenmiş olup hicri 40 senesinde haricilerden abdurrahman bin mülcem el-muradi tarafından şehit edilmiştir. Suyuti, ***Tarihu'l Hulefai,*** s.133-150; İbni Abdulbirr, ***El-İstiab***, s.1089-1133.

[166] Abdullah İbn-ii mes'ud bin gafil bin Habib bin şemh bin fe'r bin mahzum bin sahile bin kâhil el-haris bin temim bin sa'd bin hudeyl Ebu Abdurrahman el-hüzeyli. Eski Müslümanlardan olup bedir ve hudeybiye'ye katılmıştır. İki hicret etmiş ve iki kıbleye doğru namaz kılmıştır. . Hz. Peygamber cennetlik olduğuna şahitlik etmiştir. İbni Sad,Muhammed Bin Sad Bin Meni' Ez-Zuhri, ***Kitabu't Tabakati'l Kebir***, Thk: Ali Muhammed Ömer,El-Hanci Kitabevi,Kahire, 1. Baskı, 2001m, *c*.3, s.139140; İbnu Ebdulbirr, ***El-İstiab***, s. 987-990.

[167] Enes bin malik bin nadr bin damdam bin zeyd El-Ensari el-hazreci en-neccari El-Basri. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hizmetçisidir onu Ebu Hamza ile künyelemiştir. Hz. Peygamber Medine'ye geldiğinde henüz on yaşında idi. (ö. 93)h. İbnu Sad, ***Et-Tabakatu'l Kebir***, c.5, s. 325-330; İbnu Abdulbirr, ***El-İstiab***, s.109-110.

[168] Ebu Said el-hudri'nin adı Said bin malik bin Sinan bin sa'lebe bin abid bin el-ebcer hudra bin avf bin el-haris bin el-hazrec el-Ensari el-hudri'dir. Çok ezberleyenlerdendi. Hz. Peygamberle henüz on beş yaşındayken beni mustalak gazvesine katılmıştır. (ö. 74h.) .). İbnu Sad, ***Et-Tabakatu'l Kebir, c.*** 2, s.350-356; İbnu Abdulbirr, ***El-İstiab***, s.1671-1672.

[169] Cabir bin Abdullah bin amr bin haram el-Ensari es-selemi, akabeye katılan yetmiş Ensar'dan en küçüğüdür. Uhud ve bedir'e katılmamış ancak Hz. Peygamberle on sekiz gazveye katılmıştır. Çokça hadis ezberlemiştir. Ömrünün sonuna doğru gözlerini kaybetmiştir. İbni Sa'd, ***Et-Tabakatu'l Kübra,*** c.4, s.382-383; İbni Abdu'l Ber, ***El-İstîa'b***, s.219-220.

[170] Huzeyfe bin el-yeman künyesi Ebu Abdullah, el-yeman lakabıdır. O, Huzeyfe bin hasel bin Cabir bin amr bin rebia' min beni ğadafan'dır. Bedir'e katılmamış, uhuda katılmıştır.

[171] es-Sefarini, ***Levamiu Envari'l-Behiyye***, c.2, s.84 vd.

[172] Ebu Davud, selman bin el-eşa's bin şeddad bin amr bin âmir el-ezdi es-sicistani, sünnet şeyhi, hafız, basra muhaddisidir. hicri 202 senesinde doğmuştur, vefat 275, sünenin sahibidir. Ez-Zehebi, ***Siyeru E'lamu'n Nubelai***, c. 13, s.212-302.

[173] Tirmizi, Ebu İsa Muhammed Bin Sura Bin Musa Ed-Dahhak Es-Selemi Et-Tirmizi ed-darir hafız, İmam, camii ve el-ilel'in yazarı. Hicretin 210. Senesinde doğdu, 279. Senesinde vefat etti. Tirmizde defin edildi. Takvasından dolayı o kadar ağladı ki sonunda gözlerini kaybetti. Ez-Zehebi, ***Siyeru E'lamu'n Nubelai,*** c.13, s,270-273.

Kazvini[174] mehdinin çıkışı başlığıyla on üç hadis, Musannef'in sahibi İmam Abdurrezzak b. Hümam[175] eserinde on bir hadis, yine Ebi Şeybe[176] eserinde on altı hadis zikretmiştir. Bunların dışında yine birçok hadis âlimi konuyla ilgili eserlerinde birçok hadisi yer vermiştir. Sıhhati açısından bu hadisler sahih, hasen, zayıf hatta mevzu[177] olarak değişmektedir. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi âlimler bu hadislerle ilgili manevi tevatüre ulaştığını belirtmişlerdir.

Ehl-i Sünnet âlimleri bu konuya o kadar önem vermişler ki yazdıkları eserlerde kıyamet alametlerinden biri olarak değerlendirmişlerdir. İmamı Kurtubi'nin[178] *"et-Tezkiratu bi Ehvali'l-Mevta ve Umuru'l-Ahire"* kitabı bunlardan biridir. İbni Kesir[179] ise, "el-Fiten ve'l-Melamih" adlı kitabında mehdiye dair tam bir bab ayırmıştır. Yine el-Berzenci'nin[180] *"el-İşara'tu fi Eşrati's-Saa"* kitabı ve el-Kanuci'nin[181] *"el-İza'tu Lima Kane ve Yekûnu Beyne Yedeyyi's-Saa"* kitapları bunlardan birkaçıdır.

Ehl-i Sünnet âlimleri sadece yukarıda belirttiğimiz kadarıyla önemsemekle yetinmemişlerdir. Bu konuyla ilgili, özelliklede mehdilikle ilgili başlı başına birçok eserler yazmışlardır. Bunlardan bazıları şunlardır.

---

[174] İbni mace el-kazvini, Muhammed bin Zeyd bin mace el-kazvini Ebu Abdullah, büyük hafız, yazar, sünen, tarih ve tefsir sahibidir. Kendi asrında kazvin'in hafızıdır. d. 209h. v. 273h. Bkz. Ez-Zehebi, ***Siyeru E'lamu'n Nubelai***, c.13, s.277-279.

[175] Abdurrezzak bin hümam bin nafi' büyük hafız, Ebu Bekir el-humeyri sanalı büyükleridir. Birçok kitabın yazarıdır. İmamı Ahmet İbn-ii muin ve ez-zeheli ve başkaları kendisinden rivayette bulunmuştur. İlim hazinesi idi. v. 211h. ez-***Zehebi, Tezkiratu'l Huffaz*** , c.1, s.364.

[176] İbni ebi şeybe: İbrahim bin Osman bin havaşi el-Abbasî, Buhari, Müslim, Ebu zura', Ebu Davud ve İbn-ii mace kendisinden rivayette bulunmuştur. v.235h. ez-Zehebi, ***Tezkiratu'l Huffaz***, c.2, s.432-433.

[177] İbnu'l Kayyim El-Cevzi, ***El-Menaru'l Münif*** , s.148.

[178] El-kurtubi: Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmet bin ebi ferec El-Ensari el-hazreci el-maliki el-kurtubi meşhur tefsirin sahibi. Mısırda hicri 671 de vefat etmiştir. . Onun hakkında zehebi şöyle demiştir. O büyük imam ve ilimde derin bir âlimdir. İlmine ve faziletine delalet eden Kendisine ait birçok eser vardır. Suyuti, Celaleddin Abdurrahman, ***Tabakatu'l Müfessirin***,Thk: Ali Muhammed Ömer, Vehbe Kitabevi, Mısır ,1. Baskı, 1976m, s.92.

[179] İbni kesir: İsmail bin amr bin kesir bin dav bin kesir, hafız, dinin dayanağı, ebu'l feda. Hatip şibabeddinin oğludur. . Hicri 701 senesinde doğdu 774 senesinde ise vefat etti. Aralarında el-bidaye, en-nihaye ve meşhur tefsirininde olduğu birçok eseri vardır. Addavi, Şemseddin Muhammed Bin Ali Bin Ahmed, ***Tabakatu'l Müfessirin***, el-kutubu'l ilmiyye yayınevi, Beyrut, 1. Baskı, 1983m, c.1, s.111-113.

[180] El-berzenci: 1040-1103h. Muhammed bin abdurresul el-hüseyni el-berzenci Fadıl, edebiyat, tefsir âlimi, Şafii fakihlerdendir. Aslen berzencli, şehruzda doğdu ve eğitim gördü. Eğitim için Medine'de kaldı ve orada vefat etti. Bkz. Ez-Zerkeli, ***El-E'lam*** , c.6, s.263-264.

[181] El-kanuci: Muhammed Sıddık han bin hasan bin Lütfullah el-hüseyni El-Buhari el-kenuci ebu't Tayyib Hindistan kanucta doğdu ve büyüdü. Arapça Hintçe ve farsça eserleri bulunmaktadır, Bkz. Ez-Zerkeli, ***El-E'lam,*** c. 6, s.167,168.

- *el-Urfu'l Verdi fi Ahbari'l-Mehdi* – Celaleddin b. Ebibekir es-Suyuti, Tahkik: Ebu Ye'la el-Beyzavi – Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye – Beyrut – Lübnan – 1.b. – 2006m.

- *el-Kavlu'l Muhtasar fi Alamati'l-Mehdiyyi'l-Muntezar* – Ebu'l-Abbas Ahmet b. Muhammet Hacer el-Heytemi – Tahkik: Mustafa Aşur – Kuran Kitabevi Basım Yayın ve Dağıtım – Kahire

- *el-Burhan fi Alameti Mehdiyi Ahiri Zaman* – Ali b. Hüsameddin – Tahkik: Ahmet Ali Süleyman – el-Ğadu'l-Cedide Yayınevi – el-Mensura – Mısır – 1.b. – 1424h. – 2003m.

- *Feraidu Fevaidi'l-Fikri fi'l-İmami'l-Mehdiyyi'l-Muntazar* – Meri' b. Yusuf el-Makdisi el-Hanbeli – Tahkik: Sami Abdulaziz – el-Kutubu'l-İslâmî ye– 3.baskı – 1428h.-2007m.

Ehl-i Sünnet âlimleri bu eserleri, senet ve metin yönüyle içeriklerini bilimsel yöntemlerle incelemişlerdir. Âlimler bu konuyu ve özelliklede muasır eserleri sahih ve hasen olanları ayırmak, zayıf ve mevzu olanları arındırmak için cerh ve tadil terazisinde hassas bir şekilde incelemişlerdir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır.

- *el-İhticac bil-Eseri ala Men Enkera'l-Mehdiyye'l-Muntazara* – Şeyh Hamut b. Abdullah b. Hamut et-Tüveyciri – Bilimsel Araştırmalar, Fetva, İrşat ve Çağrı Daire Başkanlığı – Riyad – 1.baskı – 1983m.

- *Akidetu Ehl-i Sünnet ve'l-Eseri fi'l-Mehdiyyi'l-Muntazar* – Abdul Muhsin el-Abbad – el-Camiatu'l İslâmî ye Dergisi – Medine-i Münevvere

- *el-Mehdiyyu'l-Muntazar fi Davi'l-Ahadisi ve'l-A'sari's-Sahihati ve Akvali'l-Ulemai ve Ârai'l-Fıraki'l-Muhtelife* – Abdul âlim Abdul azim el-bestevi – mekkiyye kitapevi – Mekke-i Mükerreme– İbn-i Hazm Yayınevi – Beyrut – 1. Baskı – 1420h.-1999m.

Ehl-i Sünnete göre mehdilik, yeryüzünde yaygınlaşan düşmanlık, zulüm ve haksızlıklardan sonra selamet, emanet ve adaleti yayacak, ahir zamanda çıkacak, doğacak müceddid ve raşit halifedir. Allah Teâlâ Hz. Peygamber 'in vefatından sonra hak ve adaleti ikame eden hulefai raşidini daha sonra ise yine ümmet içinde adaleti tesis eden halife ve emirler bahşetmiştir. Bunlar dini desteklemiş bidat ve hurafeleri iptal, zulmü bertaraf etmişlerdir. Mehdi Hz. Peygamber 'in ifadesiyle, ahir zamanda ehli beytinden çıkacak biridir. O, memleketlere hükmedecek, yeryüzünde adalet yayacak. O, kıyametin büyük ve küçük alametlerinin arasındadır

3.3. Şia'ya Göre Mehdilik

Şiadaki mehdi fikri imamet anlayışıyla doğrudan irtibatlıdır. Şia'ya göre imâmet, toplumun menfaat ve maslahatına dayanan, ümmetin iradesine bırakılmış bir husus değildir. Bundan dolayı, ümmetin fertlerinin aralarında seçip işbaşına getirdikleri kimse imam olamaz. İmâmet usulle ilgili bir konudur, dinin rüknüdür, hiçbir Hz. Peygamber'in bundan gaflet etmesi veya ihmali söz konusu olmadığı gibi, bu hususu umuma havale etmesi yahut hali üzere bırakması da câiz değildir. Şia imâmet konusunda tayin ve tansisi benimsemiş, nebîler ve imamların büyük ve küçük günahlardan masum oldukları, takıyye hali dışında, söz, fiil ve akit itibariyle tevellî ve teberî konularında icmâ ve ittifak etmişlerdir.[182]

Mehdi inancı, Şii akaidinin kilit taşlarından biri durumundadır. Hemen hemen bütün dinler ve insanlığın malzemesi olan "mehdi" inancının, karşılaşılan zulümler, adaletsizlikler, siyasi ve ictimai karışıklıklar neticesinde bunalan halk kitlelerinin "kurtarıcı ümidi" olarak zuhfır ettiği yolundaki kanaatimiz, Şii fırkaları icin daha da geçerlidir; çünkü Hz.Ali ve Ehl-i Beyt adına yola çıkan bu fırkalar, İslam cemiyetinde vuku bulan siyasi çekişmelerden en fazla müteessir olan kitlelerdi. Nitekim önce Hz.Ali'nin, sonra da Hz.Hüseyin'in şehid edilişleri, yalnız Hz.Hz. Peygamber'in Ehl-i Beytine mensup olanlar ile onlara aşırı bağlılık gösterenleri değil, aynı zamanda siyasi hakimiyet ve idareyi elden kaçırmış olan Haşim oğullarını

[182] eş-Şehristânî, Muhammed Abdülkerim, ***el-Milel ve'n-Nihal***, s.147.

da ye's ve ümitsizliğe sevketmişti. Ayrıca, Ümeyye oğullarının, gerçekten büyük ölçüde sert, insafsız, zulüm ve adaletsizliklerle dolu idaresi, geniş halk kitlelerinin memnuniyetsizliğini tahrik ve hatta devamlı canlı tutma hususunda kendilerine muhalif olanlara esaslı hizmet etmişti. Zaten Ümeyye oğulları, günü-birlik zevklerini tatminle meşgul loldukları, teb'alarına zulmettikleri ve insafla hareket etmedikleri için, kitlelerin kendilerinden ümid keserek kurtuluş yolları aradıklarını neticede de kendilerinin yıkıldığını, bizzat kendi ileri gelenlerinin ağzından acı bir dille itiraf ederler.[183]

Doğrudan doğruya Kıyamet mehdisi ile alakalı olmamakla beraber, ona yakın bir şekildeki kullanılış da Hz.Ali'nin oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye için olmuştur. Hz.Hüseyin'in Kerbela'da 61/680 yılında Emevileree şehid edilmesi, Müslümanları hakikaten çok sarsmış ve hir "kurtarıcıya ihtiyaç acil hale gelmiştir" Halkın bu psikolojisinden kendi çıkarı adına faydalanmasını iyi bilen el-Muhtar b. Ebi Ubeyd es-Sakafi, Muhammed b.el-Hanefiyye'yi halifelik iddiasına teşvik etti ve ona "el-Mehdi İbnu'l- Vasi" (Vasi'nin oğlu Mehdi) adını verdi. Gerçi, İbnu'l-Hanefiyye, kendisine zorla verilen bu unvanı reddetmiş ise de, istemeyerek de olsa, kullanılmasına itiraz etmemiştir. Daha sonra ölümü, kurucusu olarak kabul edildiği Keysaniyye fırkasınca inkar edilmiş ve o, ölmez olarak Radva dağına yerleştirilmek suretiyle oradan dö- neceği zaman beklenir olmuştur. Böylece Muhammed b. el-Hanefiyye, daha sonraki İsnaaşeriyye Şiilerinin "gizli imamı" gibi, "Mehdilik" haline gelmiştir. Tabii bu durumda mehdilik fikrine ric'at inanışının da sokulmuş olduğu ve bilhassa Şiilerce, gizli imamları için benimsendiği görülmektedir.[184]

Mehdilik ilk olarak Şia'nın Keysaniler kolu tarafından mehdinin Muhammed b. Hanefiyye olduğunu iddia ederek ortaya çıktığını belirtmiştik. Bu iddialarla Keysaniyye[185] Şia'nın bir kolu olmasına rağmen bu görüş şia arasında büyük bir yer tutmuştur.

---

[183] el-Mes'udi, ***Murucu'z-Zeheb***, Daru'l-Endulus yay., Beyrut trz., c. 3, s.228.

[184] Fığlalı, "***Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine***", 20. Ayrıca bkz., Yönem, ***Mehdîlik Fikri ve Müslümanlar Arasındaki İlk Tezahürleri***, Ankara 1998.

[185] KeysaKaeysani şeklinden maksadımız,Muhammed b. Hanefiyye in Gaybeti ve daha sonra yeryüzünü adetlele doldurmasıdır. o şuanda Radva dağındadır ve geri dönecektir.

Şii akaidinin kilit taşlarından biri olan mehdilik inancı, hemen hemen her Şii fırkasında farklı tezahürler göstermektedir. Ancak Zeydilik dışında, diğer Şii fırkalarında mehdilik, gizli imamların değişmez vasfı gibidir. Buna göre onlar, "gizli" olmalarına rağmen, "zahir" imamların bütün ruhi ve manevi vasıflarını taşımaktadırlar. Gizlilikleri bir gün mutlaka son bulacak ve İlahi inayetle ortaya çıkacaklardır. Onların zuhuru, yalnızca dünyayı zulüm' ve haksızlıklardan kurtarmakla kalmayacak, aynı zamanda hükümdarların ezdiği Âl-i Beyt'i zafere kavuşturacaktır.[186]

Bu bölümde Şia'nın üç fırkasını bunlar; Zeydiyye, Keysaniyye, İsnâaşeriyye'dir. Bu fırkalar günümüzde en yaygın ve etkin olan gruplardır.

3.3.1. Zeydiyye'ye Göre Mehdilik

Şiî akâidinin kilit taşlarından biri olan mehdilik inancı, hemen hemen her Şiî fırkasında farklı tezahürler göstermektedir. Her Şiî fırkasının mehdisi ayrı şahıslardır; ama vasıflarındaki cüz'i farklılığa rağmen hepsi de 'ismet' sıfatını haiz, "hususi bir ilim" ile mücehhez "seçilmiş" varlıklardır. Şia içinde, mehdilik görüşleri bakımından dikkat çeken bir fırka Zeydiyye'dir.

Zeydiyye; Zeyd[187] b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib'e tabi olan Şii bir fırkadır. İmameti Fatıma evlatlarına vermişler başkalarından olmayacağını söylemişlerdir. Hz Hüseyin'in ve Hasan'ın soyundan gelen âlim cesur ve cömert herhangi bir Fatimi imametle gelirse itaat etmenin vacip olduğunu belirtmişlerdir.

Mehdilik, Hz.Hüseyin'in torunu Zeyb b.Ali (122-740)'ye uyanların mezhebi olan Zeydilik'te özel bir mana taşır. Herşeyden evvel Zeydilik, mehdiliği imametin şartı olarak görür; çünkü onlara göre İmam İmamiyye inanışının aksine tayin veya nas yoluyla değil, zulmün kaldırılması ve adaletin yerleştirilmesi için kılıçla davette bulunan kimsedir. Böylece İmamiyye, adaleti tesis edecek imamın, m e h d i sıfatıyla

[186] Fığlalı, "***Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine***", s.20.

[187] Zeyd b.Ali: Annesi ümmü veleddir. İsmi Ceydadır.Rivayet edildiğine göre Muhtar onu satın almış ve Ali b. Hüseyin'e r.a hediye etmiştir. Başka bir rivayete göre Ali b. Hüseyin kendisi satın almıştır. Annesi Zeyd b. Ali yi h.75 de doğurmuştur. Hişam b.Abdulmelik'in orduları tarafından h.122 de öldürülmüştür. Bkz. el-Haruni, Ebu Talip Yahya b. el-Hasen, ***el-Hüsna***; ***el-İfade fi Tarihi Eimme es-Sade***, Sa'de-Yemen bas.4, 2014m, **s.**39-42

kıyametten önceki bir zamanda zuhur edeceğine İnanırken, Zeydiyye gelmesi beklenen bir imam değil, doğrudan doğruya kendine davetle ayaklanacak bir mehdi-İmamı kabul etmektedir, yani onların, "diğer Şiilerin birgün kılıçla ortaya çıkacağını bekledikleri cinsden bir mehdiye ihtiyaçları olmamıştır."[188]

Zeydilerde Mehdilik inancı iki kısımdır.

Birinci görüş: İmamı Zeydin akidesi. İmamı Zeyd, Zeydiye nin kurucusudur ve bu fırka kendisine izafe edilmiştir. "Ebu Halidi Vasidi Zeyd b. Ali'ye Mehdinin olup olmadığını sorduk; Var olduğunu söyledi. Hasan'ın mı Hüseyin'in mi evlatlarından olacağını sordum. Zeyd dedi ki: Fatıma'nın soyundandır. Allah dilerse Hasan'ın dilerse de Hüseynin soyundan olacaktır."[189]

Kasım b. Muhammed b. Abdullah b. Ukeyl'in rivayeti de şöyledir; Zeyd b. Ali şöyle dedi; Mehdi haktır, o ehli beytten olacaktır. Ona yetişemeyeceksiniz onun gelmesi zamanın inkıtaya uğramasıyla olur. Allahın kitab.a rasülünün sünnetine çağıran bir davetçi geldiğinde onunla birlikte cihat etmekten geri kalmayın. Ona uyun ki hidayete erersiniz.[190]

Zeyd b. Ali 'nin mehdilikle alakalı itikadi şudur; Mehdi ahir zaman da çıkacak, yeryüzünü adaletle dolduracak olan biridir. İmam Zeyd'e göre Mehdinin ğaybeti ve rec'ati söz konusu değildir. Bu ilk Zeydilerin görüşüdür. Mehdinin ğaybeti ve rec'ati onlara göre söz konusu değildir. Çünkü bu bizzat onların 'Mehdinin zalim bir imama karşı çıkacağı' kuralına terstir. İsnâaşeriyye gibi Mehdiyi beklemezler.

İkinci görüş: Carudiye fırkasından meydana gelmiştir. Carudiye mehdi inanışında üçe ayrılmıştır. Bazıları Zeyd b. Ali'den sonra Mehdiliği Muhammed b. Abdullah b.

---

[188] eş-Şeybi, ***es-Sılatu Beyne't-Tasavvuf ve't-Teşeyyu'***, 170-1.

[189] Mansur Billah, Abdullah b.Hamza, ***el-İkdu el-Semin fi Ahkami Eimmeti Hadiin***, Müessese İmam Zeydb.Ali el-Sakafi, Amman, Ürdün , 1. Baskı, h.1421, m.2001, s.195-196.

[190] Mansur billah, ***İkd el-Semin*** ,s.198-199.

Hasan b. Ali ye[191] vermişler. Ölmediğini hala hayatta olduğunu ahir zamanda çıkıp yeryüzünü adaletle dolduracağını söylemişlerdi. Bu onların Mehdi anlayışıdır.

Başka bir fırkada talikan [192]sahibi Muhammed b. Kasım'ın ölmediğini çıkıp galip geleceğini söylemiştir. Bir grup da aynı şeyleri Kûfe sahibi Yahya b. Amr için söylemiştir.[193]

Zeydiye ye mensup Carudiye aşırılığın ve taassubiyye fırkasını temsil etmektedir. Zeydiyyenin içerisinde İsnaaşariyye uzantısı olarak ifade edilmiştir.

Zeydiyye genel olarak Mehdi fikrinde aşırılığa kaçmamıştır. Ancak Zeydiyye de meydana gelen değişiklikler ve İsnâaşeriyye özellikle günümüzdeki Carudiyye fikrinden etkilenmesiyle Zeydiyelerin çoğu Mehdinin zuhuru, ric'ati ve gaybeti fikrinde İsnâaşeriyye nin görüşlerini benimsemişlerdir.

3.3.2. İsmailliye'ye Göre Mehdilik

İsmailiyye, İmamiyye'nin altıncı İmamı Cafer es-Sadık (148/765)'ın ölümünden sonra ortaya çıkmıştır. Yedinci imam olarak onun büyük oğlu İsmail (158/774)'i tanımaktadırlar. Onlar, bugün, "mehdilik"ten, Zeydiyye'nin veya İmamiyye'nin anladığı şekilde zulmün kılıçla ortadan kaldınlması ve adaletin yayılması anlayışını kastetmemekte; kılıçla ikaame yerine batını bir anlayışla dinin ıslahı ve yenilenmesi fikrini henimsemektedirler.[194]

---

[191] Muhammed b. Abdullah b. hasan b. Hasan b. Ali b.Ebi Talipdir. (h. 93 -145) Ebu Abdullah künyesidir. Kureyş asıllıdır. Çünkü anne, baba, dede ve ninenelrinden hiçbiri ümmü veled değildir. Kendi ailesi ona Mehdi diyordu. Rivayetlerde zikredilen kişinin O olduğunu söylemişlerdir. Nefsi zekiyye diye lakabı vardır. Bkz. Isfahani, Ebu Ferec, ***Makatil el-Talibin***, Tah. Seyit Ahmet Sakar, Menşurat Şerif Rıza, Kum, İran, h.1416, s.206-219.

[192] Adı Muhammed b.Kasım.b. Ali b. Ömer. Ali.B. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talip. Mutasım Talıkan zamanında ortaya çıkmıştır. Tevhid ve adl görüşünü benimsemiştir.Carudiyye Zeydiyyesinin görüşlerini savunmaktadır. h.219 . (Isfahani, Makalat, 464)

[193] Yahya b. Ömer: Ebul Hüseyn Yahya b. Ömer b. Hüseyin b.Zeyd B ali b. Hüseyin b. Ebi Talip. Ebul Hasan diye künyesi de vardır.Abbasilerden Müteaayyin zamanında h.250 öldürülmüştür.(Isfahani, Makalat, 506) Eşari, Makalat İslamiyye,1/142-142; Şehristani, ***Milel ve Nihel***, c.1, s.159.

[194] eş-Şeybi***, es-Sılatu Beyne't-Tasavvuf ve't-Teşeyyu***, s. 228.

Bağdâdî'nin bildirdiğine göre İsmailiye, İmameti Ca'fer-i Sadık'a[195] verip kendisinden sonra imamın, oğlu İsmail olduğunu [196] zannedenlerdir.[197] İsmailiyye de şii bir fırka olduğundan tabii olarak mehdilik meselesi temel mesele olmuş. Öyle ki bu İsmailiyye nin çeşitli gruplara ayrılmasına sebep olmuştur.

İsmailiyye ilk başta iki fırkaya ayrılmıştı.[198]

a. İsmail b. Ca'fer'i bekleyenler. Bütün tarihçiler İsmail b. Ca'fer'in babası hayattayken öldüğünde hemfikirdirler.

b. Ca'fer'den sonra imamın torunu Muhammed b. İsmail[199] olduğunu söyleyen grup.

Şöyle ki Ca'fer, oğlu İsmaili kendisinden sonra imam olarak tayin etmişti. İsmail babası hayatta iken vefat edince imametin İsmail'in oğluna verilmek istendiği anlaşıldı. Bunlara Mübarakiyye[200] denilir. Muhaamed b. İsmail'in ğaybetinden sonra döneceğini söylemişlerdir.

Bir grup da Mehdiliğin gizliden açığa çıkacağını söylemiş. Bunlar da Batinilerdir.[201] İsmailî akım mehdilik fikri ekseninde bölünmeyle kalmamış, bu aşırı fikir imamette

---

[195] Cafer i Sadık(h.80-142), İsmi Cafer b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talip Kureyşi el-Haşemi el-Alevi el-Medeni. Meşhurlardandır. Tabiinlerden olup sahabelerden Enes b.Malik ve Sehl b. Sa'd'ı görmüştür. Ebu Hanife onun hakkında' İnsanlar arasında görüş ayrılıklarını bilen en iyi kişidir'' demiştir. (Zehebi,Siyer Alam Nubele, c.6 , s.225-269) Ca'fer-i Sadık ile ilgili bilgi için bkz., Mehmet Atalan, ***Ca'fer-i Sadık***, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2014; Atalan, Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sadık'ın Yeri, Araştırma yay., Ankara 2015.

[196] İsmi İsmail b. Cafer b. Muhammed b. Ali b.Hüseyin b. Ali b. Ebi Talip. Genç yaşta h.138 de babası hayatta iken ölmüştür. İsmailiyeler onun h.110 da Medine de doğduğuna inanırlar.Caferi Sadık'ın en sevdiği ve en büyük oğludur. Şeriatte İmameti bildirilendir.Mübarek diye lakablandırılır. h.138 de öldüğü söylenir. Zehebi, ***Siyer Alam Nubela***, c.6, s. 269; Tamir Arif, ***Tarih el-İmailiyye Daveti ve Akideti***, Matbaa Riyad Ris yay, London, Kıbrıs, 1991, c.1, s.117.

[197] Bağdadi, ***el-Fark beyn el-Fırak***, s.62- 63; Şehristani, ***Milel ve Nihal***, s.167-168.

[198] Bağdadi, ***el-Fark beyn el-Fırak***, s.62- 63.

[199] Muhammed b. İsmail b. Cafer Medinede doğmuştur. Şam beldelerinde oturan gizlenmiş İsmaili imamların altıncısını tamamlayan yedinci imamdır. Babası gizlendiğinde onaltı yaşında idi. İki şehir arasında gidip geliyordu. Tedmur' yerleşti ve orada h.193 de vefat edip oraya defnedildi. Ta'mir Arif, ***Tarihi İsmailiyye,*** c.1, s, 118-119.

[200] Mubarek denilen Reislerine nisbeten bu ismi almışlardır.İsmail b. Cafer'in mevlasıdır. Eşari ***Makalat***, c.1, s.101; Nevbahti ve Kumni , ***Fırak Şia***, s.79.

[201] Her zahirin bir batını her tenzilin bir tevili vardır'' dedikleri için bu isim verilmiştir. Şehristani, ***Milel ve Nihel***, c.1, s.192.

de vardır. İmam yeni aşırı fikirler getirebilir.[202] İslâmî fırkalardaki mehdilik anlayışı, İsmaililerdeki "Kâim el-Kıyame" anlayışıyla aynıdır. İsmailî mehdilik de zahir ve batın fikre bürünebilir.[203] Kâim el-Kıyame Muhammed b. İsmail'dir. O yedinci Natıktır[204]. Hatta peygamberlerin sonuncusudur. Onun şeriatı Hz. Muhammed şeriatını nesh etmiştir. Bu açıklamaları ve itikatları 'Seriyye' diye isimlendirilen kitaplarında açıklarlar. Kâimlerinin kıyamette yapacağı mucizeleri anlatırlar.

Onlardan bazıları; Bu makamlar büyük kıyamet olarak okunur. İmam kıyameti koparandır, sonların sonuncusudur, Batşa-i Uzmânın sahibidir.[205] Başka bir açıklamada: O açıklamalarıyla ve batınını izhar ederek altıncı devri sonlandırandır[206]. Beklenenkâim hakkında görüşlerinin ifade eden özel olarak cumartesi günleri yaptıkları dua da vardır.[207]

Kıyamet gününe işaret eden ayetleri beklenen kâimin ortaya çıkması şeklinde tefsir etmişlerdir. "Ama yeryüzü parça parça döküldüğü, Rabbin'in emri geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman her şey ortaya çıkacaktır"[208] ayetindeki 'Rabbinin emri geldiğinde' sözüyle zamanın sahibi kâim, meleklerle de onun arkadaşları kastedilmiştir.

O hesabı ve azabı verecek olandır. "(Resûlüm!) Hakkında azap hükmü gerçekleşmiş kimseyi ve ateşte olanı sen mi kurtaracaksın!"[209] ayetini "o günde cezaya çarpıtılanı kâimin kılıcı alır. O günde kimseyi kurtamazsın" şeklinde yorumlamışlardır.[210]

İsmaililerdeki mehdi anlayışı bütün aşırılıkları aşmıştır.

---

[202] Hendin görüşü
[203] Hendin görüşü
[204] Natık:İsmailiye fikrinde Nutekalar yedi tanedir. 1- Adem a.s 2- Nuh a.s.3- İbrahim 4- musa 5- İsa 6- Muhammed 7-Muhammed b. İsmail veye beklenen Mehdi'dir. İbn Mansur Yemen, Cafer, ***eKeşf***, tah. Mustafa Galip, Dar Endülüs, Beyrut,Lübnan, m.1984, s. 28.
[205]Kurşi, İdris İmadeddin Dai h. 872 öldü. Zehr Maa'ni,206, tah. Mustafa Galip, Müessese Camiiyye li el-diraseti Camiyye, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı,1991.
[206] Kurşi, Dai İdris, ***Zehrul Maa'ni,*** s. 206.
[207] a.g.e, s.209.
[208] Fecr, 21-23.
[209]Zümer, 19.
[210] İbni Mansur, ***Keşf,*** s.80.

3.3.3. İsnâaşeriyye'ye Göre Mehdilik

İsnâaşeriyye inancına göre on iki imamı Allah, Hz. Peygamber'in e isimleriyle birlikte vahyetmiş ve tayin etmiştir. İmamet de bu esasa uygun olarak Ali b. Ebi Talib'den oğlu Hasan'a ondan ikinci oğlu Hüseyin'e geçmiştir. Hüseyin'den sonra imamet onun soyunda kalmıştır. Sırasıyla Ali Zeynel-Abidin, Muhammed Bakır, Ali Rıza, Muhammed Taki, Ali en-Naki, Hasan el-Askeri ve on ikinci imam olarak da Ebu'l-Kasım Muhammed el-Mehdi imam olmuştur.

Hz. Peygamber ihtilaflar çoğalınca ruhu ve çamuru kendisinden alınan Ali'ye uyulmasını Hasan ve Hüseyin'in ondan olduğunu Hüseyin'in neslinden dokuzuncusunun ümmetinin el-Kaim'i olup adaletsizlik ve zulümle dolan dünyayı adaletle dolduracağını ifade etmiştir. Bir başka rivayette de Hz. Peygamber belirtilen dokuzuncu imamın Ehl-i Beyt'in Mehdi'si şemail söz ve davranışlarında kendisine en çok benzeyeni olduğunu onun gaybetten sonra zulümle dolan dünyayı adaletle dolduracağını beyan etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'e isnad edilen bir rivayette de kendisinden sonra imamların sayısının başta Ali ve nesli olmak üzere on iki olduğu sonuncusunun el-Kaim olacağı kendisinden sonra onların İslam ümmetinin hüccetleri oldukları onları kabul edenlerin mü'min muvahhid kabul etmeyenlerin kafir sayılacakları imamların sayısının ayların veya burçların sayısına eşit onları sevenin kendisini sevmiş sevmeyenlerin kendisine buğzetmiş olacağı ifade edilmektedir.[211] Konu ile ilgili olarak Hz. Ali'ye nisbet edilen haberlerde on iki imam bilinen tertibi ile sayılmış sonuncusunun Hasan el-Askeri'nin çocuğu olacağı künyesi ve adı belirtilmeyen bu imam ortaya çıktığında zulümle dolan dünyayı adaletle dolduracağı ifade edilmiştir[212].

İsnâaşeriyye, Ca'feriyye, ya da İmâmiyye, Ehl-i Beyt imamlarından beslenen itikadi İslâmî bir mezheptir. İmamlara dayandığı için mezhep imamı, tabileride "İmamiyye" diye isimlendirilmiştir. Fikri konuda diğer imamlardan daha çok yardımcı olduğu için İmam Ca'fer'e nisbet ile 'Ca'ferî' de denilir.

---

[211] Konu ile ilgili geniş bilgi için bk. Şeyh es-Saduk Ebi Cafer Muhammed b. Ali b. Babeveyh el-Kummi, Kemalüddin ve Temamü'n-Ni'me, thk. Ali Ekber Gaffari, Kum 1405, c. 1, s. 257-285.

[212] Ebu Cafer Muhammed b. Ya'kub el-Küleyni***, el-Usûl mine'l-Kâfî,*** Tahran, h. 1388, c. 1, s. 525-526.

İmameti sayıyla sınırlamayan İsmailiyye ve Zeydiyye'ye zıt olarak imamlığı Ehl-i Beyt'den on iki kişiyle sınırlandırdıkları için bu fırkaya İsnâaşeriyye de denilmiştir.[213]

İsnâaşeriyye Şii fıkalar arasında en yaygın ve etkin olandır. Öyle ki Şii kelimesi kullanıldığında İsnâaşeriyye kastedilir. İsnâaşeriyye İmamiyyesi günümüzde Asya Müslümanlarının yarısını ve dünya Müslümanlarının üçte birini oluşturmaktadır. İran, Irak, Hind, Pakistan, Afganistan, Suriye ve Lübnan da yaygındır.[214]

İsnâaşeriyye Şia'sının tarihini araştırdığımızda, mehdilik ve onunla alakalı olarak imamın rücûu meselesinin, Abdullah b. Sebe'nin Ali b. Ebi Talib'in dönmesi iddiasıyla başladığını görürüz. Rivayet edilmiştir ki, İbni Sebe'ye 'Ali öldürürldü' denildiğinde o da 'eğer onun beynini bir kese içerisinde bana getirsenizde onun öldüğüne inanmam. O yeryüzüne inip oraya hükümdar olmadan ölmeyecek.' demiştir.[215]

Günümüzde İsnâaşeriyye'nin imami fikrinin yok olma durumu olduğundan İsnâaşeriyye'nin Mehdi hakkındaki görüşlerine ışık tutacağız.

İsnâaşeriyye kurtarıcı mehdinin h. 256 yılında doğan Hasan el-Askerinin oğlu Muhammed olduğuna ve onun hala diri olduğuna inanırlar. Bunun Hz. Peygamber'den ve ehli beytten bildirildiğine, gizli olmasının ise ilahi bir sır olduğuna inanırlar.[216].

3.3.3.1. İsnâaşeriyye'de İmametin Konumu

İmamet İsnâaşeriyye'de İslâm'ın beş rüknünden biridir. Kendi sahih kitaplarında Ebu Abdullah Ca'ferin şu rivayetiyle aktarılmıştır: "İslâm beş temel üzerine

[213] Fudla abdulhadi, Mezheb elİmamiyye Bahs fi ***Neş'eti ve Usul akide ve Teşri'***, Menşurat Ensariyyan, Kum, 12.baskı, h.1429, s.7-8.
[214]Fudla *, **Mezhebül imame**,* s.8.
[215]Bağdadi , ***Fırak**,* s. 206.
[216] Muzaffer, ***Akaid İmamiyye**,* s. 89.

kurulmuştur; namaz, zekât, oruç, hac ve velayet. Velayet ile söylene hiçbir şeyde söylenmemiştir."[217]

İsnaaşeriyye'de imametin ehemmiyetinden dolayı bazı kaideler tesis etmişlerdir[218]. O kaidelerden en önemlileri *"Yeryüzü hüccetsiz kalmaz"* kaidesi bunların en önemlileridir. Şayet yeryüzü huccetsiz kalsa yere batar ve Allah onları en şiddetli azapla cezalandırır.[219]

İmamet dünya ve ahiret işlerinde ana kaynaktır. Nübüvvetin uzantısı ve koruyucusudur. Nübüvvete delalet eden her şey imamete de delalet eder. İmamet Allah'ın ya da nebisinin nassıyla gerçekleşen mukaddes bir makamdır.[220]

Bu meyanda Saduk "Peygamberlerde caiz olan, imamlarda vaciptir." demiştir[221]

İmamet dinin temellerindendir.İman ancak buna inanmakla tam olur. İmamet aynı peygamberlik gibi nasla gerçekleşir. İhtiyari değildir. Allaha yapılan ibadetler ve iman ancak imam vesilesiyle olur.[222]

İsnâaşeriyyede imametin konumu bölümünden sonra İmametteki naslarına geçiyoruz.

3.3.3.2. İmametteki Nas

İmamet Allah tarafından verilen mukaddes bir makamdır. Allah tarafından peygamberi vasıtasıyla delillenmiş ve imamlara tevarüs etmiştir.

Kendi itikatlarına göre imameti şöyle naslandırmışlardır: İmamet İslâm'ın rükünlerinden biridir. Namaz, oruç, zekât ve diğerleri ancak Allah emrettiği için vardır. İmamet de Allahın bir nassıdır. İmamet bütün hükümleri toplayıcıdır.

---

[217] el-Kuleyni: Ebu Cafer Muhammed Bin Yakub (Ö. 329h.), ***El-Usul Mine'l Kâfi***, Tashih: Necmeddin El-Amili, Talik: Ali Ekber El-Ğıfari, İslami Yayınlar, Tahran, 2. Baskı, 1403h, c.1, s. 329.
[218] el-Kuleyn, ***El-Usul Mine'l Kâfi***,2.b, Tahran, h.1403, s.29.
[219] Saduk, ***Kemaleddin***, s. 9.
[220] Taberi , Amili Sağir, ***Delail İmami***, s.310.
[221] Saduk , ***Kemal u el-Din***, c.1, s.23.
[222] El Kuleyni El, ***Usul Mine'l Kâfi***, c. 2, s.18.

İmametin en önemli delillerinden biri şu ayettir; "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti."[223] Bu delil İsnaaşeriyye'nin diğer delillerin yanında denizde bir damla gibidir. Burada asıl soru bu deliller mi onları mehdi fikrine götürdü, yada mehdi fikri vardı da daha sonra mı delillendirildi? sorusudur. Onların imamlarına peygamberler gibi masumiyet atfetmeleri bizleri bizleri üçüncü konuya yönlendirdi.

3.3.3.3. İmamların Masumluğu Meselesi

İsnaaşere şiileri de de İmamlık mertebesi peygamber mertebesiyle eşittir. Kuleyni'nin Abdullah b. Ca'ferden rivayet ettiği şu hadis buna delildir. "İmamlar Peygamber konumundadır. Şu kadar ki onlar peygamber değildir. Peygambere helal olan istediği kadar kadınla evlenme durumu imamlarda yoktur. Bunun dışındaki konularda aynıdır."[224] Onlara göre fark bu kadar basittir. Buda sadece şiilerin farkettiği, kadınla evlenme meselesidir.

Bu kaideye b.aen imamların masum olduğu fikrini geliştirdiler. "Ben yeryüzünde halife kılacağım"[225] ayetine bakarak imamın masum olduğu sonucuna varmışlardır. Onlara göre Allah, hıyanet etmemesi için ancak aklı temiz kişiyi tercih edebilir. Çünkü aklı temiz kişiyi tercih etmezse o da mahlûkata ihanet eder[226]. Allah da bundan beridir. İmamlar da isnaaşeriyye de aynı peygamber gibi masumdur. Gizli açık her türlü fuhşiyattan, rezillikten korunmuşlardır.[227]

İmametin Bir Yere Has Olma Meselesi

Bu isnaaşereyi aşırılığa götüren sebeplerin en önemlilerindendir. Onlar imametin sadece Hüseyin b. Ali'nin soyundan gelebileceğini belirtmişlerdir. Bu konuda isnâaşeriyye birçok delil getirmiştir. Bunlardan biri Arbili'nin Cabir'den rivayet ettiği şu hadistir: "Ey Cabir, benim vasilerim ve benden sonra Müslümanların imamları; önce Ali'dir, sonra Hasan, sonra Hüseyin, sonra Ali b. Hüseyin, sonra "Bâkır" olarak meşhur olacak Muhammed b. Ali, -ey Cabir, sen onu göreceksin,

---

[223] Bakara, 30
[224] Kuleyni, ***Kafi***, c.1,s.270.
[225]Bakara, 30
[226]Saduk, ***Kemal u el-Din***, c.1,s.10.
[227] Kuleyni, ***Kafi***, c.1, s.269.

onunla karşılaştığın vakit benim selâmımı kendisine ilet-, sonra Ca'fer b. Muhammed, sonra Musa b. Ca'fer, sonra Ali b. Musa, sonra Muhammed b. Ali, sonra Ali b. Muhammed, sonra Hasan b. Ali, sonra da Kâim (Mehdi)'dir ki, onun ismi benim ismim, künyesi benim künyemdir."[228]

Ebu Abdullah Cafer şunu rivayet etmiştir. 'İmamet iki kardeşten Hasan ve Hüseyin'in başkasında olmaz.'[229] Allah bu iki kardeşten sonra halifeliği başkasına vermeği menetmiştir.[230]

İsnâaşeriyye imametin Hz Hüseyin'in soyundan geldiğini Musa ile Harun'a kıyasla delillendirmişlerdir. Onlara göre, nasıl emirlik ve mülk Musa'nın değil de Harun'un soyundan geldiyse aynı şekilde imamet de Hüseyin'in soyundan gelmiştir.[231]

Saduk, Haşim'den şöyle rivayet etmiştir: "Ca'fer b. Muhammed'e dedim ki: Hasan mı faziletli Hüseyin mi? O da: Hasan daha faziletlidir" dedi, Bende "O halde imamet niçin Hasan'ın soyundan değil de Hüseyin'in soyundan gelir?" dedim. O da: "Allah teala burada Musa ile Harun'un sünnetini uygulamıştır. Görmüyor musun ki, onlar nübüvvetde aynı Hasan ve Hüseyin'in imamette ortak olması gibi ortaktılar. Her ne kadar Musa daha faziletli de olsa Allah nübüvveti Harun'un soyuna vermiştir[232].

İmametin sadece Hüseyin'in soyundan gelmesi fikri bu fırkada mehdilik hakkında aşırılığa kaçmalarına sebep olmuştur

İsnâaşeriyye Şia'sının Mazlumiyet İddiası

[228]Arbili,Ebul Hasen Ali b. İsa b. Ebil Feth ,***Keşf Ğumme fi Ma'rifeti Eimme***, talikHaşim Rasuli, Menşurat Beni Haşim, Tebriz,1.Baskı, h.1381, c.2,s509
[229] İbni Bavebeyh, Kummi, Ebul Hasan Ali b. Hüseyin, ***İmame ve Tebsira minel Hayr***, Menşurat Alilbeyt, Kum, 2.Baskı, s.57.
[230]Kuleyni, ***Kafi***, c.1,286.
[231] Kuleyni, ***Kafi,*** s. 286.
[232] Saduk, ***Kemalu el-Din***, s.316.

İslâm tarihinde gerçekleşen birçok üzücü olayı İsnaaşeriyye Şia'sı kendine kullanmış ve mazlum olduklarını iddia etmişlerdir. Ebu Bekir ve Ömer'in Ali'den önce halife olmaları, Hasan'ın Muaviye tarafından hilafetten indirilmesi bunlardan bazılarıdır.[233]

En önemlisi ise Hz. Hüseyin'in şehit edilmesidir. Bu olay imametin Hüseyin'in soyundan gelmesi fikrini oluşturan en önemli faktördür.[234]

Gaybet ve Rec'at İddiaları

Gaybet ve Rec'at İsnâaşeriyye'nin en önemli akidelerindendir. Gaybet ile on ikinci imamın gaybeti ve ölmediği kastedilmiş. Rec'at ise bütün imamların ve bazı arkadaşlarının kabirlerinden cesetleriyle dirilmesidir.[235] Düşmanlarını cezalandırmak için bazı düşmanlarının da diriltilmesidir. Bu dirilme ve rec'at aynı anda ve imamın zuhuruyla olacaktır.[236]

İsnâaşeriyye Şîa'sının müstakil bir fırka olarak gelişmesiyle, rec'at ayrı bir anlam kazanmış ve "*imamlar ile onlara zulmedenlerin kıyamet kopmasından önce diriltilip yeniden dünyaya gelmesi*" şeklinde tanımlanmıştır.[237] Bu mânâda rec'atin ilk kez ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte bunun hicrî IV (X.) yüzyılın ikinci yarısında sonra neşet ettiği belirtilmektedir. Çünkü mezheb. dört temel hadis külliyatından ilki olan Küleynî'nin *el-Kâfî*'sinde buna dair bir rivâyete yer verilmemiştir. Rec'atı bir inanç şekli olarak ortaya koyan Şeyh Sadûk fırkanın[238] inançlarına dair yazdığı risalesinde rec'atı kıyametten önce dünyaya toplu dönüş olarak açıklamış ve bunun tenâsühle ilgisi olmadığını ifâde etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de rec'atle ilgili deliller olduğunu söyleyerek bunu âyetlerle açıklamaya çalışmıştır. Şerif Murtazâ rec'at konusunda Müslümanlar ve muvahhidler arasında fikir ayrılığının söz konusu olmadığını ifâde eder. Ona göre rec'atin mümkünlüğü konusunda da bir problem yoktur. Çünkü yoktan yaratan Allah, cevheri hayli hayli

---

[233] Yakubi: Ahmet b. Ebi Yakup b. Caferb. Vehb b. Vadih, Tarih i Yakubi, Tahkik: Abdulemir, Şeriketi Amuli, Beyrut, Lübnan,1.Baskı, h.1431, m.2010, c.2, 173.

[234] el-Mes'ûdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin(346/957), ***Murucu'z-Zeheb ve Meâdinu'l-Cevher***, thk. Kemal Hasan Mera, I-IV, Kahire 1964, c.3, s.83.

[235] Ali Cevvad, ***Mehdi Muntazar inde Şia isnaaşeriyye***, trc., Ebul İd Dudu, Menşurat cemel 2.Baskı, 2007, s.92.

[236]

[237] Saduk, ***Kemalu'd-Din***, c.1,s.287

[238] Tusi, Ebu Cafer Hasan, ***Gaybet***, Müessese Marif İslamiyye, Kum, 3.Baskı, h.1425, s. 334.

vücuda getirebilir. Bu konuda olabilecek yegâne ihtilâf ancak bedenlerin tekrar var edilmesinde ayniyetin vacip olmamasındandır. O da zorunlu değildir. Allah kişiyi istediği şekilde tekrardan var edebilir.[239]

Şiilerde mehdinin suğra ve kübrâ olmak üzere iki gaybet dönemi olacaktır. Suğra döneminde bazı sefirleri ve vekilleri olacaktır. Kübrâ döneminde ise bazı has Şiilere görünecektir.[240]

Rec'at bahsi ise en hafif tabirle mehdini korku yaydığı bir dönemdir. İsnâaşariyye için mehdi hakkında çok rivayetler vardır. Birçok güncel kitapları da bu rivayetleri oluşturmaktadır. Bu rivayetlerden bir tanesi, Hz Hüseyin'in Muaviye'den ve Beni Ümeyye'den öc almak için geri döneceğidir.[241] Bütün bu hesap, ceza ve dönüşlerin hepsi imamların imamı ve devletin komutanı Mehdi Muhammed b. Hasan el-Askeri huzurunda olacak. Bu dönüşte devletin komutanı olan mehdinin en önemli görevi Hz. Ali'den itibaren bütün imamların ve Ehli Beytin öcünü alması olarak inanırlar. İlk ceza vereceği kimseler Hz. Peygamber'in iki halifesi Hz. Ömer ve Hz. Ebubekir olacağına, onların kabrini eşip cesetlerini çıkaracak ve kuru bir ağaca asacak daha sönra canlanacaklar ve onları hesaba çekip en sonnda öldürülmelerini emredecek ve yakılıp külleri rüzgâra savrulacak olarak inanırlar.[242] Kıssada hayali bir korku söz konusu olup adaleti ve eşitliği yaymakla alakası yoktur. Şia'da ri'cat manası budur. Bu inanç gaybet ve mehdinin elinden kurulacak devlet ve onlara göre adalet olan yakma ve öldürme gerçekleşmesi için bunlara inanmaktadırlar.

İsnâaşeriyye'ye Göre Sünnet Mefhumu

İsnâaşariyye'ye göre sünnet, Ehl-i Beyt imamlarından rivayet ettikleridir.[243] Çünkü İsnâaşeriyye imamları ilmin madeni, Allah'ın yerde ve gökteki hazineleri, İsm-i A'zamı kendilerine verilen ve Efendimizden ilmin tamamı, peygamberlerin ilmi ve kitapları kendilerine verilen kimselerdir. Onların sözleri ve hadisleri uyulması vacip

---

[239] Numani, ***Gaybet***, s.166.
[240] Meclisi, Muhammed Bakır, ***Biharu'l- Envar lidureri Ahbar Eimmei Athar***, Müessese Vefa, Beyrut, 1.Baskı, h.1404, s.44-53.
[241] Meclisi, Muhammed Bakır, ***Bihar Envar lidureri Ahbar Eimmei Athar***, s 44-53.
[242] Meclisi,15-13-53.
[243] El-fazli, ***mezhebu'l-imamiyye***, s. 99.

olan bir sünnettir. Bu yüzden isâaşariyye'de her dönemhadisler artmaktadır. Çünkü her gelen imam kendi bilgisinden konuşmaktadır. Bu gelişmeler günümüzdeki mehdi inancı fikrini ortaya çıkarmıştır.

3.4. Sufilere Göre Mehdilik

Sûfi/mutasavvıf, tasavvufu yol edinmiş kimselerdir. Tasavvuf ise; kendisiyle kalb. ıslahı ve onu sadece Allah'ı anmaya ayırmak demektir.[244] Yine, nefsi tezkiye etmek ahlakı güzelleştirmek, ebedi saadete ulaşmak için[245] içi ve dışı inşa etmek anlamlarına da gelmektedir. Ayrıca ilmi bir kaynağa bağlı bir şekilde kalbi masivadan tahliye etmek için nefsin arzularından, kötü ahlaktan ve çirkin sıfatlarından kaçınmak demektir. Kalb tahliyesi ise ancak Allah'ı anmakla olur.[246] Kur'ân-ı Kerîm'de geçen insana onu inşâ etme görevi verilen "kalb-i selîm" olgusu çok önemli bir unsurdur. Zira insanın selameti kalb-i selîme bağlanmıştır. Âyet-i Kerîm'e şöyledir: *"Yevme lâ yenfau mâlun ve lâ benûn(benûne)."* "***İllâ men*** *etâllâhe*

244 Zuruk, ebu'l Abbas Ahmet bin Ahmet bin Muhammed bin isa zuruk el'fasi el-bernesi, ***kavai'du't tasavvuf,*** Tahkik: abdulmecid hayali, el-kutubu'l ilmiyye yayınevi, Beyrut, Lübnan, 1. Baskı, 1426h, 2004m, s. 26.

245 Isa Abdulkadir, ***hakaik mine't tasavvuf*** , Neşru Mevk'ii't Tarikatı'ş Şazeliyyeti.

246 El-afğani, İnayetullahi İblağ, ***Celeleddin Er-Rumi Beyne's Sufiyyeti ve Ulemai'l Kelam***, El-Mısrıyyetu'l Lübananiyye Yayınevi, 1. Baskı, 1997m, s. 38; Lügatte, çevirme, döndürme, değiştirme bir şeyin altını üstüne getirme gibi anlamlara gelen kalb, göğsün sol tarafına konmuş, konik biçimindeki cismanî kalble ilişkili olan latîf/ruhsal bir hassadır. Nefs-i nâtıka olarak da adlandırılmıştır. Ruh onun bâtını, hayvânî nefis onun bineğidir. Kalb insanda bilen, idrâk eden, muhâtab ve mutâleb/talep eden, azarlanan bir hassadır. İnsandaki bütün mânevî hassaların ortak adı olan kalb, sırr-ı hakîkatin mecâzisine tekâbül eder. Kalb, biyolojik, duygusal, ahlâkî ve dinî hayatın kaynağıdır. Sûfî psikolojisine göre kalb bizim derin zeka ve irfanımızı içerir. Kalb bu anlamda "gnosis"in yani mârifetin mekânıdır.

Kalb denilen bu mânevî hassaya bu ismin verilmesinin nedeni, kalbin nefis ve rûh arasında gidip gelmesinden kaynaklanmıştır. Zira bu hassa nefsin galeyânı zamanı nefse tâbi olur. Rûhun etkisi ağır bastığında ise rûha dönüşür. Yani sâhibinin mertebesine göre şekil alır. Fakat kalb hassası bu etkilerden uzak olarak değerlendirildiğinde, özü itibariyle "Arşullah, beytullah ve hazînetullah"dır. Özellikle ârifin kalbi o kadar geniştir ki dünyâ ve içindekiler oraya konsa ârif farkına bile varmaz. Bir cevher-i nûrânî olan kalb, avârız-ı kevniyeden/dünyevî tortulardan mücerred olup arındığında sırr-ı rabbânîye mahâl olur. Cenâb-ı Hak, Peygamber Efendimiz"in dilinden *"Ben* (*izz-ü Celâl"im hakkı için) yerlere ve göklere sığmadım. Fakat mü"min kulumun kalbine sığdım"* (*Keşfü"l-Hafâ ve Müzîlü"l-İlbas Ammâ İştehere Mine"l-Ehâdîs ala Elsineti"n-Nâs,* Mektebetü"l-Kudsî, Kahire, ts, I-II, 1351, II,195.) kudsî hadîs-i şerîfî ile bu akıl almaz, kitaplara sığmaz sırrı vecîz bir şekilde ifâde etmiştir. İnsâniyyet işte bu kalb hassası ile gerçekleşir. Yukarıda sayılagelen mânevî özelliklere sahip olan kalb üç mertebedir. Kalbin birinci mertebesi dünyâda şehevât ile tahavvül eder. İkinci mertebesi derecât ve kerâmât ile ukbâya tahavvül eder. Kalbin üçüncü mertebesi ise üns ve münâcât ile sidretü"l-müntehâya tahavvül eder. Sâlikin bu ulvî tahavvülleri gerçekleştirebilmesi için, öncelikle tam bir teveccühle mazhar-ı sırr-ı ilâhî olan gönüle teveccüh etmelidir. Nasıl ki kâbe-i muazzama tavaf edilmeden hac ibâdeti yapılmış sayılmıyor ise, gönül kâbesi de tavaf edilmeden *"hakîkâtü"l hakâyık"* olan maksûda erilemez. (Bkz., Birol Yıldırım, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri,*Ertual Yay., Erzurum 2016, 165-168 .)

bi kalbin selîm(selîmin." Allah'a selîm (selâmete ermiş) kalple gelenler hariç". [247] Kalb konusunda vârid olan şu âyet-i kerîme de bunalım içindeki günümüz insanına önemli bir kurtuluş vesilesi sunmaktadır: *"Elâ bizikrillahi tatmeinnü'l kulüp" "Kalpler ancak Allah'ı zikir ile mutmâin olur."*[248] Allah Teâlâ bir başka âyet-i kerîmede ise kalpleri Allah'ın zikri ile mutmain olan kullarını taltif etmiş, onlardan razı olduğunu belirtmiş, onları cennetle müjdelemiştir: *"Ey mutmain olan nefs! Allah'tan razı ol ve Allah'ın rızasını kazan. Ey ruh! Rabbine geri dön, geri dönerek Rabbine ulaş. Ey fizik vücut! Kullarımın arasına gir ve cennetime gir."*[249]

Kalb kavramı hakkında açtığımız bu parentezden sonra asıl konumuza dönersek şunları söyleyebiliriz. Bu manalar tasavvufun genel manalarıdır. Bu manalardan açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki Nasıl ki mehdilik, Usul'ü din ve akaidle ilgili ise, fıkıh, fer'i ameller ve hükümlerle ilgili ise, tasavvuf da ahlaka taalluk eden bir konudur.[250] Sûfîler bu çıkarımı "Cibril Hadîsi"[251] olarak bilinen hadîs-i şeriften çıkarmışlardır. Cibril hadisinde üç temel kavrama vurgu yapılmıştır: İslâm, îman, ihsan. Bu üç kavramdan öncelikle üç boyutlu bir fıkıh kavramı çıkarılmıştır. "el-Fıkhu'l-Ekber/akâid, el-Fıkhu'z-Zâhir/ibâdet ve muâmelât, el-Fıkhu'l-Bâtın ise ihsan makamında murakabe, müşahede ve güzel ahlakla ilgili konuları[252] izah etmiştir. Öyle ise itikadî, fıkhî mezhepler ve tasavvuf ekolleri Cibril hadis-i şerifinden neş'et etmiştir denebilir. Kısacası Cibril hadisine göre ihsan mertebesi tasavvufa denk düşmekte, tasavvuf ihsan makamı olarak tanımlamaktadır. [253]

---

[247] Şuarâ Suresi Âyet 88.- 89.
[248] Ra'd-28.
[249] Fecr-27-30.
[250] Et-tusi, Ebu nasr sirac, ellemeu', Tahkik: Abdulhalim Mahmut vet aha Abdulbaki surur, Mısır el-kutubu'l hadise ve Bağdat el-müsenna yayınevi, 1380h.-1960m, s. 22; El-ğamari, ebu'l fadl Abdullah bin Sıddık el-hüseyni, ***El'i'lam Bienne't Tasavvuf Emin Şeriâti'l İslam***,Cemiyyeti Âli Beyt Littüras Ve'l Ulumu'ş Şeria, Filistin, s. 9.
[251] Bkz., Bekir Tatlı, *Hadîs tekniği açısından Cibrîl Hadîsi ve İslâm düşüncesine yansımaları,* Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Hadis Bilim Dalı, Ankara 2005.
[252] Ahlak kavramları ile ilgili bkz., Alvarlı Muhammed Lutfi Hayatı ve "Hulasatu'l-Hakayik" Adlı Eserindeki Ahlakî Unsurlar, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016.
253 ***Müslim***, kitabu'l eyman – marifetu'l eyman ve'l islam ve'l kader ve alamatu's saa', c.1, s.39: 1.

Sufilere göre mehdilik inancını kavramamız için tasavvufun geçirdiği merhaleleri[254] incelememiz gerekmektedir. Nitekim bu merhaleler evresinde sufilik fikirleri değişkenlik göstermektedir.

Tasavvuf merhaleleri ve bu merhalelerde mehdilik:

Birinci Merhale: zühd ve takva merhalesidır. Buda hicri ilk iki asırdır. Bu dönem Hasan-ı Basri[255] gibi şahsiyetlerle öne çıkmaktadır. Bu dönemde tasavvuf ve kavramları belirlenmemiş daha sonraları zahit kimseler sufilik tabakalarından görülmüştür. Bu dönemle ilgili Kuşeyri[256] risalesinde şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber 'den sonra o dönemde yaşayan Müslümanlara sadece sahabe denmiştir. Çünkü bu kavramdan daha iyisi bulunamazdı. İkinci asırda ise sahabeye eşlik edenlere tabiin dendi. Bu en uygun isim olarak kabul edildi. Daha sonra gelenlere ise tebe'i tabiin denilmiştir. Daha sonraları ise dine düşkün olan farklı rütbede özel kimselere, insanlar zahit ve abid demişlerdir.[257]

İkinci Merhale: Bu aşama tasavvuf terimlerinin ortaya çıktığı dönemdir. Zaman olarak hicri ikinci ve üçüncü asırlardır. İslam tarihinde bu dönem, birçok farklı ilimlerin yazılmasına şahitlik etmiştir. İbni Haldun[258] şöyle demektedir; Fukaha fıkıh, usul, kelam ve tefsir ilmine dair yazmaya başladıklarında bu metotların sahipleri de kendi ekollerine dair birçok eseri kaleme almışlardır. Kimileri Kuşeyri'nin risalesinde yaptığı gibi takva ve nefsi muhasebe ile ilgili yazmıştır……

---

[254] Taftazani, Ebu'l Vefa El-Ğuneymi, ***Medhal İla't Tasavvufi'l İslami***, Es-Sekafe Basın, Dağıtım Yayınevi, Kahire, Mısır, 1979m, s.17-20.

[255] Hasanı Basri, el-hasan bin ebi'l hasan yesar, Ebu Said Mevla Zeyd bin sabit el-Ensari – annesi ümmü seleme el-mahzuminin hizmetçisidir. Hz. Ömer döneminde iki yıl yaşamıştır. Hasanı Basri âlim abid ve fakih idi. Basra ahalisinin şeyhi olarak bilinmektedir. Ez-Zehebi, ***Siyeru E'lamu'n Nubela***, c.4, s.265-272; Şarani: Abdul Vehhab, ***Et-Tabakatu'l Kübra***, c. 1, s.56, Tahkik: Ahmet Abdürrahim es-saih ve tefvik ali Vehbe, Es-Sekafetu'd Diniyye Kitapevi, Kahire, Mısır, 1. Baskı, 2005m, s.17-20.

[256] Kuşeyri, zahit imamdır. Abdulkerim bin Hevzan bin Abdulmelik bin Talha el-Kuşeyri el-Horasani en-nisaburi eş-şafii sufi, müfessir, sahibi risale – hicri 375 senesinde doğdu. Hicri 465 senesinde vefat etti. ez-Zehebi, ***Siyeru E'lamu'n Nubela*** c.18, s.227-233.

[257] El-kuşeyri: ebu'l kasım el-kuşeyri en-nisaburi eş-şafii (ö. 465h.), ***er-risaletu'l kuşeyriyye,*** Tahkik: abdulhalim mahmut, mahmut bin şerif, eş-şa'b yayınevi, Kahire, Mısır, s. 24,

[258] İbni Haldun: (732-808h.) Abdurrahman bin Muhammed bin Muhammed İbn-i Haldun Ebu Zeyd Veliyyuddin el-Hadrami el-İşbili – tarihçi sosyolok ve araştırmacı, (el-i'ber ve divanu'l mübtedi ve'l haberi fi tarihi'l Arap ve'l acem ve'l berberi) isimli kitabıyla meşhurdur. Ez-Zerkeli, ***El-İ'lam***, c. 3, s.330.

Böylelikle tarikat bir ibadet olarak kabul edildikten sonra, tasavvuf ilmi ümmet içinde bir ilim olarak yazılmıştır.[259]

İmamı kuşeyri gibi İlk sufi büyükleri kendilerine özel bilinen *Kuşeyri Risalesi* gibi birçok kitap yazmışlardır.[260] bbb

Üçüncü Merhale: Felsefi tasavvuftur. Bu merhale hicri üçüncü ve dördüncü asırda diğer milletlere ait ilimlerin tercüme hareketinin İslam düşüncesine girmesinden sonra gerçekleşmiştir. Sâlikin fenâ fillah makamına ermesi,[261] Hallac-ı Mansûr'un'[262]ın "hulûl ve ittihad"[263] inancı üzerine yapılan yorumlarla tasavvuf felsefesinin başlaması Beyazıt'ı Bestamî[264] döneminde ortaya çıkmıştır. Bu dönem aynı zamanda ilk dönem sûfî tarikatlarına[265] da şahitlik etmektedir. Bu girişimlere Cüneyd-i Bağdadî[266], Serî es-Sakatî[267] gibi zâtlar önderlik etmiş ve etraflarında toplanan halkı tasavvuf eğitiminden geçirmişlerdir. Bu süreçte reel hayatla buluşan tasavvufî düşüncenin, bir yandan da felsefî-metafizik boyutu gelişmiş ve ilerlemiş, yeni kavramlar kazanmıştır.

Dördüncü Merhale: Bu dönem sünnî tasavvuf dönemidir. Bunun kurallarının oluşması ise hicri beşinci ve altıncı asırdır. Bu akım, daha önce zikretmiş olduğumuz abartılı sufilik akımlarının doğru yoldan sapmalarına bir reddiye niteliği

---

[259] İbni Haldun: Veliyyuddin Abdurrahman Muhammed, ***Mukadimetu İbni Haldun***, Tahkik: Abdullah Muhammed Derviş , ya'rab yayınevi dımeşk, 1425h., 2004m, c.1, s.329.

[260]

[261] Fena: Ebu Yezid fenayı ilahi zat ile bir olmak diye açıklamıştır taftazani, ***Medhal İla Tasavvuf,*** s.110-199.

[262] Hallaç: ebu muğis hasan mansur hallaç, farislidir. Irakta yaşamıştır. Cüneyd, ömer bin osman mekki vb. kişilerin sohbetinde bulunmuştur. h.309 yılında ırakta öldürülmüştür. Şarani-tabakat 1/195.

[263] Hulul: bundan maksat insaniyet iradesinin ilahi iradede fani oluşudur. Şöyleki insandan sadır olan her fiil Allah'tan sadır olmuştur. Taftazani, ***Medhal İla Tasavvuf*** , s.127.

[264] Bestami: ebu yezid bin Tayfur bin isa bestami- babası önceden Mecusi olup Müslüman olmuştur. kendi döneminde kutup ve gavs diye lakab almıştır. H.261 yılında vefat etmiştir. Şarani- tabakat.

[265] Turuku sufiyye kavramı, seyri sülük sisteminde belli bir şeyhe bağlı olan sufi bireyleri topluluğuna kullanılır. Bunlar, toplumsal hayatlarını tekke ve zaviyelerde yaşarlar. Toplumsal rollerini belirli düzenlemelere göre yaşarlar.

[266] Cüneyd: ebulkasım el-cüneyd bin muhammed zeccac seyyidu taife ve imamuhum. Aslen tihavent'lidir. Doğum ve yaşayışı ırakta olmuştur. Ebi sevr mezhebinin fakihlerindendi. H.298 yılında vefat etmiştir. Kuşeyri, ***Risalei Kuşeyri*** , s.51-52; Şarani, ***Tabakat*** , c.1, s.154; mecalisul ilim vez-zikir bi-intizam, Tetazani, ***Mehdal İla Tasavvuf***, s. 235-236.

[267] Sırri sakati: ebu hasan sırri bin meğles sakati, cüneydin dayısı ve talebesidir. Ayrıca marufu kerhi'nin de talebesidir. Takvada zamanının tekiydi. H. 257 yılında vefat etmiştir. Kuşeyri, ***Risalei Kuşeyri***, s. 51-52; Şarani, ***Tabakat*** , c.1, s.136.

taşımaktadır. Bu dönemde sunni tasavvufu temsil eden imamı Gazali[268] gibi şahsiyetler ortaya çıkmıştır. Tabi ki bu, felsefi tasavvufun bittiği anlamına gelmemektedir. Yine bu tür akımlar İbni Arabi[269] gibi meşhur sufiler tarafından bu dönemde de devam etmektedir.

Beşinci Merhale: bu tasavvuf düşüncesesinin kurumsallaşmış hali olan "tarikatlar" merhalesidir. Bu merhale tam olarak hicri VI. asırda başlamıştır. Geylâniyye yani Tarikât-ı Âliye-i Kâdiriyye[270] ve Rıfâiyye[271] gibi her tarikat şeyhinin müritleri veya şeyhine tabi olanları vardı.

Bu, tasavvufun uğradığı en önemli merhaledir. Sufi düşüncesinde Mehdilik kişiliği, tasavvuf merhalelerinin geçtiği merhalelerden geçmiştir.sûfîdüşüncesinde Mehdilik hakkındaki akidesini araştırdığımızda ehli sünnetin akidesi ile aynı olduğunu görüyoruz. Ancak felsefecilerin tasavvufu tahrif etmelerinden mehdinin kişiliği hakkındaki düşüncenin de tahrif edildiğini söylemek mümkündür. Bu felsefi fikri süflilikte önemli iki kişi olan Tirmizî[272] ve İbnü'l-Arabi söylemişlerdir. Bu iki şahsın akidesini işlediğimizde mehdilik hakkındaki tahrifleri anlayabiliriz. Bu, velayette mutasavvıfların akidesinin sonucudur. Imamet manası ile karşılaştırılmaktadır. Dolayısıyla sûfî düşüncesindeki velinin konumu Şii düşüncesindeki imam konumuyla karşılaştırılıyor. Bunun Şii düşüncenin sûfî düşüncesinden büyük ölçüde etkilendiği, ya da aksi olduğu sanılmaktadır.

Tasavvufta velayet, kendi düşüncelerinde herhangi bir inanç ve fikre ulaşmayan bir konuma erişmiştir. Hatta temel konu kendi akaidlerinin bulunması olmuştur.

---

[268] Gazali: Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed bin Ahmed et-Tusi el-Gazali huccetu'l-islam. H.450 yılında Tud'da doğdu. Babası yün eğirticisi oçlduğundan gazali diye lakab almıştır. Kendisine 2. Şafii denmiştir. Bağdat nizamiye medresesinde ders vermişr. Tuşa dönüp 505 yılında orada vefat etmiştir.

[269] İbni arabi: muhyiddin bin arabi sufiler onu sultanu'l-arifin diye vasıflamışlardır. H.638 yılında vefat etmiştir. Eş-Şarani, ***Et-Tabakat***, c.1, s.329; Bkz., İsa Çelik, Birol Yıldırım, "Medrese Müderrisliğinden Sûfîlige: İmam Gazzâlî örneği" *Al-Farabı 1st International Congress on Social Sciences / May 11-14, 2017 Gaziantep.*

[270] Geylani, nisbetun ila Abdulkadir Geylani h.471-h.561. el-İmam ez-Zahid el-Arif muhyiddin ebu muhammed abdulkadir bin ebi salih Abdullah bin cengi devest el-ceyli şeyhu bağdad. ez-Zehebi, ***Siyeri Alamı Nübela***, s. 451-437.

[271] Er-rufaiye, nisbetun ila ahmed bin er-rufai ebu'l-hasan mensub ila rufaat kabiletun mine'l-arab teskunu bi'ardi tabaih, ve kad intehet ileyhi er-riyasetu fi ilmi't-tarik fi'asrihi tuvuffiye senete 570 hicri. eş-Şarani, ***et-Tabakat***, c.1, s.250-257.

[272]el-hakim et-tirmizi, ebu Abdullah muhammed bin ali bin el-hasan et-tırmizi eş-şehiri bi'l-hakim, min kibari meşayihi horasan el-mutassıfe, ve lehu tasanifun meşhuretun. eş-Şarani, ***et-Tabakat***, c.1, s.165-166.

Tasavvuf akımında velayet fikri hicri 2. ve 3. Asırlarda başlamıştır. Ancak bundan sonra tasavvuf düşüncesinin ekseni el-Hâkim et-Tirmizi'nin elinden devam etmiştir. Yazdığı kitaplar şunlardır: *İlmu'l-evliya, Hatmu'l-evliya ve Siretu'l-evliya.*[273]

Hâkim tirmizi, velayetteki yeni bakış açısı ve hatmu'l-evliyaya göre (peygamberlerin diğerlerinden üstün olan bir sonuncusu olduğu gibi evliyalarında diğerlerinden üstün bir sonuncusu vardır.)[274] evliyanın sonuncusunun üstünlüğü hakkında tirmizi şöyle söylüyor: "Allah (c.c) Efendimiz (s.a.v.'in ruhu şeriflerini aldıktan sonra ümmeti içerisinde ehli beytinden yeryüzünü ayakta tutan kırk sıddık kılmıştır. Bunlardan her biri vefat ettiğinde yerine başka bir tanesi geçer. Ne zaman ki sayıları tükenip dünyanın sonu gelir o zaman Allah Teâlâ'nın seçtiği ve evliyaya verilenlerin kendisine verildiği bir veli gönderir ve ona velayetin sonunculuğunu has kılar. Bu veli, kıyamet günü diğer evliyaya bir hüccet olur."[275]

Ona göre evliyanın sonuncusu ümmetin sonuncusudur. Başka bir deyişle ahir zamanda İslam emrini üstlenen son kişi olur, bu da Mehdilikdir.

Tirmizi'den sonra sûfî düşüncesinde evliyanın sonuncusu terimini ahir zamanda çıkacak olan Mehdilik için kullanan İbnü'l- Arabî olup, *Fütuhat'*ında şu hususlara değinmiştir:

Dikkat evliyanın sonuncusu şehittir

Alemlerin imamının gözü yitiktir

O Ahmed'in âlinden mehdidir

O düşmanı öldürmekte tavizsiz ve hindlidir.

O tüm karanlık ve kapalıyı açandır

[273] El-Hakim, Suad, Mu'cemu's-Sufi 1233-dendera li't-tabaa' ve'n-neşr-beyrut, t. 1-1402 h. 1981 m.
[274] el-Hakim Et-Tirmizi, Ebu Abdullah Muhammed Bin Ali Bin El-Hasan, ***Hatmu'l-Evliya***, tahkik: abdulvaris muhammed ali, daru'l-kütübü'l-ilmiyye- Beyrut, Lübnan, s. 32.
[275] Hakim Tirmizi, ***Hatmu'l-Evliya***, s. 32-33.

O cömertlik yaptığında çokça verendir.[276]

Daha sonra İbnü'l-Arabî velayet hususundaki eğiliminden sebeple bu itikadından dönmüştür. Velayet ona göre âmmedir. Bu da nübüvvettir. Özellikle bu, sonuncusu olması gereken velayet makamıdır. Ona göre velayet iki kısımdır:

-Velayeti âmmeyi temsil eden şahsiyetlerin sonuncusu Musa 'dır.

-Velayeti hassanın sonuncusu ki bu da Haşimi mirasa varis olan Arab kavmine mensup bir şahsiyet olup, Mehdi-i muntazar bu şahsiyettir.

Ancak İbnü'l-Arabî'ye göre sonunculuktaki bu makama kendisi layıktır. Bu hususta şöyle söylemiştir:

"Şübhesiz ben velayetin sonuyum

Mesihle beraber haşimi miras için

Ayrıca ben Ebu Bekir Atik'im

Bütün cisim ve ruh sahibi ile mücadele ederim"[277]

Sûfi düşüncesinde bu kişiliğin sünnette olan manasından saptırılması ve bazı mutasavvıf kimselere atfedilmesi aşırılığına gidilmiştir. Sûfî düşüncesinin kendi tarihsel süreci içinde uğradığı değişim ve gelişimler neticesinde bu şahsiyet hakkındaki kriterler de değişikliğe uğramıştır.

3.5. Mehdilik Ve Bu Konuda Müsteşriklerin Yazıları

İstişrak kelimesi "şark" kelimesinden türemiştir. Bundan maksat güneşin doğduğu yerdir. Buna göre istişrak doğu ilmidir. İstişrak, batılı ilim adamlarının doğu ilimlerinin farklı konuları hakkında eğitim ve çalışma yapmaları için tahsis

[276] İbn-İ Arabi Ebu Bekir Muhyiddin Muhammed Bin Ali Bin Muhammed Bin Ahmed Bin Abdullah El-Hatemi, e*l-Futuhatu'l-Mekkiyye*, tahkik: ahmed Şemseddin-daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, Lübnan, c.1, s.51-52.
[277] İbnü'l-Arabi***, El-Futuhatu'l-Mekkiyye***, c.1, s.37.

edilmesidir. En basit şekli ile müsteşrik doğu eğitimine önem veren batılı bilim adamlarıdır.[278]

İstişrak alanında uzman olan ulemanın istişrakın başlama ve zuhur etmesi konusunda görüşleri farklıdır. Müsteşriklerin de maksatlarıyla uyuşan en yakın tarih veİslamaleminde istişrakın ilk ortaya çıktığı ve kur'an'ın tam olarak 12. Asırda m.1143 yılında Atina diline çevrildiği zamandır. [279]

Mehdilik meselesi şüpheli bir mesele olduğundan müsteşriklerin de önem verdiği sözlü meselelerdendir. Dolayısıyla bu mesele bazı müsteşriklerin İslam düşüncesine nüfuz edip, zayıf olduğunu göstermeye çalıştığı bir meseledir.

Bu konudaki temel bahsimiz olan müsteşriklerin Mehdilik hakkındaki görüşlerine geri dönecek olursak, acaba bu meseleye tam olarak gereken önem verildi mi?

İslam inancı hakkında doğu eğitimi, batı araştırmaları ve müsteşriklerin bu meselede kitaplarında yazmış oldukları görüşlerinin iyice incelenmesinden sonra mehdi hakkında görüşlerine bir giriş şeklinde yazacağız. Bunların da iki akıma ayrıldıklarını görüyoruz. Birinci akım, bu fikri sabit kılıp İsa as.'a bağlamaya çalışanlar. İkinci akım ise bunu kabul etmeyip inkâr edenler.

Mehdilik fikrini savunan müsteşrik akımının temsilcisi Fransız müsteşrik Henry Corbin'dir.[280]

Mehdilik ile ilgili görüşleri İran'da hayat sürdürdüğü ve isna aşariyye ile iç içe olduğu dönemlere dayanıyor. Nitekim bu meselede *el-İmam es-Sani Aşara* hakkında bir kitap yazmış ve bu imamın *Mehdilik* fikrini İsnaaşariyye'lerin yanında *Yuhanna İncil*inde geçen Feraklit'e bağlamıştır. Babanın benim ismimle göndereceği Feraklit ve size her şeyi öğretecek. Corbin, İsnaaşariyye Şiilerinin on ikinci imam hakkındaki

[278] Zakzuk, mahmud hamdi, ***el-istişraku ve'l-halifetu el-fikriyyetu li's-sura' el-hedari***, Daru'l-Mea'rif, kahire, s.18.
[279]Zakzuk, ***el-istişrak,*** s.19.
[280] Henry corbin, müsteşrik fransi, vulide senete 1904m. Bi'şimali fransa, tealleme el-ugati almaniyye ve'r-rusiyye ve'l-arabiyye ve'l-farisiyye, ve iştehera bi'nezea'tihi's-sufiyye, evvelü amalihi tercümetü risaletin bi'l-farisiyye li'sühreverdi unvanuha(münis el-uşşak) kema terceme (selasü kütübin ismailiyye) ve gayruha mine'l-kütüp . Bedevi, Abdurrahman, ***Mevsuatu'l-Müsteşriki***, daru'l-ilmi li'l-melayin, beyrut, lübnan, 1993m,s. 482-285.

düşüncelerinin Feraklit düşüncesinden farklı olmadığı görüşündedir. Bunun sebebi olarak İsa as'ın incilde müjdelediği Feraklit'in nesebi annesi nercis tarafından Hz. İsa'nın on iki havarisinden birine dayanmasıdır.[281] Hristiyanların Feraklit'ten kasıt Efendimiz Muhammed olarak açıklamalarına rağmen isna aşariyye şiileri ve Corbin başka düşünmektedir.

Corbin'in açısından baktığımızda Şii olan bu Feraklit yeni bir şeriat tebliğ etme misyonunda olmayacak. Bilakis geçmiş bütün şeriatlerin batini iç manalarından perdeyi kaldırma misyonu yürütecektir.[282] Bu, isnaaşariyye Şiilerinin Kaim'in Muhammed'in şeriatının bâtınisinden perdeyi kaldırma olan görüşüne benzerdir.

Mehdilik fikrini inkâr eden ve Müslümanlığın ilk zamanlarında başka dinlerden İslam'a girmiş bir düşünce olduğunu söyleyen başka bir müsteşrik akımı da vardır. Bu akıma öncülük eden İgnaz Goldziher'dir.[283] Bu mesele hakkında söyle demiştir: Geri dönme düşüncesi Şiilerin koyduğu bir düşünce veya kendilerine özgü inançtan değildir. Yahudi ve Hristiyanlardan İslam'a sızmış olma ihtimali vardır. Yahudi ve Hristiyanlara göre İlya peygamber göğe yükselmiştir. Ahir zamanda hak ve adaleti ayağa kaldırmak için geri dönecektir. Şüphesiz İlya Şiilerin kimsenin görmediği farklı ve gaip olan imamlarından ilk örnektir. Bunlar alemi kurtaracak mehdiler olarak bir gün geri dönecekler.[284]

Ayrıca müsteşrik Fan Fulten,[285] mehdilik fikrinin Yahudi fikrinden etkilenme ile Müslümanlara geçtiği görüşündedir.[286] Müsteşrik Welhausen'ın[287] *Havaric ve'ş-*

---

[281] Corbin, Henry, ***El-İmamu's-Sani Aşar***, Daru'l-Hadi, Beyrut Lübnan, M.2007, s.220-221.
[282] Corbin, Henry, ***El-İmamu's-Sani Aşar***, s.59-66.
[283] Goldziher, müsteşrik mecri asluhu Yahudi, vulide bi'l-mecr senete 1850 m., min üsretin yahidiyye zati mekanetin ve kadrin kebir, tederrece fi derasetihi hatta tehassele ala'd-doktora el-ula senete 1870m., ve kat derrese ceylen kebiran mine'l-müsteşrikin, ve tuvuffiye senete 1921m. Bedevi, ***Mevsuatu'l-Müsteşrikin***, s.197-198.
[284] Goldziher, ***El-Akide Ve'ş-Şeria Fi'l-İslam***, tercüme muhammed Yusuf musa ve ali hasan abdulkadir, ve abdulaziz abdulhak, daru'l-kütübü'l-hadise bi'mısır ve mektebetu'l-müsenna bi'bağdad, s. 215.
[285] Fan fulten (1866h.-1930m.) ve min ehemmi a'malihi (el-abbasiyyune ve horosan)ve(el-fethu'l-arabi). Murad, Yahya, ***Mu'cemu Esmai'l-Müsteşrikin*** s.797.
[286] Fulten, c. Fan, ***Es-Saytaratu'l-Arabiyye Ve't-Teşeyyu' Ve'l-Mutekidat El-Mehdiyye Fi'zilli Hilafeti Beni Ümeyye***, Tercüme: İbrahim Beydun-Daru'n-Nehdeti'l-Arabiyye Li't-Tabaa' Ve'n-Neşri, Beyrut, 1996m, s. 169.
[287] Welhausen, (1844m,1918m.) müsteşrik elmani bedee bi'diraseti'l-lahut li'nakdi't-tevrat ve teharrece bi'l-lugati'ş-şerkiyye ve nim ehemmi a'malihi(tarihu'l-yahud) ve (muhammed fi'l-medine), Murad, ***Mu'cemu Esmai'l-Müsteşrikin***, s.797-798.

Şia[288] isimli kitabında bu fikrin Yahudilerden İslam'a geçtiğini savunarak bu görüşe benzer bir görüş beyan etmiştir.

Müsteşrik Toyal[289] de bu fikrin Hristiyanlara özgü bir fikir olup Müslümanlar tarafından dayanak gösterilen bir fikir olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir: *Mehdi daha iyi yönetmek için yeryüzü ve insanlardan ayrılacaktır. Yerine de isnaaşariyye Şiilerini bırakacaktır.*[290]

Müsteşriklerin bu görüşlerine baktığımızda mehdilik hakkındaki yazılarının Şia, özellikle de isnaaşariyye şiası fikrinde olduğu görülmektedir. Neden olduğunu bilmiyoruz. Çünkü bu mesele isna aşariyyeye göre akıl ve mantık yönünden çözümlenmemiştir veya bu meselenin isna aşariyye mehdiliği üzerine aydınlatılması Müslümanların Yahudi, Hristiyan veya benzer dinlerden etkilendiğini göstermek gibi bir art niyetten veya buna benzer amaçlardan kaynaklı olabilir.

---

[288] Welhausen, ***ehzabu'l-muariza es-sebasibe el-bednebe fi'sadri'l-islam el-havaric ve'ş-şia*** s.245-246, Terccüme: abdurrahman bedevi-mektebetu'n-nehdeti'l-mısriyye-elkahira-1985m.

[289] Frank toyal, müsteşrik fransi muasıra, mudiru'-durus fi'l-medraseti'l-harbiyye el-u'lya li'l-cuyuşi'l-fransiyye(ardu cu bahr) ve müsteşarun li'reisi meclisi'ş-şuyuhi'l-fransi, mütahassi bi'diraseti stratejiyye ve lehu fiha havali hamsete ve üşrun kitaben. Frank Toyal, ***Eşşia Fi'l-Alem Dahvetu'l-Müstebidin Ve Stratejiyyetihim***, Tercüme: Nesib Avn, Daru'l-Farabi, Beyrut, Lübnan, 2007m, s. 15-16.

[290] Toyal, france, ***Eş-Şiatu Fi'l-Alem,*** s. 39-40.

4. HAKİKAT VE İDDİALAR ARASINDA MEHDİNİN KİŞİLİĞİ

İslam düşüncesinde mehdilik iddiası meselesi, sonuçlarının ayırt edici olması acısından önemli bir yere sahiptir. Hatta bu mesele mehdinin savaş için gönderilmesi sebebiyle insanların psikolojisini kötü manada etkileyen bir sorun haline gelmiş ve bazı araştırmacı ve eleştirmenler bu meseleyi inkâr etmiş, karşı gelmiş ve kötü sonuçlar doğurabilecek tehlikeli bir inanç sorunlarından görmüşlerdir. Buna karşılık tarihte birçok şahsiyet adaleti sağlamak, zulüm, fesat, zorbalık ve azgınlığa karşı mücadele etmek, hak yolda yürümek gibi mehdiliğin İslam ümmetinde gerçekleşmesine dalalet eden işleri yaptıklarından mehdilik ile vasıflanmışlardır. Bu kadar iddialara rağmen mehdilik olabilecek bir iştir. Bu fasılda, mehdilik iddiasında bulunanlar, mehdilik ile vasıflananlar ve mehdinin gelip gelmeyeceğinin mümkün olup olmaması konularını ele alacağız.

4.1. Tarihte Mehdilik İddiası

Bu konuda tarihte mehdilik iddia eden bazı şahsiyetlerden ve bu iddiaların ardında yatan sonuçlardan bahsedeceğiz. Sayıları fazla olduğundan içlerinden en meşhur ve etkili olanları ve davette en çok etkisi olanları zikredeceğiz.

4.1.1. Ubeydullah b. el-Hüseyni el-Mehdi el-Fatimi (259-322)[291]

Gerçek bir kişilik oarak mehdi Fatımi olarak bilinir. Mağrip Alevi devletinin kurucusudur. Nesebi hakkında büyük bir ihtilaf vardır.[292] İfadelere göre o, Ubeydullah b. el-Hüseyin b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Musa b. Cafer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib. Bazılarına göre Abdullah b. Muhammed b. İsmail b. Caferi Sadık'tır. Başka bir görüşe göre ise o, Ali b. el-Hüseyin b. Ahmet b. Abdullah b. el-Hasan b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyin b. Ali

[291] İbni Halkan, ***Vefeyatu'l-Ayan***, c.3, s.117-118; ez-Zirikli, ***el-Alam***, c.4, s.197.

[292] Ubeydullah fatiminin nesebi hakkında yazılan kitab (Hasan İbrahim hasan ve taha ahmed şeref) ubeydullah fatimi ismailiye şialarının imamı batıda fatimi devletlerinin kurucusu. Mektebetu nehda mısır.

b. Ebi Talib, başka bir görüşte Ubeydullah b. et-Taki b. el-Vefi b. er-Radi'dir. Bu üçü İsmailîlere göre gizlenmiş imamlardır. Buna göre Ubeydullah b. el-Hasan b. Ahmet b. Abdullah, İsmail b. Cafer'in sülalesindendir.

Burada bazı alimler Fatimi mehdinin nesebinin Beytu Aleviye dayanmadığını ve isminin Said lakabın ise Abdullah annesinin eşinin de el-Hüseyin b. Ahmet b. Muhammed b. Abdullah b. Meymun el-Kaddah olduğunu söylemişlerdir. Mehdi Fatimi Selemiye'de doğmuştur. Küfede doğduğu da söylenmiştir. Selemiye, batini ismaili şiilerin barındığı ve davet faaliyetlerini yürüttükleri yerdir. İmamları burada gizlenmişlerdir. Babası el-Hüseyin İsmaili davetçileri batı ve doğuya yaymıştır. En meşhurları batıda Fatımi'ye biati yayan Ebu Abdullah eş-Şiidir. Abbasî halifesine haberi ulaştığında batıya kaçmış ve Kayravan'da hilafet biati almıştır. (h.297). Mehdiliği orada inşa etmiş ve orayı başkent edinmiştir. Kendisine minberde şu duanın yapılmasını da emretmiştir. "Allah'ım kulun, velin, senin beldende kulların işlerini yürüten halifen Ebu Muhammed Abdullah el-İmam el-mehdi billah emirü'l-müminine adaleti sağlayıp hakkı hükmeden ataları Hulefa-i Raşidi'ne selat ettiğin gibi salat et."[293]

Bu tarihi süreçte görülen Abdullah b. el-Hüseyni'nin mehdilik ile hüküm ve Resulullah'a nesebinin dayandırma isteğidir. Bu mehdilik iddiası sonucunda özellikle kuzey Afrikalı Müslümanlar arasında harp, kabile ve şehirler arasında savaşlar olmuş, hükümdarlığı elde etmek için yapılan bu savaşlarda kabile ve şehirler yok olmuştur.

4.1.2. el-Mehdi B. Tumert (H. 524-475) [294]

[293] Zerakli, ***El-Alam,*** c. 4, s.197.

[294] İbni Halkan, ***Vefeyatu Ayan, c.*** 5, s.45; Zerakli, ***Alam***, c.6, s.228; el-merakişi: ebu muhammed abdulvahid al, ***El-Mu'ceb Fi-Telhisi Ahbari'l-Mağrib***, Tahkik: Salahaddin El-Hevari, Mekkiyetil-Asriyye, Sayda, 2006m, s.136-141.

Muhammed b. Abdullah b. Tumert es-Masmudi el-Berberi Ebu mehdi lakaplı Abdullah'tır. Ona, muvahhitlerin mehdisi de denir. Mağrip meliki sultan Abdulmümin b. Ali'nin mihmandarıdır. Müminiyye devletinin temelini atandır. İbni Tumert mağribin uzağında sus dağı kabilelerinden Herga kabilesine dayanır. Herga kabilesi de el-Hasan b. Ali (r.a)'a dayanır. Mehdi İbni Tumert gençliğinde ilim öğrenmek için doğuya gitmiş. Nihayetinde Bağdat'ta ilim tahsilinden sonra mağribe dönmüş. H. 515 yılında (sus) bölgesinde *"emr bi'l-maruf nahi ani'l-münker"* görevi yapmıştır. Kendisini duyan mağrip emiri Ali b. Yusuf b. taşfin huzuruna çağırmış ve ashabıyla beraber beldesinden çıkartıp Mağrip'te (tinmelel) diye bilinen bölgeye göndermiştir. Mehdilik davetini burada yapmış ve şöyle demiştir: *"Ben Muhammed b. Abdullah'ım"*. Bununla yetinmemiş nesebin de Resulullah'a dayandırmış ve bu hususta birçok hadis rivayet etmiştir.

Mehdilik iddiası sonucunda kendisiyle mağrip emiri ile arasında savaşlar olmuş ve bu savaşlar ölümünden sonrada devam etmiştir. Tabileri gizlendiği ve geri döneceği düşüncesiyle bu savaşları sürdürmüştür.

4.1.3. el-Mehdi el-Cunburi (H.847-910)

Bu şahsiyet mehdiliği batıdan doğuya tam olarak Hindistan'a kadar yaymıştır. Cunburi, Muhammed b. Yusuf el-Hasan el-Cunburi el-Mütemehdi Hind diye meşhurdur. h. 847 senedinde Cunbur şehrinde doğmuştur. Küçük yaşta Kur'an-ı ezberlemiştir. Bir müddet öğrenme ile meşgul olmuş ve bir müddet de riyazet ve mücahedede bulunmuştur. Daha sonra aile ve vatanını terk ederek dağ eteklerine sefer yapıp yolculuk esnasında mehdi olduğunu yaymıştır. Her bir beldeye girip mehdiliğini açıklayınca oradan çıkartılıyordu. Ardından Horasan'a gidip orada da aynı şekilde mehdilik iddiasını yaymış ve orada ölmüştür.[295]

[295]El-Haseni Abdulhay Bin Fahreddin, ***El-İlamu Bi-Men Fi Tarihi Hint Mine'l-Alami'lmüsemma Nüzhetu'l-Havatir Ve Behcetu's-Sami Ve'n-Nevazir***, Daru İbni Hazm, Beyrut, Lübnan, m.1999, c. 4, s.218-219.

"El-İza'a Lima kane ve ma yekunu beyne yedeyi's-saati" adlı kitabın sahibi Şeyh Kanuci Cunburi'nin bazı sözlerini nakletmiştir. Bu sözlerin Allah Teâlâ'dan bir vahiy olduğunu söylemiştir. Bunlardan biri de şöyledir: "Günümüzdeki yeni vasıtalar olmadan Allah'tan öğrendim. De ki, şüphesiz ben Allah Teâlâ'nın kulu resulü Muhammed'in tabi, zamanın mehdisi, rahmanın Hz. Peygamber'in varisi, kitabın ve imanın ilmini bilen ve hakikat, şeriat ve rıdvanı açıklayanım."[296] *el-Hediyyetu'l-Mehdiyye* kitabının sahibi Ebu Reca eş-Şahcihanburi Cunburi'nin[297] iddia ve itikat ettiği bazı nakillerde bulunmuştur. Bu kitap Hintçe basılmıştır. Bu nakillerden bazıları şöyledir:

1.Cunburi, ashabın kendisini mehdi diye çağırmalarını engellememiş ve babasının ismini Abdullah annesinin ismini de Amine diye değiştirmiş ve bunu insanlar arasında yaymıştır.

2. O, vadedilen mehdidir. O, Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali(r.a.)'dan daha üstündür. Hatta Allah'ın peygamberleri Âdem, Nuh, İbrahim, Musa ve İsa as.'dan da daha üstündür.

3. O, her ne kadar dinde tabisi olsa da Efendimiz ile aynı konumda olduğunu iddia etmiştir. Cunburi'nin mehdilik iddiasının sonucunda Mehdiye veya Kitaliye diye bir fırka çıkmış ve Hint'te özellikle alimler ve bu fırkanın düşüncelerine karşı çıkanlar olmak üzere birçok Müslümanın kanını dökmüşlerdir. Şeyh Ebu Reca Muhammed Zaman Han b. Ekber el-Afğani eş-Şahcihanburi de bu fırkanın öldürdüğü alimlerdendir. Onu mehdi fırkasına mensup Cunburi'nin tabilerinden biri öldürmüştür. [298]

4.1.4. el-Mehdi es-Sudani (h.1258-M.1843 / h.1302-M.1885)[299]

[296]el-kanuci, ***el-izaa***, s. 127.
[297]e-hüseyni abdulhay Fahreddin, ***El-Alam Bi-Men Fi Tarihi Hint Mine'l-Alam,*** c. 4, s.219-220.
[298] el-kanuci, ***el-izaa***, s. 128.
[299] Şakir Naum, ***Tarihi Sudan***, Daru'l-Ceyl, Beyrut, Lübnan, 1981m, s.321-334; Şelebi, Abdulvedud, ***Usulul-Fikriyye Li-Hareketi Mehdi Sudani Ve Davetihi***, Mektebetü Adab, Kahire, s.17-34.

Muhammed Ahmed b. Abdullah b. Fahl b. Abdu'l-Mevla b. Abdullah b. Muhammed b. hac şerif, kendisinin de bildirdiği gibi nesebi el-Hasan b. Ali b. Ebu Talib'e dayanmaktadır. Dunkula bölgesinde Darar'da doğmuştur. Babasının ismi Abdullah annesinin ismi Zeynep'tir. Takvası ve salahı ile meşhur uzun yaşayan ve hac şerif diye isimlendirilen bir adamın soyundandır. Mehdiliğini açıkladığında nesebinin el-Hasan b. Ali (r.a.)'a dayandırmıştır. Babası marangozdu. Dunkula'da geçim darlığı çektikten sonra ailesiyle Hortum'a taşınmıştır. Muhammed Ahmet bu esnada çocuktu. Kerari ve Hortum medreselerinde kuran eğitimi almış ardından tasavvufa yönelmiştir. Semmaniye tarikatının sahibi şeyh Tayyib'in torunlarından şeyh Muhammed Şerif'e gitmiş ve ondan tarikat almıştır. Fakat kısa süre içinde aralarında düşmanlık ve şekavet meydana çıkmıştır..

Daha sonra Muhammed şerifi terk edip şeyh Kureşi'ye katılmıştır. Kureşi de aynı şekilde Semmaniye tarikatından bir sıkıntı ile ayrılmıştı. Kureşi Muhammed Ahmed'i yanına almış ve onu yerine varis kılmıştır. Sudan'ı gezip emri bi'l-ma'ruf nehyi ani'l-münker görevi yürütmüştür. Ta ki h.1298 senesinde mehdilik fikri onu ayartmıştır. Aynı yıl içerisinde Mehdilik olduğunu ilan etmiş ve ismini Muhammed diye kısaltmış ve Muhammed Ahmet denilmesini yasaklamıştır. Babasının ismini de Abdullah olarak söyleyip Hz. Hasan'a dayandırmıştır. Birçok yardımcısı ve müridi etrafında toplanmıştır. İlk olarak Casus, fukaha, tarikat şeyhleri ve kabilelerden oluşan mürit ve yardımcılarına hutbe irad etmiş ve tüm insanlara iddiasını açıklamış ve onları kendisine hicret etmeleri ve kendisine katılıp Allah Teâlâ yolunda cihat üzerinebiat etmeye çağırmıştır. Bu arada şunları söylemiştir: "Uyanık olarak iki gözüyle Efendimizi gördüğünü ve Efendimiz 'in onu kürsüsüne oturttuğunu, kılıcını boynuna asıp kalbnieliyle yıkadığını ve iman, hikmet ve faydalı bilgiler doldurarak ona beklenen büyük halife mehdi olduğunu ona haber vermiştir."[300] Osmanlı hükümeti ve Sudan'a atanan Britanya hükümetine karşı harpler yapıp m.1885 yılında Hortum'u egemenlikleri altına almışlar. Bu şekilde iddia ettiği Allah'ın halifesi olan mehdiliği kurmuş oldu.

[300] Şakir Naum, ***Tarihi Sudan***, s. 329.

Muhammed Ahmed es-Sudani'nin mehdilik faaliyetleri sonucunda Sudan Mısır'dan ayrılmıştır. Sudan'ı ele geçirmek için yönettiği savaşlarda birçok insanın kanı akmıştır.

Sudan ve oradaki mehdilik faaliyetlerinden sonra şimdi de miladi 14. asırda Hindistan'daki mehdilik hareketlerine bakalım.

4.1.5. Mirza Ğulam Ahmed el-Kadiyani (m.1840 veya 1839-m.1908) [301]

Ğulam Ahmed b. Mirza Ğulam Murteza b. Mirza Ata Muhammed Moğol sülalesinin (Barlas) dalına dayanmaktadır. Büyük dedesi toprak ve köy sahibi el-Mirza Muhammet'tir. Pencap eyaletinde Kadiyan köyünde doğmuştur.

Kadiyaniler Moğol sülalesinden geldiklerini söylemişlerdir. Daha sonra Fars kökenli olduklarını iddia etmişlerdir. Daha sonra işi ilerletip Fatıma Zehra (rah.)'ın nesebine dayandırmışlardır. İddialarını şöyle dillendirmişlerdir: "Defalarca ailemin Semerkant'tan Hint'e gelen ve beni Faris ve beni Fatıma ile karışmış hâkim bir aile olduğunu yazmıştım. Başka bir deyişle Moğol ve Resulullah'ın kızı Fatıma'nın evlatlarından şerefli bir ailedir."[302]

Ğulam Ahmed demiryolu döneminde Pencap eyaletinde doğdu. Babasının evinde bazı alimlerden eğitim görmüştür. Arapça, Farsça, Felsefe ve Mantık öğrenmiştir. Babasının yanında geleneksel tıp ilmini okumuştur. Hadis ve tefsir kitaplarına önem vermiştir. Daha sonra Silyaküt mahkemesinde devlet dairesinde görev yapmıştır. dört yıl sonra istifa etmiş ve babasıyla beraber yargı ve dava görevi yapmıştır. İsterik, baş ağrısı vb. bazı hastalıklara kapılmıştır. Mirza Ğulam beldesindeki İngiliz sömürgeciliğine destek vermiştir. Bu konuda şöyle söylemiştir: "Söylediğim inanca

[301] En-Nedevi, Ebu Hasan Ali El-Hüseyni, ***Kadiyani Ve Kadiyaniyye***, daru suudiyye, cidde, m.1963, s. 22 ; Neccar, Amir, ***El-Kadiyaniyye***, Müessesetü'l-Camia Li-Diraset, Beyrut, Lübna, m.2005, s. 8-9.

[302] Neccar, ***el-kadiyaniyye***, s. 9.

göre islamın iki cüzü vardır. Birinci cüz, Allah'a itaat. İkinci cüz ise emniyet sağlayan ve zalimlere karşı bizi gölgesine alan İngiliz hükümetine itaat."[303]

İngilizler Mirza zamanında Müslümanların cihat sünnetini yok edecek bir dini şahsiyet arıyorlardı. Bu sapkınlıklarını Kadiyan'da buldular. Kadiyanilerin mehdiliği yaymaları uzun zaman almadı. Oğlu Beşir *Siretu'l-Mehdi* isimli kitabında bunu açıklamıştır. Kadiyanilerin beklentileri sadece mehdilik iddiası ve beklenen Mesih olduğuyla kalmamış haddi aşarak peygamberlik iddiasını da yaymıştır. Ayrıca bütün bu beklentilerinde İngilizlerin yardımını da almıştır. Maksatları Hint'te İslam'a ve cihat inancına Müslümanların hançeri ile darbe vurmaktı.[304]

Kadiyanilik iddiasının sonucunda peygamberlik iddia etmek için mehdilik ile bir alan oluşturdular ve aynı zamanda peygamberlik iddiasında bulunan yalancı ve deccallere dahil oldular.

Bu değerlendirmelerden sonra şimdi de mehdilik iddialarının önemli yönlerini maddeler halinde sıralayarak konuyu toparlayalım:

-Mehdilik konusunu isteklerine bir vesile kılmaları.

-Müntesip şahısta mehdiliğin olduğunu sağlamak için Peygamber Efendimiz 'in âline dayandırılması.

-Sapıklık ve doğru yoldan ayrılmış grup ve akımların çıkması. Cunburi'nin ashabı olan Kadiyaniye ve Mehdeviyye gibi.

-Hüküm ve saltanatta iddiaların hedefine ulaşması için birçok insanın kanını dökülmesi.

4.2. Tarihte Mehdilik İle Vasıflananlar

[303]Neccar, ***elkadiyaniyye***, s. 15.
[304]Neccar, ***elkadiyaniyye***, s.34.

Makam beklentisi sebebiyle yapılan bu iddiaların uzağında, mehdi vasfı Efendimiz tarafından bazı sahabelerine kullanmış ve rüşd ve huda lafızlarını halifelerine (r.a.) has kılmıştır. Onları ehil olduklarından dolayı mehdiyyet ile vasıflamıştır. İrbaz b. Sariye (r.a.)'dan Efendimiz 'in şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "*Benim ve Hulefai Raşidin Mehdiyyinin sünnetine sarılın*."[305]

İbni Esir *Nihaye*'de[306]bu hadisteki mehdi manasını şöyle açıklamıştır: Mehdi, Allah Teâlâ'nın hak yola hidayet ettiği kimsedir. İsimlerde çok kullanıldığı için genel isimler içerisine girmiştir. Efendimiz 'in ahir zamanda geleceğini müjdelediği mehdi de bununla isimlendirilmiştir. Hulefa-i mehdiyyin'den her nekadar onların hayatını örnek edinen kişiler için genel olsada burada Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali (r.anhum)[307] kast edilmiştir.

Genel-geçer kanaate göre hulefayı raşidin mehdiyyin'in yolundan giden en meşhur halife Ömer b. Abdulaziz (r.a.)'dır. Süfyanı sevri hulefai raşidinin beş tane olduğunu bunların da Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali Ve Ömer b. Abdulaziz [308]olduğunu

---

[305]Ahmed ***müsnedinde*** tahric etmiştir. c.13, s.280: 17080-17081; ebu davud ***süneninde***, kitabu's-sünne babu luzumu's-sünne , c.5, s.712,15 : 4607 ; tirmizi ***süneninde*** , kitabu ilim, babu ma cae fi'l-ahzi bi's-sünne ve ictinabu'l-bida' c.4, s.408: 2676; İbni mace ***süneninde***, mukaddeme, babu itbau sünneti hulefai raşidin, s. 15-17: 42-43-44; Daremi ***Süneninde***, mukaddeme, babu itbai sünne, s.228-229:96; Hakim ***Müstedrekinde***, Kitabu İlim, c. 1, s.164: 329.

[306] İbni esir, ***Nihaye***, *s.* 1004.

[307] Hulefai raşidin hakkında: Ebu Bekir Sıddık: Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in halifesidir. İsmi Abdullah bin ebi kuhafe Osman bin amir bin amr bin ka'b bin sa'd bin tim bin murre bin ka'b bin lüey bin galip el-kureşi et-teymi. Efendimiz s.a.v. ile mürrede birleşiyor. Efendimizden iki sene bir ay sonra doğmuş. 63 yaşında vefat etmiştir. Mekkede yaşamış. Sadece ticaret amacıyla mekkenin dışına çıkmıştır. Cahiliye döneminde kureyşin önce gelenlerindendi. İslamiyet geldikten sonra herşeyiyle islama girmiştir.

Ömer bin hattab: ömer bin hattab bin nüfeyl bin abdu'l-uzza bin rebah bin kurat bin rezzah bin adiy bin kab bin lüey ebu hafs el-kureşi el-adevi el-faruk fil vakasından 13 yıl sonra doğmuştur. Küreyşin önde gelenlerindendi. Peygamberliğin 6. Yılında Müslüman olmuştur. aşereyi mübeşşeredendir. Hicri 23 senesinde vefat etmiştir. Suyuti v-vtarihi hulefa 89.

Osman bin affan: bin ebi as bin ümeyye bin abduşşems bin abdi menaf bin kusay bin kilab bin mürre bin ka'b bin lüey bin galip el-kureşi el-emevi ebu amr. Fil vakıasının 6. Yılında doğmuştur. Eskiden Müslüman olmuş. Her iki hicrete de aktılmış. Efendimizin kızı rükiyye vefatından sonrada ümmü gülsüm ile evlenmiştir. Hicretin 9. Yılında vefat etmiştir. Efendimizin iki kızıyla evlenen tek kişi olduğundan zinnureyn yani iki nur sahibi diye isimlendirilmiştir. Hicretin 23. Yılında hilafeti almıştır. 35 yaşında şehit edilmiştir.

Ali bin ebi talip: bin abdi menaf bin haşim bin abdi menaf bin kusay bin kilab bin mürre bin ka'b bin lüey bin galip bin fehr bin malik bin nadr bin kinane ebu hasan ve ebu turab. Bununla Efendimiz onu lakaplandırmiştir. Aşereyi mübeşşerdendir. 10 yaşında Müslüman olmuştur. Hz. Osmanın şehit edilmesinden sonra hilafeti almıştır. Hicretin 40. Yılında bir harici tarafından şehit edilmiştir.

[308] Suyuti, ***tarihi hulefa***, s. 182.

söylemiştir. Dönemi alimleri tarafından Efendimizin haber verdiği mehdilik olup olmadığında yakınmalar olmuştur. İbni Asakir Hasan'ın şöyle söylediğini tahric etmiştir: Eğer Ömer b. Abdulaziz Mehdi ise İsa b. Meryem as'dan başka mehdi yoktur.[309]

İbrahim b. Meysera şöyle söylemiştir: Tavus'a, o mehdi midir? Diye sordum. Yani Ömer b. Abdülaziz. O Mehdi'dir (doğru yoldadır). Ama mehdilik onunla olmayacaktır. Çünkü o adaleti tümünü tamamlamamıştır. [310]

Ömer b. Abdülaziz kimdir? Döneminde mehdi diye vasıflanan? Zamanın alim ve insanları onun mehdi olduğunu zanneden?

Ömer b. Abdülaziz b. Mervan es-Salih hulefai raşidinin beşinci halifesidir. Mısır'ınHalevan köyünde babasının emirlik döneminde h.63 başka bir görüşte h.61 yılında doğmuştur. Annesi Ümmü İsam b.ti asım b. Ömer b. Hattab. Kuranı küçük yaşta kuranı toplamıştır. Küçükken bir hayvanın darbesi sonucu başında bir yarık bulunur. Babası kanını silerken şunları söylemiştir: "Eğer sen Hz. Ömer'in müjdelediği beni ümeyye'nin alnında işareti olan kişisiysen bahtiyarsın." Babasının kendisi hakkındaki zannı doğru çıkmıştır.[311]

İbni Asakir iki tarih kitabında da Nafi'den şöyle tahriçte bulunmuştur: Hz. Ömer'in (r.a.)'ın şöyle söylediği haberi bize ulaştı: "Alnında bir iz olan evlatlarımdan biri gelecek ve yeryüzünü adalet ile dolduracak. Nafi': Ben o kişinin Ömer b. Abdülaziz'den başkası olduğunu görmüyorum" demiştir. [312]

Velid b. Abdülmelik halifelik döneminde onu h. 86 ile 93 yılları arasında Medine'ye emir tayin etmiştir. Velid kardeşi Süleyman'ı görevden alıp yerine oğlunu geçirmek

---

[309] İbni Asakir, Ebu Kasım Ali Bin Hasan Bin Hibetullah Bin Abdullah Şafii, ***Tarihi Dımeşk Ve Zikru Fazliha Ve Tesmiyetu Men Hallaeha Mine'l-Emsali***, s.45-186, Tahkik: Muhibbuddin Ebu Said Ömer Bin Ğulame El-Ömeri, Daru Fikir, h.1417.m.1996, s.45-186 ; Suyuti, Tarihi Hulefa, s.186.

[310] Suyuti, tarihi hulefa, s. 187.

[311] İbni asakir, ***Tarihu Dımeşk***, s. 45-155 ; Suyuti, ***Tarihi Hulefa***, s.182.

[312] İbni asakir, ***Tarihi Dımeşk***, s. 45-155.

istediğinde Ömer b. Abdülaziz bunu engellemiş ve Süleyman'a şöyle demiştir: "Bizim boynumuzda bir biat ve karar var."[313]

Hilafetinden sonra Müslümanlar arasında adaleti yaymıştır. Malik b. Dinar'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Ömer b. Abdülaziz halife olduğunda koyun çobanları: kim bu Müslümanlara halife olan salih kişi? Onun adaleti kurtları bile sürülerimizden uzak tutuyor" demişlerdir. Vehb b. münebbih'ten ise şöyle rivayet edilmiştir: "Bu ümmette bir mehdi varsa oda Ömer b. Abdülaziz'dir." [314] Adaleti ve hak yolda yaşantısında fiil ve sözleri ile mehdi olmuştur. Ömer b. Abdülaziz rh. Sahabe ve tabiine yakın bir dönemde mehdilik ile vasıflanmıştır. Ancak 12. Asırda aynı şekilde mehdilik ile vasıflanan şahsiyetler de olmuştur. Bunlardan en önemlisi şeyh Mücahit/Ahmet b. irfan el-Büreylevi'tir.

A.Ahmet b. İrfan el-Birilvi:[315]

Ahmet b. İrfan b. Nur eş-Şerif el-Hasani el-Büreylevi'dir. H.1201 yılında Hindistan (Ray Bereyli) şehrinde doğmuştur. Muhammed b. Ahmet el-Medeni'nin zürriyetindendir. Şeyh Ahmet Hindistan'da İngiliz ve Hindu gibi İslam düşmanlarına karşı cihat eden Müslümanlardan biriydi. H. 1222 yılında Şeyh Abdülaziz b. Veliyyullah ed-Dehlevi'ye (r.h) giderek ondan tarikat dersi almıştır. İlim ve marifette yüksek derecelere ulaşmıştır. Sonra cihada katılmış ve ün kazanmıştır. Afganistan'a cihat için çıkmış ve pencap meliki üzerine ilerlemiş ve fethetmiştir. H.1246 yılında Allah yolunda savaşırken şehit olmuştur. Vefatından sonra bazı insanlar şehadet derecesine nail olduğuna bazıları da gizlendiğine ve ahir zamanda çıkıp yeryüzünü adalet ile dolduracağını söylemişlerdir.

Kanuci[316] Horasandan çıkacak siyah Sancaklılar [317]hadisinin yorumunda şöyle demiştir: "Bazı doğu hint alimleri bu hadisi orta mehdiye ve seyid ahmed el-berili'ye

---

[313] Suyuti, Tarihi Hulefa, s. 183.
[314] İbni Asakir**, Tarihi Dımeşk**, s.45-187 ; Suyuti, Tarihi Hulefa, s. 185.
[315] El-hüseyni, ***El-İlam Bi-Men Fi Tarihi Hint***, c.7, s.899-902 ; Nedvi, Ebu Hasan Ali El-Hüseyni En-Nedvi, ***Davetu İslamiyye Fi***-Lhint Ve Tetavvuratuha, Metbuatu Müctemei İslami İlmi- Hint, s. 25-28.
[316] Kanuci, ***El-İzaa***, s.179.
[317] Ahmed müsnedinde tahric etti, c. 8, s.416: 8760; Tirmizi ***Süneninde***, c. 4, s.115: 2269; Taberani, ***Evsatta, c.*** 4, s.31: 3536;Naim Bin Hammad, ***Fi-L'fiten,*** s. 188.

yorumlamıştır. Çünkü o, Hindistan'ın batı yakasında cihat etmiştir. Sancakları ise horasan tarafından gelmiştir. Bu istidlalda bir nazar vardır. Hatta buna dair ilmi bir veri yoktur. Seyit ahmed cihat etmiş ve şehid olmuştur. Mehdilik iddiasında da bulunmamıştır." Bu saydığımız kişiler hidayet ve hak yolda olmalarından ve Allah tarafından başkalarını da hidayete erdirdiklerinden dolayı mehdilik vasfına layık olan şahsiyetlerdir.

4.3. Mehdiliğin Gerçekleşme İmkânı

Birinci bahiste İslam tarihinde mehdilik iddiasında bulunan şahsiyetleri ikinci konuda ise İslam tarihinde mehdilik ile vasıflanan şahsiyetleri zikrettik. Bu bilgileri aşağıdaki sorulara cevap olarak aktardık.

Mehdi gerçek midir? Bu şahsiyet ile iddialar arasını nasıl ayırt edebiliriz? Hakkında bu kadar söz ve ahval zikredilen şahsiyetler gerçek midir? Ya da İslam mirasını yok etmek için çıkarılan fitne ve savaşların çıkarılması için miydi? Yoksa bu şahsiyetleri inkâr edenlerle savunanlar arasında bir bir ortanın çözümü için midir? Bu inkarın sebebi nedir? İslam'a kin duyanların bu inançta *mehdilik* bir etkisi var mıdır? Bu mehdilik aklın kabul edebileceği gerçeklerden midir? Bu konuda zayıf ve mevzu hadislerin bulunması inkarcıların inkar sebebi olabilir mi?

İşin aslı mehdilik, hakikatı ve iddia edenlerin gerçekçiliği hususunda en önemli soru, şudur: bu fikir gerçek ve makbul müdür? Akıl, kendi zamanında salih bir adamın çıkıp meliklerin adalet ve eşitlikle hüküm vermelerini sağlamasını ve zülüm ve düşmanlığı kaldırmasını kabul eder mi?

Aklı selim, bunun gerçekleşmesini reddetmez. Nitekim beldesinde adalet ve insafı sağlayan ve zulmü kaldıran hükümdarlar gelmiştir. Bu tarihte gerçekleşmiştir. Ömer b. Abdülaziz halifelik görevini yapmış ve zamanında adalet ve eşitliği sağlamıştır. Hatta dönemindeki insanlar onun Efendimizin haber verdiği mehdilik olduğunu zannetmişlerdir. Sadece Ömer b. Abdülaziz değil tarihte doğru yolu gösteren birçok

salih şahsiyet aynı şekilde mehdilik ile vasıflandırılmıştır. Daha sonra İslam ümmeti müceddid ve salihlerden zamanını düzeltecek ve hakkı yayıp doğru yola götüren şahsiyetler çıkarmıştır. Bunların öncesinde Efendimiz'den ahir zamanda zulüm ve haksızlıkların çoğaldığı zaman, insanlar arasında adalet ve eşitliği yayacak bir adamın çıkacağı rivayet edilmiştir. Hadis-i Şerif ilmi ve kabulü için bazı kaideler koymuştur. Bu arada yalancıların ve uydurmacaları ayırıştırmıştır. Zayıf olanları ayırmıştır.

Peygamberimizin mehdi hakkındaki değerlendirmeleri genel-geçer vasıflar içerir. Örneğin Efendimizin: "*İsmi benim ismime yakındır"* sözü Ahmed mi Muhammed mi? Aynı şekilde tam olarak bu nesle dayandırmadan "*Mehdi ehli beyttendir*" sözü de böyledir. Ehl-i Beyt, Ben-i Haşim'e dayanan herkestir. Hususileştirildiğinde daha da çoğalır. Hz. Fatıma nesli dünyaya yayılmıştır. Bu kişi Hz. Hasan'ın mı Hz. Hüseyin'in mi soyundan mı? olacaktır. Genel alınmasındaki hikmeti Allah ve resulü daha iyi bilmesi ile beraber, şu da söylene bilir: Öncelikle bu şahsiyet gönderildiği zamana ve çıkacak fitnelere ayak uydurmasıdır. Dolayısıyla bu zaman alışılmışın dışında bir zamandır ve alışılmışın dışına ayak uyduracak bir şahsiyete ihtiyaç vardır. Bu da kendi zamanında kıyamet alametlerinin ortaya çıkacağı mehdidir. Mehdiliğini ehli beyte nisbet ettirerek iddia edenlerin ve gaybet, geri dönme gibi kurnazlıklar yoktur. Bu meseledeki bu rivayetler bu meselenin terkedilmesini gerektirmez.

Ayrıca bu konuda gelen bütün rivayetler tam olarak kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bir halife, hükümdar, imam veya hâkimin çıkarak Allah Teâlâ'nın kendisini doğru yola hidayet rehberi tayin edip Müslümanları hak ve hidayet ile aydınlatması imkânsız değildir. Bunula beraber Efendimiz'in döneminde bunu sabit kılan şeyler olmuştur. Akıl ve mantığın da böyle bir şeyi kabul etmesi gerçeği de unutulmamalıdır

4.4. Muasır İnkâr, Aşırılık Ve İtidal Arasında Mehdilik Düşüncesi Ve Bu Düşüncenin İslam Ümmeti Üzerindeki Etkileri

Mehdilik meselesinde muasır düşünce akımları inkarcı, aşırıcı ve ılımlı olmak üzere üç kısma ayrılmışlardır. Bu fasılda bu akımları açıklayarak arkasındaki sebepleri de

zikredeceğiz. Son bahiste ise bu inanç yönlerinin islam ümmeti üzerindeki etkilerini açıklayacağız

4.4.1. Mehdiliği İnkar Eden Muasırlar ve İnkar Sebepleri

Birinci fasılda İslami grupların mehdi hakkındaki görüşlerini havariç ve özellikle ibadiyelerin mehdi şahsiyetini inkâr edenlerden bahsettik. İbadiyeler mehdilik fikrini drekt değil kıyamet, fitne ve melahim şartları ile ilgili şartları inkâr ile bu fikre ulaşmışlardır. Mehdilik fikrini inkâr etmelerini bazı sebeplere bağlamışlardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

-Bu mesele Kur'an'da varit olmamaıştır.

-Bu inanç ka'bu'l-ahbar ve Vehb b. Münebbih ve rivayetleri ile islami düşünceye geçen israiliyattandır.

-Mehdilik düşüncesi hurafedir. Rivayet edildiği zamana uygun değildir.

-Bu düşünce beşerî takat ile anlaşılamaz. Ayrıca insanlarda zulüm ve zorbalığı meydana getirir.

-İbadi'lerin bu meseleyi inkar etmelerinin en önemli sebebi, müsnedi Rabi' b. Habib el-Ezdi diye bilinen müsnedi'l-ibadiye *es-Sahihi'l-cami*'de mehdi ile ilgili rivayetlerin bulunmamasıdır.

Bu meselenin inkarı sadece ibadiler ile sınırlı değildir. Sünni akım sayılan bazı eleştirmen, araştırmacı, müteahhir ulema da bu şahsiyeti inkar etmişlerdir.

İsa b. Meryem'den başka mehdi yoktur. Hadisinin mehdiliği inkar edenlerin yolunu açtığı umulur. Ayrıca İbn-i Haldun *Mukaddeme*'sinde bu meseleye yer vermiş ve mehdi hakkında rivayet edilen hadislerinin çoğunun zayıf olduğu üzerine çalışmış olması birtakım ulema ve yazarların bu meseleyi inkar etmesine yol açmıştır.

İbni Haldun *Mukaddime'*sinde bu meseleye Fatimilerin emri ve durumu hakkındaki insanların görüşleri ve bu konudaki kapalılığın kaldırılması şeklinde başlık atmıştır. Daha sonra mehdi hakkında birçok hadisi aktarmış ve bunları eleştirmiştir. Bu hususta şöyle söylemektedir. Bu, imamların mehdinin durumu ve ahir zamanda çıkacağına dair tahriç ettikleri hadislerdir. Görüldüğü üzere çok azı eleştirilmekten uzaktır.[318]

Başka bir yerde de şöyle söylemiştir: Mehdi'nin ortaya çıkacağı sahih olsa da onların içlerinden olmadığı halde davetinin ortaya çıkmasında bir vecih yoktur. Allah Teâlâ onun sözünü ortaya çıkarmak ve insanları ona taşımakta taşımakta cesaret ve kuvvet bulmaları için onların kalplerine ona tabi olmada ülfet verir.[319] Onların içlerinden maksat Kureyşiyyin ve Talibiyyinden özellikle de Mekke'den ve Medine'den çıkmasıdır.

Öncelikle İbni Haldun muahhir olması sebebiyle hadis ilmine sahip olmayıp, ricali eleştirme yetkisi yoktur. Birçok mehdilik iddiası da onun döneminde ve beldesinde olmuştur. Bu ve buna benzer sebepler Fatimiyye'ye mensup olup bu iddialarda bulunanları reddetmeye onu sevk etmiştir. Son sözünden anlaşıldığına göre ona göre mehdi Mekke veya Medine'den çıkacak ve Kureyşiyyin ve Talibiyyin'den olacaktır. Çünkü onun asıl vatanı Hicaz, yani Mekke ve Medine'dir.

Ayrıca İbn-i Haldun'u bu meselede birçok ehli sünnet uleması reddetmiştir. Bunlardan biri de Şeyh Ebu Tayyib Kanuci'dir[320]. Kitabında şöyle söylemiştir: "Mehdi hadislerini Tirmizi, Ebu Davud, İbni Mace, Hakim, Taberani ve Ebu Ya'la el-Musili rivayet etmiş ve sahabelerden bir gruba dayandırmışlardır. Bu hadislerin inkârı uygun değildir." [321] Eserin devamında İbn-i Haldun hakkında reddi de vardır.

Ayrıca bazı alimler İbn-i Haldun'un mehdilik meselesinin reddi üzerine ayrı kitap ve risaleler yazmışlardır. Ahmed b. Muhammed b. Sıddık'ın[322] *İbrazu'l-meknun min*

[318]İbni Haldun, ***Mukaddime***, c.1, s.532.
[319]İbni Haldun, ***Mukaddime***, c.1, s.542.
[320] Kanuci, Tercümesi geçti, s.42.
[321] Kanuci, ***El-İzaa***, s.149-150.
[322] Ahmed bin muhammed sıddık (h.1320 h.1380) ismi ahmed bin şeyh muhammed bin sıddık el-gumari el-haseni şeyh hafız muhaddisi müsnid, yazar, fakih. Batıdaki muhaddislerin

kelami İbn-i Haldun evi'l-mürşid el-mübdi lifesadi ta'ni, İbn-i Haldun'un *fi'Ehadisi'l-mehdi* isimli kitabı buna örnektir. Bu kitapta şöyle söylemiştir: "Bilindiği kadarıyla kimse onu reddetmemiştir. Duyduğum ve rivayet edilen şeylerde böyle biri bana ulaşmadı. Dini şevk ve sünneti nebeviyyeyi koruma hırsım onun delillerini çürütmeye beni sürükledi. Devamında "Bu kitabı *"İbrazu'l-meknun min kelami İbn-i Haldun ve'l-mürşid el-mübdi li'reddi ta'ni İbn-i Haldun fi ahadisi'l-mehdi"* diye isimlendirdim" demiştir.[323]

Aynı şekilde Şeyh Muhammed habibullah b. Mayabi eş-Şenkiti el-Medeni[324] de *el-Cevabu'l-mukni' el-Muharrer* kitabında vardır. Bunların dışında birçok alim de vardır.[325]

Şimdi de mehdiliği inkar edenler hakkında muteahhir dönemlerde en meşhur ulema ve kitaplarını zikredelim. Onlardan bazıları şunlardır:

Tefsiru'l-Menar'ın sahibi Muhammed Reşid Rıza[326] mehdilik meselesinde şunları söylemiştir: "Mehdi hakkındaki hadislerin çelişkisi açık ve aşikardır. Bu konudaki

---

büyüklerinden sayılır. 200 kadar eser yazmıştır. İbn-ii sevde, abdusselam bin abdulkadir, ***seli nassal li-n-naddalbil-eşyah ve ehli kemal fihristı şyuh***, tahkik: muhammed haci- darul-garbi islami-beyrut-lübnan, m.1997, s.181-184.

[323] İbni sıddık: Ahmed bin Muhammed, ibrazu'l, ***Meknun Min Kelami İbni Haldun Ev El-Mürşidu El-Mübdiu Li-Feadi Ta'ni İbni Haldun Fi-Ejadisi Mehdi***, Matbaatu Terakki, Dımeşk, h.1347, s.443-444

[324] Muhammed habibullah bin mayabi eş-şenkiti(h.1295 - 1323) hadis ilmini bilen ve şenkitte doğmuştur. Mağripten hareni mekkeye göçmüş. Ordan da kahireye göçmüştür. Orada da vefat etmiştir. El-Alamu Mekyin Mine'l-Karni't, ***Tasi İla Karni Rabia Aşara Hicri***, Müessestu Furkan Li-Turasi İslami, m.2000, c.1, s.574-275.

[325] İbni Haldun'un Mehdi Hakkındaki Hadislerini Reddeden Alimlerdendir. Bunlardan Biri Azim Abadi'dir. Avnu'l, ***Mabud Ala Süneni Ebi Davud Kitabu'l-Mehdi***, c.2, s.1832; El-Mübarekfuri, Ebu Ali Muhammed Abdurrahman Bin Abdulhalim, ***Tuhfetu'l-Ehvezey Bi-Şerhi Camii Tirmizi***, Tahkik: Abdulvehhab Abdullatif Ve Abdurrahman Muhammed Osman, Darul-Fikir, c.6, s.484; El-Kettani, Ebu Abdullah Muhammed Bin Cafer, ***Nazmul-Mutenasir Mine-L-Hadis Mutevatir***, Daru Kütübü Selefiyye, Mısır, s. 227; Ebu Eşbal Şakir, Ahmed Bin Muhammed, ***Müsnedi İmamı Ahmed***, c. 3, s.492, açıkladığı hadisin rakamı 3571; Tuveyciri, Hamud Bin Abdullah Bin Hamud, ***El-İhticacu Bil-Eser Ala Ma Enkere Mehdi Muntazar***, İlmi Araştırmalar, Fetva, Davet Ve İrşat Genel Müdürlüğü Matbası, Riyad-Suudiyye, h.1403 m.1983, s.142; El-İbad, Abdulmuhsin, ***Akidetu Ehli Sünne Vel-Eser Fil-Mehdi Muntazar***, Neşir, Mecelei Camiati İslamiyye, Medine Münevvere-Suudiyye, 3. Sayı- h.1389, s. 25-263 ; Zilkade, El-Bestevi, Abdulalim Abdulazim, ***El-Mehdi El-Muntazar Fi Davi'l-Ehadis Vel-Asarı Sahiha Ve Ekvali Ulema Ve Arau'l-Fırak Muhtelife***, Tabatu Mekketi Mükerreme, Mekke-Suudiyye, Daru İbni Hazm, Beyrut-Lübnan, h.1420 m.1999, s.366

[326] Muhammed Rıza Reşid (h.1282 – h.1354) Muhammed Bin Ali Rıza Bin Muhammed Şemseddin Bin Muhammed Behauddin Bin Molla Ali Halifetu Kalmuni El-Hüseyni, Mecelletu'l-Menar Kitabının Sahibidir. Hadis, edebiyat, tarih ve tefsir bilen alimlerdendir. Bkz: Zerakli, ***El-Alam***, c. 6, s.310- 312.

rivayetleri toplamak zordur. Bunu inkar edenler çoktur. Bu hadislerdeki şüphe açıktır. Bu yüzden şeyhan sahihlerinde bu rivayetlerden hiçbirini getirmemiştir. En büyük fesat ve fitne islami gruplar arasında olmuştur."[327]

Yazar Ahmed Emin[328] *Duha'l-islam* adlı kitabında bu konuya değinmiş ve mehdi düşüncesinin şiilerin icat söylemiştir. Bu konuda şöyle söylemiştir: "Bana göre mehdilik inancı Şiilerden çıkmıştır. Bunu ilk icat edenler onlardır."[329]

İnkarını Şeyheynin sahihlerinde mehdi rivayetlerini getirmemeleriyle desteklemiş ve şöyle söylemiştir: "Mehdilik özellikle şiiler arasında yayılmıştır. Bu konuda farklı hadisler uydurulmuştur. Buhari ve Müslüm bu hadislerin sahih olmadığı hususunda da bir şey rivayet etmemişlerdir."[330] Bilakis Ahmed Emin mehdilik teorisinin hurafe bir teori olduğunu ve aklı selime uygun olmadığına itibar etmiş ve şunları söylemiştir: "Bu mehdilik teorisi hurafe bir teoridir. Bu teori Allah'ın yaratma sünnetine ve sahih bir akla uygun olmaz."[331]

Daha sonra yazar Sa'd Muhammed Hasan [332] *el-Mehdiyyetu fi'l-İslam* adlı kitabında bu ele almış ve bu meseleyi inkar etmiştir. Doğu halkına muhallis inancıhakkında yaptığı bir konuşmasında şunları söylemiştir: "Muhallis (kurtarıcı) inancı İslam toplumunda mehdilik inancını ortaya çıkaran en önemli faktördür. Bu ona bir örnek olarak zikredilmiştir. Bunu söyleyen İbn-i Sudan Yahudi eli ile Şiilerdir."[333]

---

[327] Rıza, Muhammed Reşit, ***Tefsiru Kur'an Eş-Şehir Bi-Tefsiri Menar***, Daru Menar, Mısır, h.1367, c. 9, s.499

[328] Ahmed Emin (m.1886- m.1954)Ahmed Emin İbrahim Tabbah Edib ve Müfekkir ve Muerrih ve Katib Mısri , El-Mutii, Lemi, ***Mevsuatu Haza'r-Racul Min Mısır***, Daru'ş-Şuruk, Kahire, 1. Baskı, m.1997, s.12.

[329] Emin, Ahmed , ***Daha'l-İslam***, c. 3, s.241.

[330] Emin, Ahmed, ***Daha'l-İslam***, c. 3, s. 237.

[331] Emin, ***Ahmed -Daha'l-İslam***, c. 3, s244.

[332][332]Sa'd Muhammed Hasan (h.1330-h.1408) Mısırlı Yazar ve Muhakkik. Ebu Gudde: Abdulfettah-İmdadu'l, ***Fettah Bi-Esanidi ve Merviyyati Şeyh Abdulfattah,*** Mektebeti İmamı Şafii, Riyad, Suudiyyeh, m.1999, s.516.

[333]Hasan, Sa'd Muhammed, ***El-Mehdiyye Fi'l-İslam Münzü Ekdami'l-Usur Hatta El-Yevm***, Daru Kitabi Garbiyye Bi-Mısır, h.1373 m.1953, s. 43-44.

Katar mahkeme reisi Şeyh Abdullah b. Zeyd b. Mahmud[334] *La Mehdiyye Yuntazar Bade'r-Resuli Hayri'l-Beşer* isimli yazdığı kitapta ele almış ve ahir zamanda mehdinin çıkmasını inkâr etmiştir. Mehdilik fikrinin hurafe olduğu ve bu konudaki hadislerin tamamının farklı, uydurma ve Efendimiz üzerine yapılan sahte sözler olduğu görüşündedir. Efendimiz'den sonra mehdi olmadığını söylemekle kalmamış, bilakis ulema, fukaha, muhaddisleri hatalı bulmuş ve taklitçi, kusurlu ve güvenilir olmamakla suçlamıştır.[335]

Son olarak asrımızda Şeyh Allame Yusuf el-Kardavi[336] mehdiyi inkar etmiş ve İbni Haldun ve Şeyh İbni Mahmut'un görüşlerinin doğruluğuna dayanarak ve Şeheynin bu görüşte hadis tahriç etmemelerinden dolayı bu meseleyi nefyetmiştir. Şunları söylemiştir: "Efendimiz'den sonra mehdi yoktur. Bu mesele hakkında ondan sahih bir hadiste bulunmamıştır."[337]

Umulur ki bu ismini naklettiğimiz mehdiliği inkar eden yazar ve alimler çoğun azıdır.[338] Bu meseleyi İnkar edenlerin sebeplerini şöyle toplayabiliriz:

1. Buhari ve Müslüm'ün mehdi hakkında hadis tahriç etmemeleri. Bu, meselenin sahih olmadığını göstermektedir.

2. Mehdi hadisleri Şiilerin uydurmalarıdır.

3. Mehdi hadisleri zayıf ve mevzu olarak kısımlandırılır. Aralarındaki çelişki büyük olup, cem' edilmesi zordur.

---

[334] Abdullah bin zeyd ali mahmud şerif katar din işleri ve şeri yargı başkanı, arap yarımadasında meşhur alimlerdendir. Devhada vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. m.1997. Şeyh Abdullah Bin Zeyd Bin Mahmud Sitesi: www.ibn-mahmoud.com

[335] Şeyh İbni Mahmud Görüşleri İçin Kitabına Gözat. (İbn-ii mahmud: Abdullah bin zeyd, la mehdiyye yuntazar bade resulillah (s.a.v.). Muhammed hayri'l-beşer.) tabatu metabi alibin ali – devha -katar -h.1400

[336] Yusuf Abdullah el-kardavi, m.1926 yılında mısırın batısında bir köyde doğdu. İhvanı müslimindendir. Birçok kitab yazmıştır. Müslüman alimler birliğinin başkanıdır. Bkz: El-Haraşi, Süleyman Bin Salih, ***El-Kardavi Fi'l-Mizan,*** c. 7, s.11, Daru Cevap , Riyad, Suudiyye, 1. Baskı, h.1420 m.1999. Yusuf kardavinin sitesi www.qaradawi.net

[337]Cezira kanalında müzekkiru'l-kardavi adlı programın son bölümünde. Link: https://yotube/hxpfamma7ag

[338] Besteviye gözat, Abdulalim, ***El-Mehdi'l-Muntazar Fi Davi'l-Ehadis Ve'l-Asari Sahiha,*** s. 30-39.

4. Mehdilik inancı, Müslümanların başka din ve kültürler ile karışmaları yoluyla Müslümanlara geçen bir inançtır.

5. Mehdi meselesi akl-i selime ve sahih bir mantığa uymayan bir hurafedir.

6. Mehdilik inancı birçok yıkım hareketi, fitne ve savaşlara sebep olması yönüyle İslam alemi üzerinde vaki olan büyük bir vebaldir.

Bu mesele etrafında şüpheden ibaret olan bu sebepleri reddedeceğiz:

1. Şeyheynin bu meselede hadis rivayet etmemesinin bu meselenin sahih olmadığını göstermesi Buhari Müslüm'ün tanıklığıyla reddedilmiştir. Bundan önce Buhari ve Müslim sarih olmadan İsa b. Meryem as.'a imamlık yapacak imamın hadislerini tahriç etmiştir. Sünneti nebevi de bu şahsiyetin mehdi olduğunu şeyheynin dışında rivayet edilen hadislerle açıklamıştır. Nitekim sünneti nebevi birbirini açıklamaktadır. Ayrıca Buhari ve Müslim bütün sahih [339] hadisleri toplamamıştır. Buhari'den şöyle rivayet edilmiştir: "el-Cami' kitabıma sırf sahih olan hadisleri koydum. Sahih hadislerden bir kısmını da kitap uzamasın diye koymadım."[340] İmam Müslim'den de şu şekilde rivayet edilmiştir: "Bütün bildiklerim sahih değildir. Ancak buraya sahih olduğuna icma edilenleri koydum."[341]

Muteber muhaddisler bu iki kitab dışındaki sahih hadislerin sünenler ile bilindiği görüşündedir. Muteber olan sünenler: *Sünen-i Ebu Davud, Nesai, Camiu't-tirmizi, Sahihi İbn-i Huzeyme, Sünen-i Darekutni* vb.[342]

Daha sonra Buhari kitabını yazma sebebnive isminin muhtasarı sahih olduğunu haber vermiştir. İbrahim b. Muakkal en-Nesefi Buhari'den şöyle rivayet etmiştir: *İshak b. Raheveyh'in yanındaydık. Şöyle söyledi: Nebi 'in sünnetini toplayan bir*

[339]İbni Salah, Ebu Amr Abdurrahman Eş-Şehrezuri, ***Ulumu Hadis Li-İbni Skah***, s. 19; İbni Mülkin, Sıracuddin Ömer Bin Ali Bin Ahmed Ensari, ***El-Mukni Fi Ulumi'l-Hadis***, Tahkik: Abdullah bin Yusuf el-cedi', daru fevaz- suudiyye, Suyuti, c.1, s.60; ***Tadribur-Ravi***, c.1, s.46, tahkik: ebu abdurrahman salah bin muhammed uveyda- daru kütübü ilmiyye, Beyrut-lübnan 1.Baskı, m.1996, c.1, s.60.

[340] İbni Salah, ***Ulumu'l-Hadis***, s.19; İbn-ii Mülkin, ***El-Mukni***, s.60.

[341] İbni salah, ***Ulumu'l-Hadis***, s. 20 ; İbn-ii Mülkin, ***El-Mukni***, s.60

[342] İbni salah, ***Ulumu'l-Hadis***, s.21; İbn-ii Mülkin, ***El-Mukni***, s.66.

muhtasar yazsanız. Bu kalbime düştü. Cemu' cami-i sahihi[343] *aldım*. Müslim sahih diye isimlendirmesini kendi yanında sahih olduğu olarak açıklamıştır. İmam nevevi sahihi Müslim mukaddemesinde Said b. Amr el-Berzei'den şöyle rivayet etmiştir: Ebu Züraa er-Raziye gelip sahihi Müslim'i zikretmiş ve şöyle demiştir: "Bidat ehli bununla aleyhimize geliyorlar. Bir hadis naklettiğimizde bu sahihte yoktur diyerek bir yol buluyorlar. Said b. Amr Nisabur'a döndüğünde Ebi Züraa'nın inkarını Müslim'e aktardığını ve Müslim'in dediğin doğrudur"[344] dediğini söylemiştir.

Bu şüphe şeyheynin sözlerine gerek kalmadan düşmüştür. Kendileri tahriç ettiklerinin sahih olduğunu ve bunun dışında sahih hadislerin de çok olduğunu ikrar etmişlerdir.

2. Mehdi hadislerinin Şianın uydurmasına gelince, bu batıl bir iddiadır. Çünkü bu meseledeki hadisler özellikle de ulemanın yanında sahih olanlarda şia olduğu belirlenen bir kişi yoktur. Her ne kadar bazı rivayetlerde olduğu mümkün olsa da hadis alimleri başka yoldan daha kuvvetli bir rivayetle onu getirmişlerdir. Ayrıca bidat ehlinin -ki şiiler da onlardandır- rivayetlerinin kabul edilmesi hususunda alimlerin uzun konuşma, ihtilaf ve sözleri vardır. Bazıları genel olarak kabul edilmesi, bazıların kabul edilmemesi bazılarının da bazı şartlar ile kabul edileceği görüşündedir.[345]Ravinin rivayetinin kabul edilmesinde en önemli şartlar, adalet ve dabt'dır. Buhari ve Müslim de bidat ehlinden rivayette bulunmuşlardır. Örneğin Imam Buhari İmran b. hittan ile ki -bu duatı şurattır. Buhari ve Müslim Abdülhamit b. Abdurrahman el-Hammani'den rivayette bulunmuştur. Ebu Davud şöyle söylemiştir: "Dine aykırı olan gruplarda Havariçlerden daha sahih hadis rivayet eden yoktur." Daha sonra İmran b. hittan ve Ebu Hasan el-A'rec'i zikretmiştir.[346]

---

[343] Suyuti, ***Tedribu Ravi***, s.40.
[344] Nevevi, ***Sahihi Müslim Bi-Şerhi Nevevi***, Müessesetu Kurtuba, 2. Baskı, m.1994, , c.1, s.48

[345] Ekvalu ulema fi-kabuli rivayeti ehli'l-bıdai, Hatibi Bağdadiye Bak: Ebu Bekir Ahmed Bin Ali Bin Sabit, ***El-Kifaye Fi Ilmi Rivaye*** - Daru Mearifi Osmaniyye, s. 120-132.
[346] Hatib bağdadi, ***El-Kifaye Fi-Ilmi Rivaye***, s.128-129; Hafız Irakı, ***Et-Takyidu Ve'l-Idah Lima Utlika Ve Uğlika Min Kitabi İbn-ii Salah***, Tahkik: Üsame Bin Abdullah Jayyat, Ümmü Kura Üniversitesi, Mekke Mükerreme, Suudiyye, s.2-311.

Ali Medeni'den şöyle rivayet edilmiştir: "Eğer Basra ehlini kader mevzusundan Kufe Ehlini de Şiilik sebebiyle terk edersem kitaplar harab olur. Hadisler yok olur."[347]

İlk asırda özellikle de hadislerin yazılması zamanında şiilik Hz. Ali'nin Hz. Osman'dan üstün tutulmasından ibaretti. Bu yüzden onlardan rivayetler kabul edilmişti. Fakat sonraki asırlarda sapmalar büyümüştür.

3. Mehdiliği inkâr edenler bu konudaki hadislerin zayıf ile mevzu arasında kalmasına dayanmışlardır. Aralarındaki çelişki olması ve toplanmasının uzak olmasıdır.

Bu şüphe mehdilik konusuna rivayet babından zarar vermek kastıyladır. Bu batıldır. Çünkü mehdi hadisleri içlerinde Hz. Ali b. Ebi talib, Abdullah b. Mesud, Ebu Said el-Hudari, Hüzeyfe b. Yeman, Ümmü seleme, Ebu Hüreyre, ene b. malik, Abdullah b. Abbas, Cabir b. Abdullah (r.a.) ve birçok sahabenin de bulunduğu topluluktan rivayet edilmiştir. Bu hadislerde mehdinin zikrini sarih veya gayri sarih olarak rivayet eden büyük bir topluluktur. Bunların içerisinde İmam Buhari, imamı Müslim gayri sarih olarak, Ebu Davud, Tirmizi, İbni Mace, Hâkim, İbn-i Hibban ve daha bir çok kişi vardır. Bu kadar alim ve sahabi Efendimizden böyle bir hadis uydurmada nasıl ittifak edebilirler? Veya hepsi nasıl zayıf ve rivayetlerinde güvensiz olabilir?

Sadece bu da değil. Birçok ulema bu meselede kitap yazmışlardır. İkinci bahiste bunlardan çoğunu zikrettik. Birçok ulemada bu konuda not düşmüştür. Bunların hepsi merdut mudur?

Ayrıca ehli sünnet uleması yorumlarında mehdi hakkındaki hadislerin sahih olduğunu söylemişlerdir. Bunlardan biri *Tezkire* kitabında zikreden Kurtubi'dir. Şöyle söylemiştir: "*Efendimizin kendi soyu Fatıma'nın neslinden mehdinin çıkacağına dair hadisler bu hadisten daha sahihtir."*[348] Bu sözü "*La mehdiyye illa İsa"* hadisine not olarak düşmüştür. İbni el-Kayyum Beyhaki'den şöyle nakletmiştir:

[347] Hatib Bağdadi, ***Kifaye***, s.129.
[348] Kurtubi, ***Et-Tezkira***, s.1205.

M*ehdinin çıkmasına dair hadisler isnat olarak sahihtir*.[349] İbn-i Kayyum da mehdi hakkında rivayet edilen hadis mecmuasını aktardıktan sonra şöyle demiştir: "*Bu babın hadisleri dört kısımdır: sahih, hasen, garaib, mevzu*."[350] İbni Hacer Heytemi el-*kavlu'l-muhtasa* kitabında şöyle söylemiştir: *Kendi zamanında İsa ve deccalın çıkacağı mehdi hususunda inancı belirleyen sahih hadislerin delaletidir*.[351] İbn-i Haldun'un mehdi hadislerinin zayıf olduğuna avnu'l-ma'bud'un sahibi açıklamasında şöyle söylemiştir: "Mehdi hakkındaki hadisleri içlerinde Ebu Davud, Tirmizi, İbn-i Mace, Bezzar, Hakim, Taberani, Ebu Ya'la el-Musili gibi imamların bulunduğu bir topluluk tahriç etmiş ve bunlar içlerinde ali, İbn-i Abbas, İbn-i Ömer, Talha, Abdullah b. Mesud, Ebu Hüreyre, Enes, Ebu Said el-Hudari, Ümmü Habibe, Ümmü Seleme, Sevban, Kurretu İbn-i İyas, Ali el-Hilali, Abdullah b. Haris (r.a.) gibi sahabilerden oluşan bir topluluğa isnat etmişlerdir. Bu hadislerin isnadı, sahih, hasen ve zayıf arasındadır."[352] Bu hadislerin sahih olduğunu ifade eden alimlerde bu şekilde söylemişlerdir. Bu kadar rivayet ve yazılanlar zayıf ve mevzu mudur?

Mehdi hadislerinin birbiriyle çelişmesi iddiası sabit olmayan bir şeydir. Ayrıca bu hadislere sahih, hasen ve hatta zayıf diye hüküm de verilmiştir. Herhangi bir çelişme yoktur. Bu hadisler sadece bir konuya bağlıdır. O da ahir zamanda ehli beytten bir adamın çıkıp dünyayı adalet ve eşitlikle dolduracağı ve İsa as.'ın da onun zamanında ineceğidir. Sadece geçen (La mehdiyye illa İsa b. Meryem) [353] hariç. Alimlerin bu hadis hakkında zayıf dedikleri bilakis inkâr ettikleri geçmişti. Daha sonra ehli sünnet uleması bununla diğer hadisleri cem etmişlerdir.

4. Mehdi inancı İslam'a sızan yabancı bir inançtır iddiası: Efendimiz'in hadisi mi İslam'a sızmış yabancı bir şeydir? Sorusunu doğurur. Müslümanların dışındakilerin bir kurtarıcıya inanması Müslümanları etkiler mi? Yoksa her ikisi arasında ortak bir fikir midir? Bu soruların bu şübheyi doğuran tarafından cevaplanması gerekir. Ayrıca mehdi hakkında sahih hadisler Vehb

[349] İbni kayyim, ***El-Menar***, s.141.
[350] İbni kayyim, ***Menar***, s.148.
[351] İbni Hacer Heytemi, Ebu Abbas Ahmed Bin Muhammed, ***El-Kavlu 'L-Muhtasar Fi-Alamati Mehdi Muntazar***, Tahkik: Mustafa Aşur, Mektebeti Kur'an, Kahire, s.74.
[352] Azim abadi***, Avnu'l-Mabud***, c.2, s.1832.
[353] İbni Mace ***Süneninde*** tahric etmiştir, kitabu'l-futun -babu şiddeti zaman, c.2, s.1340: 4039. Hakim, ***Müstedrek***, kitabu melahim ve fiten, c.4, s.488: 8363.

b. Münebbeh ve kabul ahbar gibi Yahudiler tarafından da rivayet edilemiştir. Müslümanlara nasıl bağdaştırıla bilir?

5. Mehdi meselesi akl-ı selim ve sahih mantığa uymayan bir hurafedir sözleri: şüphesiz bu mesele masum olan Efendimiz ’den gaybı haber vermesidir. Nitekim gayba iman etmeyi emretmiştir. Bu nasıl hurafe olabilir?

Aklı selime ve sahih mantığa uymaz sözleri de batıldır. Çünkü aklı selim ve sahih mantık bir emir veya hükümdarın adalet ve eşitliği yaymasını ve zulmü ve düşmanlığı yok etmesini kabul eder. Birçok gayri müslim adil hükümdar ve emirler sabit olmuşken Müslümanlardan böyle bir şahsiyetin çıkması evla yol ile mümkündür. Nitekim halife Ömer b. Abdülaziz hilafeti döneminde yeryüzünü adalet ve eşitliği ile doldurmuştur. Akıl ve mantık bunları kabul etmez mi?

6. “Mehdi inancı İslam alemine birçok savaş, fitne ve afete sebep olmuştur” görüşünü şöyle çürütebiliriz:

Bu inancı, saltanat ve hükümdarlık beklentisi olanların isteklerine ulaşmaları için bir alan açmak için kullanmaları sebebiyle Efendimizin hadisini mi terk edeceğiz? Ayrıca bu düşünce oldukça doğrudur. Bozuk olan onların akıllarıdır. Müslümanları bu şekilde savaş, fitne ve yıkımlara sokmaları tarihte mehdilik iddiasında bulunanlardan kaynaklı olup, bu fikirle uzaktan yakından bir ilgisi yoktur.

4.4.2. Mehdilikte Aşırıya Giden Muasırlar ve Aşırılık Sebepleri

4.4.2.1. Mehdilikte Aşırıya Giden Muasırlar

Mehdi şahsiyetinde aşırılığını, muasır isna aşariyye akımı göstermektedir. Bunun sebebi bu şahsiyeti beşerî şeklinden çıkarıp gayb alemi ve bir çok mucizeler ile vasıflandırmaları bağlamaları ve onu islami şahsiyetlerin üstünde bir konuma yerleştirmeleridir. Bu, hicri 2. Asrın ortalarında doğan bir şahsiyetin hala günümüzde yaşadığı ve çıkmak için ilahi izni beklediği düşüncesidir. Muasır isnaaşariyyeciler ilk isnaaşariyyeciler ile aynı fikirde hatta daha da aşırıya ve bu şahsiyeti kutsallaştırma gibi aşırıya/tefrit kaçmışlardır.

Çoğrafi bölge olarak baktığımızda isna aşariyye düşüncesi İran'da yayılmış ve devletin resmi mezhebi olmuştur. Aynı şekilde Irak, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Suriye ve Lübnan'da da isnaaşariyye mezhebin bulunduğunu görmekteyiz.[354]

İran İsmail Safevi[355] tarafından kurulan Safevi devletinden itibaren isna aşariyye mezhebin baş vatanı olarak görülür. Onun eliyle isna aşariyye şialığı m.1501 yılında zorunlu kılınmış ve karşı gelen ehli sünnetin katledilmesi hükmünü vermiştir. Birinci safevi şahı Mehdilik inancını fikirlerini yaymak için kullanmıştır. Rivayet edildiğine göre sûfî etbası ile birlikte tebriz'de ava çıkmış. Bir nehire uğramışlar ve bu nehri tek başına geçerek bir mağaraya girmiş. Sonra kılıcını kuşanarak çıkmış ve yoldaşlarına zamanın sahibi mehdiyi gördüğünü Ona şöyle söylediğini haber vermiştir: "Çıkma vakti geldi. Sonra sırtından tutup üç defa kaldırıp yere koyduğunu ve elleriyle kemerini bağladığını ve kemerine bir hançer koyup sonra "git, sana izin verdim" dediğini söylemiştir."[356]

İran'da isnaaşariyye düşüncesinin yayılması ve ilk devlet temelleri bu düşünce ile ilgili hikâye ve kıssalar üzerine tesis edilmiştir. Bu inancı isteklerine ulaşmak için kullanmışlardır. İsnaaşariye şiilerin inancı mehdinin gizlendiği ve geri dönüp bir ferahlık beklentisi etrafında devam etmiştir. Humeyni'nin[357] 1979'da İran devrimi ile bu devam etmiştir. Onun inancı da isna aşariyyedir. Rafizilerin gulat adeti de böyledir. Onlar da isna aşariyye'nin beklediği mehdi gibi bir mehdi bekliyorlar. Mehdi hakkındaki konuşmaları sırf aşırılıktır. O, Muhammed 'in haşa önemli bazı görevlerini yerine getirmediğine başarıya ulaşacak tek kişinin mehdi olduğu diğer peygamberlerin başarısız olduğu fikrindedirler. Bu hususta şöyle söylenmiştir: "Bütün peygamberler adalet kaidelerinin temellerini atmak için gelmiştir. Ancak hiçbiri hatta hatemu'l-enbiya olan Muhammed dahi başarılı olmamıştır. Bu hususta

[354] El-fazli, Mezhebu'l-Imamiyye, s. 8.
[355] İsmaili safevi: İsmail Bin Haydar Bin Cüneyd Bin Şeyh Şah Bin Hoca Ali Bin Sadreddin Musa Bin Safiyyuddin El-Erbili.safeviler safiyyuddin erbiliye dayanır. Şah ismailin 5. Dedesidir. Sufi idi. Safevilere şialığı getirendir.
[356] El-mahmud, Abdulaziz Bin Salih, ***Avdetu's-Sufiyyin***, Menşuratı Şebeketi Rasid, Tarihu Şah İsmail Safevi,Tahkikatu Faris, İran, Pakistan İslam Abad, s.9.
[357] El-Humeyni, Ruhullah Bin Mustaf Bin Ahmed El-Musi El-Humeyni (m.1902-m.1989) humeynde doğdu. Kendisini fatıma zehra r.anha nisbet etmiştir. ar.imam-khomeini.ir

başarıya ulaşacak mehdilikdir."[358] İnançlarındaki aşırılık bununla da kalmamıştır. Bilakis onlar imamlıkta velayetu'l-fakih diye yeni bir teori uydurmuşlardır. Bu teori, hükümdarlığa masum kaim çıkana kadar fukahaların devraldığıdır. Bu teorinin isbatı için birçok delil getirmişlerdir. Bazıları şöyledir: "*Sadık'ın sözü yönetimden kaçının. Yönetim yargıyı bilen Müslümanlar içinde adaletli olan içindir*.[359] Bu hususta şöyle demiştir: *İmam, yargıyı nebi veya nebinin vasiyetcisiyle sınırlandırmıştır. Fakih nebi değildir. Nebi ona vasiyyet ettiğinde gaybet döneminde adaleti sağlayan imam olur. Başkası olmaz."*[360] Bilakis Humeyni velayeti'l-fakih delillerinde bundan daha uzak bir şeye gitmiş. İmamı Mehdi'den şöyle rivayet ettiğini söylemiş: *Ben Allah'ın (c.c.) hüccetiyim. Onlar benim hüccetimdir*." Humeyni Mehdi'nin sözünün maksadını şu şekilde açıklamıştır: "Bana mehdiye verilen Allah (c.c.) tarafından onlara da benim tarafımdan.[361] Bu mehdi imzasıyla Humeyni'nin velayetu'l-fakih teorisinin benzerini ikrar etmektedir. İşte Humeyni bu adımla devrim ve çıkıp devlete hükümdar olacak olan mehdiliğinin içinde olduğu ilahi hakkı nakletmiştir.

Şiilerin imamın gizlenmiş olduğuna inandıklarından namaz, Cuma namazı, cemaat, zekat, cihat vb. hükümleri imam çıkana kadar terk etmişlerdir. Bu teoriyi Humeyni çıkarmıştır. Bu teorinin helalliğini göstermek için de soruları açıklamıştır. Bazıları şöyledir: islami hükümleri terk mi ediyorsunuz? Ya da islamdan uzaklaşmamızı mı istiyorsunuz? Ya da İslam iki asır arasında insanlar arsında hüküm vermek içindir. Yeterli midir?[362]

Bunu şu şekilde reddedebiliriz: İslam, tüm zaman ve mekana uygun Allah Teâlâ'nın dinidir. İsna aşariyyenin dışında hiçbir islami grup ve fırka şeriat hükümlerinin terkedilmesini söylememiştir. Bu inanç, şeriat hükümlerinin sadece gizlenen Mehdilik tarafından olacağı zannına dayanır. Bu, fırkanın inanç usullerindendir. Geriye kalab grup ve fırkalar bu hükümlerin kıyamete kadar devam edeceğine inanıyorlar. Ayrıca İslam, hükümlerin terkedilmesi hakkında bir nasta getirmemiştir. Bu, Allah Teâlâ'nın bütün semavi dinleri sonlandıran dinidir. Resulullah hayat

[358] Muhtaratun mine hadisi ve hitabatı'l-İmam Humeyni, Hitabuhu Bi-Münasebeti Zikri Mevlidi İmam Mehdi, 15 Şaban- H.1400 2/42, Müessesetu Tanzimi Ve Neşri Turasi Humeyni-Devlet İşleri,Tahran, İran.
[359]Humeyni, Ruhullah. ***El-Hukumetu'l-Islamiyye***, s.75.
[360] Humeyni, Ruhullah, ***El-Hukumetu'l-Islamiyye,*** s.76.
[361] Humeyni, Ruhullah El-Mevsimi, ***Kitabu'l-Bey'***, İran Müessesetu İsmailiyye, c. 2, s.477.
[362] Humeyni, Ruhullah, ***El-Hukumetu'l-İslamiyye***, s.48.

kaidelerini gösteren ve onları bütün çeşitleriyle uygulayan peygamberlerin sonuncusudur. Hükümlerin terki, Allah Teâlâ'nın herhangi bir delil indirmediği halde isna aşariyyelerin imamlarının gizlenmiş olmasına bağlı uydurdukları bir inançtır.

İsnaaşariyenin fikirlerindeki aşırılık bu kadar ile de kalmamıştır. Bilakis İran devleti içerisinde isna aşariyyeye bağlı fikir akımları ortaya çıkmıştır. İnanç ve kurmalarının çoğu isnaaşariyye inancı üzere kurulmuştur. Bu, hücciyyet diye de bilinir.

Hücciyyet adlı düşünce akımı, isnaaşariyye şiilerinin mehdiyet ve hücciyet meselesindeki aşırılıktan doğan bir düşüncedir.[363]İsmini, isnaaşariyye şiilerine göre mehdinin isimlerinden biri olan Hüccet b. Hasan'a nisbet edilen (huccet) kelimesinden almıştır.

Hücciyet fırkası,1953 yılında İran'da Mahmud Halebi tarafından kurulmuştur. İsmi Mahmud zakir-zade Tevalayi'dir. İran kuzey doğusunda Meşhed şehrindendir. Meşhet şehrinde dini konularda vaizdi. 1941 yılında hitabeti ile şöhreti yayılmıştır. 1997 yılında ölene kadar toplum idare başkanlığı görevini yürütmüştür.

Hucciyet fırkasının mehdilik hakkındaki inancı: bu fırkanın mehdi hakkındaki inancı, Muhammed b. Hasan el-askeri olacağı, doğduktan sonra gizlendiği ve ortaya çıkacağı gibi meselelerde isna aşariyye fırkasının inancı ile aynıdır.

Bazı İran ve Irak[364] dergi ve gazetelerinde bu fırkanın düşüncelerinin İran'ın siyasi seçimlerine hakim olma şeklinde olduğunu yazmışlardır. Umulur ki bu, İslam ve Arap beldelerinde isnaaşariyye şiileriyle ehli sünnet arasında savaşların bitmemesinin sebebidir. Irak, Suriye, Lübnan, Yemen de süregelen iç savaşlar da bu düşüncenin acı sonuçlarıdır.

---

[363] El-mürşidu'l-irani ala hamenei fi-mürebbei tanzimi'l-hucciyye li'l-kitab sabahu'l-mevsimi el-ahvazi isimli 2011/5/1 tarihli makale. Mecelleti'l-beyan sitesi üzerinden www.albayan.co.uk،

[364]El-Mürşidu'l-irani ala hamenei fi-mürebbei tanzimi'l-hucciyye li'l-kitab sabahu'l-mevsimi el-ahvazi isimli 2011/5/1 tarihli makale. Mecelleti'l-beyan sitesi üzerinden www.albayan.co.uk.

Bu aşırılık, benzer olan Humeyni isna aşariyye düşüncesi ile hucciyet düşüncesi akımlarında gerçekleşmiştir. Bu iki grup muasır aşırıcılar arasında en şiddetli olanlarıdır. İş sadece bu iki fırkayla da bitmiyor. Nitekim iran devleti isnaaşariyye fikirlerini hem devlet içinde hem de dışında kamulaştırmıştır. Dolayısıyla bu mehdi inancı İslam ümmeti üzerine üzücü sonuçlar doğurmuştur.

4.4.2.2. Mehdilik İnancında Muasırların Aşırılık Sebepleri

Muasır isna aşariyye şiilerinin mehdilik hakkındaki inançlarının sebepleri ilk şiilerin bu konudaki zikrettiğimiz sebeplerin aynısıdır. Açıkladığımız gibi isnaaşariyye şiilerine göre imamlık ve konumu islamın beş rüknünden altıncısıdır. Bilakis muasırlar tarafından yapılan aşırılıkta en önemli rükundur.

Ayrıca Fars milliyetçiliğinin şiiliğin isnaaşariyye düşüncesi üzerinden planlanlanarak girmesi, İran'da olduğu gibi bir devlet kurulması ve isnaaşariyyenin İsmail safevi eliyle devletin resmi mezhebi yapılması, isna aşariyye farisilerinin ilahi hakkın İranlı hükümdarların olma düşüncesine binaen ilahi hakkın islamdan önce imamlarda olma inancı vb. gibi aşırılıklarda bunlardandır. Farisiler bu hak üzerine daha da ileri gidip: özellikle Hz. Hüseyin'in kadisiyye savaşından sonra Fars hükümdarı Yezdicerd'in kızıyla evlendiğini ve İmam hüseyin Zeynelabidini (ali) doğurduğunu, dolayısıyla onda hem imamiyet açısından hilafette ehli beyt hakkının hem de İran hükümdarının hakkının olduğunu[365] söylemişlerdir. Buna göre isna aşariyye inancında mehdi İmam Hüseyin (r.a.)'ın zürriyetindendir. Bu yüzden baştan sona bu inançta çok aşırı davranmışlardır.

4.4.2.3. Mehdi Hakkında Muasır Mutedil Düşünce

Geçen konularda mehdi meselesini inkâr edenler, inkar sebeplerini, aşırıya kaçanlar, hatta hurafe olduğunu ve aklı selimin kabul edemeyeceği bazı yazılar olduğunu söyleyenlerden bahsettik.

Bunlar arasında mutedil olan guruplara değindik. Mutedil olan kimseler bu konuda hakikate ulaşmak için gayret edip meseleyi sünneti nebeviyye delilleri ölçüsünde anlamlandırmaya çalışan kimselerdir.

---

[365] El-Mahmud , ***Avdetu's-Safeviyyin***, s. 10.

Bu düşünce Efendimiz'in "Yeryüzünü zulüm ve zorbalığın doldurduğu ahir zamanda bir ehli beytinden bir adamın çıkıp yeryüzüne sahib olacağı ve adalet ve eşitlikle dolduracağı onun da mehdi olduğu, beşeri tabiat ile Allah'ın yaratma yoluyla ilerde doğacak ve Müslümanların adil halifelerindendir. Hükme sahip olacak ve adaletle hükmedip Müslümanlar arasında Allah Teâlâ'nın kitabı ve Mustafa'nın yolu ve hidayeti ile huzur ve refahı sağlayacak" sözünün etrafından dönmektedir.

Onun çıkmasından maksat insanların onu beklemesi ve bu beklemeyi esas alan bir inanç oluşturulması, gaib olup ileride geri döneceği gibi aşırılıklar değildir. Onu beklemek ve şahsiyetinin iddiası bu konunun elbette inkar edilmesine sebeptir.

Mutedil olanların fikri isnaaşariyye şiileri gibi böyle bir kurtarıcı üzerinden beklenti sağlamak değildir. İslam dini Allah'ın şu sözünü emreder: Nitekim şu âyet-i kerîme bu konuya nokta koymuştur: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim"*.[366] Mehdi, bir vakit çıkıp ümmetten muslih olanları hak ve reşad yoluna götürecek bir müceddid ve muslih olmaktan daha ileri gitmeyecektir.

Bu mutedil kuram bu meselede ehli sünnetin inancının temelidir. Bu esas şeriatı ve şeri ilmin koyduğu nasları araştırma çerçevesinden çıkmamaktadır. Ehli sünnetin mehdi hakkındaki inancını en güzel şekilde ifade eden Ebu hasan Überi'nin şu sözüdür: "Efendimizin mehdi hakkındaki hadisleri mütevatirdir. O, ehli beytten olacak, yedi sene hükümdarlık yapacak ve yeryüzüne adaleti dolduracak. İsa as çıkıp deccalı öldürmesinde ona yardım edecek. İmamlara imamlık yapacak ve isa as da arkasında namaz kılacaktır."[367]

Ulema Resulullah 'in sünnetini sapıtanların sapkınlığından muhafaza için bazı kurallar koymuşlardır. Bu ilim, dabtu rical, dbatu mutun gibi konular ile mustalahı hadis ilminde şekillenmiştir. bu şekilde ümmet dini ve dünyevi işlerinde güven

[366]Maide, 3
[367] Kanuci, ***El-İzaa,*** s.183.

içinde olmaları sağlanmıştır. "Onlar Allah'ın eminleri ve Efendimiz ile ümmeti arasında bir aracıdırlar. Müçtehitler de milleti koruma gayesindedir."[368]

Bu gayret onları Resulullah'ın sünnetini muhafaza ve dinlerinde orta düşünceye götürmüştür. Şu hadîs-i şerîf de bu konumu öngörür: "Hayru ümurüküm evsatuha" "İşlerin hayırlısı ortasıdır." Bu konuda sabit olan ve birbirini destekleyen sahih, hasen ve zayıf hadisler ile mehdinin hilafet inancının hak olduğuna ulaşmışlardır.

Günümüzde ehli sünnette mehdilik inancını açıklayan en önemli çalışmalar şöyledir:

1. *El-İhticacu bi'l-eser ala men enkere el-mehdi'l-muntazar* li-şeyh hamud b. Abdullah b. hamud et-tuveyciri. Bu kitabı şer'i mahkeme başkanı ve mehdiyi inkar hakkında yazdığı kitaba reddiye olarak yazmıştır. Şeyh Tuveybiri bu kitabı incelemiş ve kelime kelime cümle cümle reddetmiştir. Bu çalışma ilmi araştırmalar genel başkanlığınca basılmıştır.[369]

2. Akidetu ehli sünne ve'l-eser fi'l-mehdi'l-muntazar li-şeyh abdulmuhsin – tabatumecelleti camiati islamiyye – el-medinetu'l-münevvere – suudiyye, Şeyh, bu kitabı zamanımızdaki bazı yazarlara ve hadis ilmi bilmedikleri halde mehdilik hadislerini karalamak isteyen kimselere reddiye olarak yazdığını söylemiştir.

3. El-mehdi'l-muntazar davu'l-ehadisi ve'l-asar sahiha ve ekvali ulema ve arau fırak muhtelife li-abdilalim abdilazim el-bestevi – el-mevsuatu'd-daife fi-ehadisi mehdi. Yazar birinci kitabında ehli sünnetin cerh ve tadil ölçüsünde mehdi hadislerini işlemiştir. İkinci kitabını da mehdi hakkındaki zayıf hadisler ansiklopedisiolarak tahsis etmiştir. İki kitap da mektebeyi mekkiyye ve daru hazm tarafından yayınlanmıştır.

4. *El-mehdi ve fikhu eşrati's-saat,* Muhammed b. ahmed İsmail'in kitablarındandır. Yayın ve dağıtımı daru'l-alemiyye tarafından yapılmıştır.

[368]El-Bağdadi: Ebu Bekir Ahmed Bin Ali Bin Sabit El-Hatib, ***Şerefu Ashabi'l-Hadis***, Tahkik: Muhammed Said Hatiboğlu, Menşuratu Külliyyeti'l-İlahiyyat- Ankara Üniversitesi, s.8.
[369] Bkz., Riyad – el-memleketu arabiyye suudiyye –1.bsk,– m.1983.

> Müellif eserin 2008 yılında yaptığı 11. baskısında mehdilik meselesini kıyametten bir parça olarak işlemiştir.

Bu meselede batıl ve hurafelerin payı yoktur. Bu konuda Efendimiz'den mütevatır olarak gelen rivayetlerin inkârı da mümkün değildir. Ulemanın bu konuya azami önem verdikleri sünen, teracim ve mesanitlerde bu hadisleri tahriç edip not almalarından anlaşılmaktadır. Hatta bazıları (çoktur) sadece bu konuyu ele alan yazılar yazmıştır. Bu konudaki tüm şüpheleri bertaraf etmişlerdir.

Burada şii olan Cevad Ali *el-Mehdi el-muntazar inde el-isna aşariyye* adlı kitabında ehl-i sünnetin mehdi inancını hafife aldıklarını söylemek suretiyle ehli sünnet inancını zedeleyecek sözlerde bulunmasına açıklık getirmemiz gerekir. Söz konusu kitabta şöyle söylemiştir: "Ehli sünnette mehdi Yahudilerin mesihi gibi şu ana kadar yoktur. Bu sadece beklentidir. Gerçekleşmesi kesin olmayan bir düşüncedir." [370] Kendi inancı olan isnaaşriyye inancını ehli sünnet inancıyla karşılaştırarak övmektedir: "Bu mehdi belli bir şahıstır. Geçmişte bir dönem belli bir şekilde yaşamış ve dönüşü kesin bir şekilde şii harekete bağlıdır."[371]

Burada diyoruz ki: ehli sünnete göre mehdinin sadece bir düşünce ve beklenti olarak kalması isnaaşariyye şiası gibi efsanevi hurafelerden oluşan bir inanca bağlanmaktan daha evladır. Ayrıca ehli sünnetin mehdisini Yahudilerin mesihine benzetmek bizde inkâr edilen bir şey değildir. Çünkü Yahudiler her ne kadar şeriatları tahrif ve tebdile uğradıysa da Müslümanların nazarında ehli kitaptır. Nitekim ahir zamanda bir kurtarıcının çıkması düşüncesinin semavi dinlerden bir kökü vardır. Yoksa isnaaşariyyenin efsanevi hurafelerinden değildir

"Bu gerçekleşmesi kesin olmayan bir düşüncedir." Sözlerine ise gaybı mı biliyor ki şahsiyetinin gerçekleşmesinin kesin olmadığını söylüyor? Sorusu sorulur.

"İsnaaşariyye mehdisi belli bir şahıstır" sözlerine cevap olarak şöyle deriz: Ehli sünnet için Efendimiz Mustafa zamanından bu yana isim, yaratılış ve ahlak sıfatlarıyla belli bir mehdi vardır.

---

[370] Ali, Cevad, ***El-Mehdi'l-Muntazar İnde Şia İsnaaşariyye***, s.320.
[371] Ali, Cevad, ***El-Mehdi'l-Muntazar İnde Şia İsnaaşariyye***, s.320.

“Geçmişte bir dönem belli bir şekilde yaşamış” sözü ise tamamen batıldır. Ayrıca isnaaşariyye şiasının mehdinin doğduğu, gizlendiği, geri döneceği, annesinin ismi, onu doğurması vb. rivayetler ve iddialar da batıldır. Ehli sünnet uleması bunları icmalen ve tafsilen isbat etmişlerdir. İki fırkanın hadis rivayetlerinin dabtında dayandığı kaidelere hızlı bir şekilde göz atacak olursak: hadis ilmi rivayet ve dirayet bakımından ehli sünnetin yanında hicri 2. asırdan itibaren sabittir. İsnaaşriyyenin sünnetinin zıttınadır. Onlar ehli sünnet katında bu konuda müteahhirdirler. Nitekim onların hadis kitapları hicri 10. Asırda ortaya çıkmıştır. Ayrıca sünnet-i nebeviyyede sabit kalmayıp her imam döneminde ekleme yapmaları ve sahih bir dabt ile dabtedilmemeleri bu ilimde geride kaldıklarını göstermektedir.

Dolayısıyla mehdilik inancı ehli sünnet akidesinde doğru ve sağlam temellere dayandırılmış sağlam bir inançtır.

4.4.2.4. Asrımızda Mehdilik Düşüncesinin İslam Ümmeti Üzerindeki Etkileri

Efendimizin ehli beytten ahir zamanda çıkacak bir adam çıkması ve yeryüzüne hakim olup zülmü kaldırıp adaleti yayması haberi mütevatır ve aklen ve şeren doğru bir haberdir. Ancak bazıları bu haberi hedeflerini gerçekleştirmek ve n açık veya gizli beklentilerini sağlayacak bir inanç haline getirmesi bu haber ile alakalı şeyler değildir. Bu mesele doğrudur. Fikri inhiraf ve bazı şahıs ve fırkaların bu meselenin batıllığı ile ilgili fikirleri bunu batıl hale getirmez.
“Hayru ümurüküm evsatuha” “İşlerin hayırlısı ortasıdır.” gereği orta yolu tutmak her şeyda en güzelidir. Bundan çıkan doğru yolu şaşırır. Nitekim bu mesele etrafındaki aşırı inanç ve inkarlar Efendimizin sünneti olan doğru yol aşıldığından kaynaklıdır. Bu meselenin fikri tahrifi karşısında en önemli sonuç şudur:

-Mehdilik meselesinin inkarıResulullah’ın hadislerini inkara yol açmaktadır:

Günümüzdeki bazı grup ve ulemanın mehdilik meselesini inkar etmesi, onları hurafe veya şiaasının uydurmaları saymaları, birçok savaş ve fitneye sebep olması sebebiyle inkar edilmesi sünneti nebeviyyede sahih hadislerin inkarına yol açmıştır. Bunların olduğunu farz edersek dahi nübüvveti inkar etmiş oluruz. Çünkü Efendimizin vefatından sonra bunu iddia ednler çıkmıştır. Ayrıca günümüzdeki ibadiyelerin

kur'an'da geçmediğinden bu meseleyi inkar etmeleri de şeriat ve sünneti nebeviyyenin isbat ettiği hükümleri inkar etme kapısını açar. Kur'an'da da geçmemiştir.

-Mehdi çıkana kadar İslam ümmetini kalkınma için ıslah, amellerin terki ve gevşeklik:

Hilafeti mehdinin elinden alacağını beklemek bazı zayıf ve gevşek kimseleri islam ümmetinin gayret ve kalkınması için amele ihtiyaç duymasına rağmen mehdinin kendilerini sıkıntılarından kurtaracak ve beklentilerini gerçekleştirecek bir kurtarıcı olduğu fikrine götürmüştür.

Mehdi iddiası için bu meseleyi istismar etmek: Geçmişte en meşur iddia Muharrem h.1400 m.1979 yılında Cüheyman el-Uteybi'nin Muhammed b. Abdullah el-Kahtani'nin[372] mehdi olduğunu iddia etmesi, haram ayda 15 gün Kabe'yi ablukaya alması, rükün ve makam arasında Kahtani'ye biat etmesi, Suud emniyet kuvvetleriyle çatışması ve bir çok ölümle sonuçlanması ve Mekke'nin kapatılmasıdır.

İslam düşmanlarıyla el birliği: Daha önce kadiyani'nin mehdilik meselesini istismar ederek mücahitlere hançer vurmak suretiyle İngilizler ile iş birliği yaptığını anlatmıştık. Ancak günümüzde isnaaşariyyenin bu iş birliği yeni bir boyut kazanmıştır. Bu, işgalcilerin öldürülmemesi ve İmam masum el-huccet çıkana kadar cihadın durdurulması fetvasıdır. Bu Şii mercilerinin Amerika askerlerinin 2003 yılında Irak'ı işgal etmelerinde kullandıkları fetvadır.[373] Amerikan askeri yönetici Paul Bremer'in açık bir şekilde Irak işgalini kolaylaştıran işlerden birisinin de şiilerin iş birliği olduğunu ve mehdi çıkana kadar cihat etmemelerinin olduğunu söylemesidir.[374]

---

[372]El-bestevi, abdulalim, ***el-mehdi'l-muntazar,*** s. 101-102, ve vekalru'n-nebei'l-ihbariyye ala mevkiiha'l-elektroniyye www.naba.ps/arabic tarih: 2015/06/27.

[373]Yazar muhammed enamın makalesi, Es-Seyistani yufti bi-ademi cevazi kitali'l-muhtel. www.marebpress.net

[374]Paul bremer'in cezire kanalındaki videosunun youtube linki: https://www.youtub.com/watsh?v=ykanftb67xk

Bu şii akımın fetvası mehdi inançlarındaki aşırılık sebebiyle Irak'ın düşmesi ve işgal edilmesini kolaylaştıran bir etken olmuştur. Şeriat hükümlerini de mehdinin çıkmasına kadar durdurmuşlardır.

Muasır isna-aşeriyye şiilerine göre refahın gerçekleşmesinin çabukluğu: Daha öncede açıkladığımız gibi isnaaşariyyenin hucciyet fırkası, zulüm, fesat ve savaşların çoğalmasının mehdinin daha çabuk çıkmasına yardımcı olacağına inanıyorlar. Bu inanç şiilerin Irak, Suriye ve yemende ehli sünnetin öldürülmesindeki bakış açısını en açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Mezhep savaşları ve radikal kurumların ortaya çıkması: Müslümanların arasında meydana gelen savaşların tek sebebi isnaaşariyyelerin aşırılıkları ve mehdi inancının arkasındaki siyasi hareketliliktir. Şii Hizbullah lideri açıkça konuşmalarında zuhur döneminde olduklarını söylemiştir.[375]???? Bu şii gençlerin suriyede bunun karşılığında savaşa teşfik üzere bir seferberliktir. Bu şekilde akım ve kurumlar meydana gelmiştir. İslami terörist devleti gibi. İmamın ortaya çıkacağı asırda olduğunu söyleyen mehdinin ordusu, Hizbullah gibi.

Kişileri kutsama inancı: Bu, Allah Teâlâ'nın hakkında delil indirmediği ve isnaaşariyyelerin aşırılıklarından meydana gelen bir inançtır. Veliyyu fakih'in ve etbasına salahiyyeti masum imamın salahiyeti babındandır. Fakih veli imamın gaybetinde onun naibidir. Masum ve gaib olan imam için olan salahiyetlik onun için de vardır. Bu, isnaaşariyye şiilerinin dini müfettişlerini kutsamayı açığa çıkarmaktadır. Humeyni'nin kutsanması da buna örnektir.

Hurafe mehdi: İsnaaşariyye şiilerinden önce meydana gelen abartılar ve aşırılığı benimseyenlerin Muhammed b. hasan el-askeri'nin mehdilik iddiası bu meseleyi hurafenin bir çeşidi olduğuna sürüklemiştir. Çünkü bu şahsiyet gizlenme, geri dönem, bekleme, uzun yaşama, elçiler ve temsilciler gibi inançları taşımaktaydı.

[375]Bu açıklamaları yazar imad kamiha 29 Haziran 2014 tarihinde cenubiyye sayfasında (www.janoubia.com)nakletmiştir.

5. SONUÇ

Sadece kendisine hamd ile iyiliklerin tam olduğu Allah Teâlâ'ya hamd olsun. El-mehdiyyul muntazar konu başlıklı bu araştırma tezinin sonuna ulaştık. Bu konuyu İslam akaidi ve İslam düşüncesine etkenleri bakımından ele aldık. Bu konuyla ilgili çalışmada birtakım sonuçlara ulaştım.

1. Mehdinin lügat ve hak ve doğruluk yolu olan hidayete ulaşmak anlamına gelen ıstılah manası arasındaki uyum.
2. İhteda ve mühtedi gibi "heda"dan türeyen kelimelerin Kur'ân-ı Kerîm'de çok geçmesine rağmen mehdi kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de açık bir şekilde geçmemesi.
3. Sünnet-i nebeviyede geçen mehdi kavramı ıstılahi manada olduğu gibi ahir zamanda çıkıp yeryüzünü adaletle dolduracak kişidir. Yine bu kelime sünneti nebevide mehdinin dışında doğru yolu gösteren Hz. İsa ve hulefa-i raşidin gibi kişiler için bir vasıf olarak ta görülmektedir. Bu ise hayrın, hidayet ve reşadın bu ümmette birçok kişide bulunduğunun delilidir.
4. Mehdi, Allah Teâlâ'nın Efendimizin haberiyle ümmete bahşettiği, dini ihya eden bidatları yok eden, zulme ve düşmanlığa karşı harp eden müceddidlerden biridir.
5. Bu düşüncenin bu ümmet ve diğer medeniyetlerde bulunması bu fikrin onlardan alındığını göstermez. Nitekim bu durum bu düşüncenin doğruluğuna bir delildir. Çünkü kaynağı bir olan bütün dinlerin uygulamalı bazı hükümlerde uyumlu olması, fikri bazı hükümlerde uyum sağlamasını gerektirir.
6. Hz. Peygamber bu şahsiyetle ilgili temel özellikleri açıklamış sapkınların hevalarına terk etmemiştir.
7. Bu meselenin kuranı kerimde bulunmaması bu görüşün doğru olmadığına delil değildir. Çünkü bu mesele Hz. Peygamber 'in lisani üzere gelen sünneti nebevide bulunmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ bir ayeti kerimede şöyle buyurmuştur:

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوَى (٣)إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى (٤)

"O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir."

8. Bu teorinin fitne, savaş ve ölüm vasıfları taşıması, bu teorinin inkârına sebep gösterilemez. Şayet gösterilirse bu teori gibi savaş, ölüm ve fitne etkisi olan bütün hükümleri inkâr etmek gerekebilir. Ve bundan ötürü Allah Teâlâ'nın varlığını inkâr ederiz. Nitekim Firavun ilah olduğunu iddia edip İsrail oğullarını katletmiştir. Aynı şekilde nübüvveti ve Hz. Peygamber 'in nübüvvetini inkâr ederiz. Nitekim Müseylemetu'l kezzab ve başkaları peygamberlik iddia edip bu iddialardan dolayı çatışma, savaş ve fitneler meydana gelmiştir.
9. Bu konuyla ilgili sahih, hasen hadislerin bulunması bunun doğruluğunu kanıtlar. Zayıf ve mevzu rivayetlerin çokluğu bu teorinin inkârına yol açmaz.
10. Bazılarının mehdilik iddiası bu şahsiyetin bulunmamasına delil değildir. Aynı zamanda bu fikrin doğru olmamasına da delil değildir. Bu kişilerin arzu ve hedeflerine ulaşmasında bu iddiada bulunmaları düşüncelerinin doğru olmadığına delildir.
11. Doğru düşünce ve itidalli olmak her zaman adalete, hayra ve hakikate ulaştırır.
12. Şianın isnaaşeriyye ekolüne göre bu meselenin iman ve İslam'dan bir rükün kabul ettikleri imametten bir cüz olmasına dair kuranda ve sünnette sahih bir delil yoktur.
13. İslam ve şeriatın hükümlerinin mehdinin gelişi ve tatbikine bağlamaya dair şeri bir delil yoktur. Bu ne akıl nede mantığa uygun değildir.
14. Hilafetin hulefâ-i râşidîn tarafından yönetilmesi ister vaktin başında isterse de sonunda herhangi bir vakitte hilafetin mevcudiyetine delildir.

İslam ümmeti, başında veya sonunda hayrın olduğu bilinmeyen yağmur gibi, yeryüzüne gelmiş tüm ümmetlerin en hayırlısıdır. Mehdi gibi ahir zamanda çıkacak şahsiyet kuran ve sünnetle sabit olan bu ümmetin en hayırlı ümmet olduğuna bir delildir.

6. ÖNERİLER

Bu konunun çalışmasında ulaştığımız en önemli tavsiyeler şunlardır;

1. Bu meselenin doğru anlaşılabilinmesi için Müslüman gençler arasında yaygın bir şuurun bulunması, ümmetin sırtına yük olan mehdilik iddia edenlerle ümmetin imtihan olmaması için bu teorinin hurafe ve yalanlardan soyutlanması
2. İslam ümmetinin âlimlerinin yanlış anlamalardan kaçınılması için özelliklede fakirlik ve cehalet sebebiyle fakir beldelerde şeri ilimleri yayma üzerine çalışmalarının icra etmeleri
3. Bu konuyu suiistimal edip Müslüman nesiller üzerinden hedeflerine ulaşmak için bu meseleyi kullanan zayıf karakterli kişilere karşı mücadele etmek
4. Özelliklede çatışma ve çekişme yaşayan İslami gruplar arasında ortak bir fikir oluşturmak

KAYNAKLAR

Abadi, Li-Ebi Abdurrahman Şerefu'l-Hak Es-Suheyni Muhammed Eşref B. Emir El-Azim. *Avnu'l-Mabud Ala Süneni Ebi Davud*. Tahkik: Raid Sabri B. Ebi Alfa, Amman :Beytu'l-Efkar Ed-Düveliyye.

Abdulbaki, Mahmud Fuad. (t.y). *El-Mucemu'l-Müfehris Li-Elfazi'l-Kur'anı Kerim Bi-Haşiyeti'l-Mushaf*. Kahire: Daru'l-Hadis.

Abdulber, Ebi Ömer Yusuf B. Abdullah B. Muhammed. (1992). *El-İstiabu Fi Marifeti'l-Ashab*. Tahkik: Ali Muhammed El-Bicavi, Beyrut: Daru'l-Ceyl, 1. Baskı.

Abdurrahim, Abdullah B. Abdurrahman. (2000m). *Alamu'l-Mekkiyyin Mine'l-Karni't-Tasi İla Karni'r-Rabi Aşara El-Hicri* . El-Medinetu'l-Münevvere: Müessesetü'l-Furkan Li't-Turasi'l-İslami.

Abdurrahman, Halil. (2008). *El-Efseta'l-Kitab El-Mukaddese Li'd-Diyaneti'z-Zerdüşiyye*. Dımeşk: Revafid Li's-Sekafe Ve'l-Funu, 2.Baskı.

Aclûnî, (*Keşfü"l-Hafâ ve Müzîlü"l-İlbas Ammâ İştehere Mine"l-Ehâdîs ala Elsineti"n-Nâs,* Mektebetü"l-Kudsî, Kahire, ts, I-II, 1351, II,195.)

Afgani, İnayetillah İblağe'l. (1997). *Celaleddin Rumi Beyyini's-Sufiyye Ve İlmu'l-Kelam*. Beyrut: Daru Sufiye Lübnaniyye.

Ali, Cevad. (2007). *El-Mehdi'l-Muntazar İnde'ş-Şia El-İsna Aşariyye*. Tercüme: Ebu'l-İd Dudu, Cemel Yayınları.

Ali, Fuad Hüseyin. (1968). *El-Yahudiyye Ve'l-Yahudiyye El-Mesihiyye*. (y.y).

Arif, Tamir. (1991m). *Tarihu'l-İsmailiyye*. Londra: Daru Riyazi'r-Reis Yayınevi.

Atalan, Mehmet, ***Ca'fer-i Sadık***, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2014.

……., Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sadık'ın Yeri, Araştırma yay., Ankara 2015.

……., ***Türk Kültüründe Muhammed Hanefi Cenknameleri***, TBBD Yay, İstanbul 2010.

Attarcı, Ebi Hasan Alavi B. Hasan. (t.y). *Es-Safeviyyun Ve'd-Devlatu'l-Osmaniyye*, Dari Endülüs Hadra Basım evi.

Bağdadi. Ebi Bekir Ahmed B. Ali B. Sabit El-Hatibi. (1357). *El-Kifaye Fi-İlmi'r-Rivaye*. Abad : Cemiyyeti Dari'l-Mearif El-Osmaniyye Yayınları.

Bahrani, Haşim. (1992). *El-Muhacce Fima Nezele Fi'l-Kaimi'l-Hucce*. Tahkik: Muhammed Munir El-Meylani, Beyrut: Müessesetu Numan.

Bedevil, Li-Abdirrahman .(1993). *Mevsuatu'l-Müsteşrikin*. Beyrut: Daru'l-İlim Li'l-Melayin.

Beyhaki, Ebi Bekir Ahmed B. Hüseyin. *Marifetu'-Sünen Ve'l-Asar*. Tahkik: Abdulmuti Emin Kaleci, Camiu Diraseti İslamiyye Yayınları.

Buhari, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah. (2001). *Sahihi'l-Buhari*. Beyrut: Daru Tuki'n-Necat.

Cefri. (1993). *El-Mutekadat Diniyye Leda Şuub*. Tercüme: İmam Abdulfettah İmam, Tabatu Alemi'l-Marife.

Corben , Henry. (2007). *El-İmamusani Aşara*. Beyrut : Daru'l-Hadi.

Çelik, İsa ve Diğerleri, "Medrese Müderrisliğinden Sûfîlige: İmam Gazzâlî örneği" *Al-Farabı 1st International Congress on Social Sciences,* May 11-14, 2017 Gaziantep.

Ebi Davud, Süleyman B. El-Aşas. (1405). *Risaletu Ebi Davud İla Ehli Mekke.* Tahkik: Muhammed B. Lütfi Es-Sabbağ, Beyrut: Mektebeti İslami Yayınevi.

Ebi Davud, Süleyman El-Eşas Es-Secistani El-Ezdi . (1997). *Süneni Ebi Davud*. Beyrut: Daru İbni Hazm.

Ebi Ferec El-Esfahani. (1416). *Mekatilu Talib*. Tahkik: Seyyid Ahmed Sakar, İran: Şerif Rıza Yayınları.

Ebi Talip, Yahya B. El-Hasen El-Haruni El-Haseni. (2014). *El-İfadetu Fi Tarihi'l-Eimmeti's-Sadeti*. El-Yemen: Mektebetu Ehli Beyt-Sa'de.

Ebi Ya'la , Ebi Hasan Muhammed. (t.y). *Tabakatu'l-Hanabile*. Tahkik: Muhammed Hamid El-Faki – Kahire : Matbaatu Sünneti Muhammediyye.

Ebu Gudde, abdulfettah. (1999). *Imdadu'l-Fettah Bi'esanidi Ve Merviyyati Şeyh Abdulfettah*. Er-Riyad : Mektebetu'l-İmam Şafi, 1.Baskı.

Ed-Dani , Ebi Amr Osman B. Said El-Mukri. (t.y). *Es-Süneni Varied Fi'l-Fiteni Ve Ğavailiha Ve's-Saatu Ve Eşraruha*. Tahkik: Diayuddin B. Muhammed B. İdris El-Mübarekfuri, Daru'l-Asime Yayınları.

Ed-Davudi, Şemseddin Muhammed Ali B. Ahmed. (1983). *Tabakatu'l-Müfessirin.* Beyrut : Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye Yayınları.

El-Abbad , Abdilmuhsin. (1389h). *Akidetu Ehli Sünne Ve'l-Eser Fi'l-Mehdi'l-Müntazar*. El-Medinetu'l-Münevvere: Mecelleti'l-Camia El-İslamiyye Yayınları, 3.Baskı

el-Akl, Nâsır b. Abdülkerim. (1998). *El-Havâric Evvelü'l-Fırak Fî Târîhi'l-İslam*. El-Memleketu'l-Arabiyyetu'-S-Suudiyye :İşbiliye yay.

El-Bağdadi , Ebi Bekir Ahmed B. Ali B. Sabit El-Hatib .*Şerefu Ashabi'l-Hadis*– Tahkik: Muhammed Said Hatiboğlu, Ankara: İlahyat Fakültesi-Ankara Ü niversitesi Yayınları.

El-Bağdadi , Ebi Mansur Abdulkahir B. Tahir B. Muhammed. (t.y). *El-Farku Beyne'l-Fıra.* Tahkik: Muhammed Osman Elhaşt, Mısır Mektebetu İbni Sina.

El-Bernesi, Ebi Abbas Ahmed B. Ahmed B. Muhammed B. İsa El-Fasi. (2004). *Kavaidu Tasavvuf.* Tahkik: Abdulmecid Hayali, Beyrut.

El-Berzenci, Muhammed Abdurresul El-Hüseyni Eş-Şehruzi. (1995). *El-İşaatu Li'işrati's-Saa.* Tahkik: Muvaffak B. Fevzi, Dımeşk : Daru'n-Nemir.

El-Bestevi, Abdilalim Abdulazim. (t.y). *El-Mehdi'l-Muntazar Fi-Davi'l-Ehadis Ve'l-Asar Sahiha Ve Ekvali Ulema Ve Arau Fırek Muhtelife.* Mekke Mükerreme : Mektebetu Mekkiyye.

El-Bezzar , Ebi Bekir Ahmed B. Amr B. Abdulhalik. (1988). *El-Bahru'z-Zehhar El-Ma'rufu Bi'müsnedi Bezzar*. Tahkik: Mahfuz Abdurrahman Zeynullah, Beyrut: Müessesetu'l-Ulumi'l-Kur'an.

El-Cevheri, İsmail B. Hammad. (1989). *Es-Sihah Tacu'l-Luğa Ve Sihahu'l-Arabiyyeti*. Tahkik: Ahmed Abdulgafur Attar, Beyrut: Daru'l-İlmi Ki'l-Melayin.

El-Cevzi, Mecdeddin Ebu Saadat Mübarek B. Muhammed. (1420). *En-Nihaye Fi-Ğaribi'l-Hadis Ve'l-Eser*. Tahkik: Ali B. Hasan Ali B. Hamid Halebi Cevzi, Suudiyye: Daru İbni Cevzi.

El-Cürcani, Ebi Ahmed Abdullah B. Adi. (t.y). *El-Kamil Fi-Duafai Rical*– Tahkik: Lücnetun Mine'l-Muhtassin, Beyrut: Daru Fikir.

El-Erbili, Li-Ebi Hasan Ali Ben Ebi Feth. (1382). *Keşfu'l-Ğumme Fi-Marifeti'l-Eimme*. Ta'lik: Haşimresuli, Tebriz :Menşuratu Beni Haşimi.

El-Esfehani, Ebi Kasım Hüseyin B. Muhammed Rağib. (t.y). *El-Müfredat Fi-Ğaribi'l-Kur'an*. Tahkik: Merkezu Dirasat Ve'l-Buhus, Nazzar Mustafa Baz Yayınevi.

El-Eşari, Ebi Hasan Ali B. İsmail. (1990). *Mekalatu'l-İslamiyyin Ve İhtilafu'l-Musallin*. Tahkik: Muhammed Muhyiddin Abdulhamit, Beyrut: Mektebetu Asriyye.

El-Eşari, ebi'l-Hasan. (1397h). *El-İbanetu An Usuli'd-Diyane*, Tahkik: Fevkiyye Hüseyin Mahmud, Beyrut: Daru'l-Ensar, 1. Baskı.

El-Fatih, Zühdü. (1991). *Fadhu't-Telmud Tealimi'l-Hahamin Sırriyye Li'labi Ay Bi-Branaytis*. Beyrut: Daru Nefais.

El-Fazli, Abdilhadi. (t.y). *Mezhebu'l-İmamiyye Bahsun Fi'n-Neşeti Ve Usulu'l-Akideti*. el-Ğadir Li-Dirasati İslamiyye Yayınları.

El-Ğali, Kasım. (1989m). *Ebu Mensur El-Maturidi Hayatuhu Ve Arauhu El-Akidetu.* Tunus: Matbaatu't-Türki Yayınları.

El-Ğubeyra, Halit B. Mübarek El-Vehibi. (2004). *Eşratu's Saa*. Amman: Behla Yayınevi,1.Baskı

el-Hafız El-Iraki. (1987). *Et-Takyidı Ve'l-İzah Lima Utlika Ve Uğlika Min Kitabi İbni Salah.* Tahkik: Üsame Abdullah Hayyat, Camiatu Ümmü Kura, El-Memleketu'l-Arabiyyetu's-Suudiyye: Mekketu'l-Mükerreme.

El-Harisi, Salim B. Hamd B. Süleyman. (1983). *El-Ukudu'l-Fıddiyye Fi-Usuli'ibadiyye.* Amman: Tabatu Saltanatu.

El-Hasani, Abdullah B. Fahrettin. (1999). *El-İlamu Bi'men Fi Tarihi'l-Hindi Mine'l-Alami'l-Müsemma Nüzhete'l-Havatir Ve Behçetu'l-Mesami've'n-Nevazir*. Beyrt :Daru İbni Hazm.

El-Hatemi ,Ebi Bekir Muhyiddin Muhammed B. Ali B. Muhammed B. Ahmed B. Abdullah. *(t.y). El-Futuhatu'l-Mekkiyye*– Tahkik: Ahmed Şemseddin, Beyrut : Daru Kütübü İlmiyye Yayınları.

El-Herevi, Ebi İsmail Abdullah B. Muhammed El-Ensari. (t.y). *Zemmeu'l-Kelam Ve Ehluhu*. El-Medinetu'l-Münevvere: Mektebetu Ulum Ve'l-Hikem.

El-Horaşi, Süleyman B. Salih. (1999). *El-Kardavi Fi'l-Mizan.* Riyad: Daru'l-Cevab.

El-Kanuci, Ebi Tayyib Muhammed B. Sıddık Han. (2000). *El-İzaatu Lima Kane Ve Ma Yekunu Beyne Yedeyi's-Saa*. Tahkik: Bisam Abdulvehhab El-Cabi- Beyrut: Daru İbni Hazm, 1. Baskı.

El-Kettani, Ebi Ebdillah Muhammed B. Cafer. *Nazmu'l-Mütenasir Mine'l-Hadisi'l-Mütevatir*. Mısır: Daru'l-Kütübü's-Selefiyye.

El-Kuleyni, Ebu Cafer Muhammed B. Yakub (1403h). *El-Usul Mine'l Kâfi*. Tashih: Necmeddin El-Amili , Tahran: İslami Yayınlar, 2. Baskı

El-Kureşi, İdris İmaduddin. *(1991). Zehratu'l-Meani*. Tahkik: Mustafa Ğalib, Beyrut : El-Müessesetu'l-Camia Yayınları.

El-Mahmud , Abdilaziz B. Salih *, (t.y). Avdetu's-Safeviyyin*. Menşuratu Şebeketi'r-Rasit Yayınları.

El-Makdisi, Meri B. Yusuf. (2007). *Feraidu Fevaidi Fikir Fi'l-İmamı Mehdi Muntaza*r, Tahkik: Abdulaziz , Beyrut: Daru Kütübü İslami.

El-Munavi , Abdirrauf. (1972). *Feyzu'l-Kadir Bi-Şerhi Caimi Sağir*. Beyrut: Daru Marife .

El-Murakeşi, Ebi Muhammed Abdu'l-Vahid Ali. (2006). *El-Muceb Fi-Telhisi Ahbari Mağrib.* Tahkik: Salahaddin El-Huvari, Beyrut: Mktebetu Asriyye.

El-Musevi , Ruhillah El-Humeyni. *(t.y). Kitabu'l-Bey*. İran: Müessesetu İsmailiyyan.

El-Mübarekfuri, Ebi Ala Muhammed Abdurrahman B. Abdulhalim *Tuhfetu'l-Ehvezey Bi-Şerhi Cami-i Tirmizi*. Tahkik: Abdulvehhab Abdullatif Ve Abdurrahman Muhammed Osman, Beyrut: Daru'l-Fikir.

El-Müzaffer, Muhammed Rıza . (1429h). *Akaidu'l-İmamiyye*. Menşuratu Ensariyyat Yayınları.

El-Müzzi, Cemaleddin Ebi Haccac Yusuf. (1983). *Tehzibu'l-Kemal Fi-Esmai Rical.* Tahkik: Beşşar Avad Maruf. Beyrut: Müessesetu Risale.

El-Vercelani, Ebi Yakup Yusuf B. Ibrahim. (2003). *Et-Tertib Fi's-Sahih Min Hadisi Resulillah* . Tashih: Abdullah B. Hamid Es-Salimi, Amman: Mektebeti Maskat Saltanatu

El-Yakubi, Ahmed B. Ebi Yakup B. Cafer B. Vehb B. Vadih. (2010m). *Tarihu'l-Yakubi*. Tahkik: Abdulemir Mehna, Beyrut: Şeriketü'l-A'lemi Basımevi.

Emin, Ahmed.(t.y). Duha'l-İslam. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye Yayınevi.

En-Nedevi, Ebi Hasan Ali El-Hüseyni. (1963). *El-Kadiyani Ve'l-Kadiyaniyye.* Cidde: Daru Suudiyye.

En-Nisaburi, Ebi'l-Kasım El-Kuşayri. (t.y). *Er-Risaletu'l-Kuşayriyye*– Tahkik: Abdulhalim Mahmut Ve Mahmud B. Şerif, Kahire: Metabiu Dari Şa'b.

En-Nu'mani, Nu'mani Muhammed B. İsrahim. (1397). *El-Ğaybetu* Tahran: Meşuratu Suduk.

Es-Sefarini, Muhammed B. Ahmed. (t.y). *Levamiu'l-Envar El-Behime Ve Sevatiu'l-Esrar El-Eseriyye Li-Şerhi Durre Mudie Fi-Akdi'l-Fırkati El-Merdiyye*. Tahkik: Abdurrahman Ebabittin B. Sehman, (y.y).

Es-Sıddık, Zemzemi B. Muhammed. (1404h). *El-İntisar Li'tariki's-Sufiyye El-Ahyar*. Beyrut: Müessesetu'l-Vefa.

Es-Suyuti, Celaleddin Abdurrahman B. Ebi Bekir. (1996). *Tedribu'r-Ravi Fi-Şerhi Takribi Nevevi*. Tahkik: Ebu Abdurrahman Salah B. Muhammed Uveyza, Beyrt: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

Es-Suyuti, Celaleddin Abdurrahman. (2003m). *Tarihu'l-Hulefa*. Beyrut: Daru İbni Hazm.

Es-Suyuti, Celaleddin Abdurrahman B. Ebi Bekir. (2006). *El-Örfü'l-Verdi Fi Ahbari'l-Mehdi*. Tahkik: Ebu Ya'la El-Beydavi, Beyrut: Tabatu Dari'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Es-Suyuti, Celaleddin Abdurrahman. (1976m). *Tabakatu'l-Müfessirin* Tahkik: Ali Muhammed Ömer, Mısır : Mektebetyu Vehbe Yayınları.

Es-Suyuti, Celaleddin. (t.y). *Et-Tenbietu Bi-Men Yebasullahu Ala Ra'si Kelli Mietin*. Tahkik: Abdulhamit Şanuha, Daru's-Sıka Yayınları.

Es-Suyuti, Ebi Fazl Celaleddin Abdurrahman. (2012). *Mirkatu's-Suud Ala Süneni Ebi Davud*. Tahkik: Muhammed Şayip Şerif, Beyrut: Daru İbni Hazm.

Es-Sübki, Taciddin Ebi Nasr Abdulvehhab B. Ali B. Abdulkafi. (t.y). *Tabakatu'ş-Şafiiyye El-Kübra*. Tahkik: Mahmud Muhammed Et-Tanahi Ve Abdulfettah Muhammed El-Huluv, Dari İhyai Kütüb Arabiyye Yayınevi.

Es-Sülemi, Nadr Muhammed B. Mesud B. Ayyaş. (t.y). *Tefsiru Ayyaşi* .Tahkik: Haşim Er-Resuliel-Mahallati, Tahran: El-Mektebetu'l-Alemiyye El-İslamiyye.

Eş-Şarani, Abdilvehhab. (2005). *Et-Tabakatu'l-Kübra*. Tahkik: Ahmed Abdurrahim Es-Sayih Ve Tevfik Ali Vehbe, Kahire: Mektebetu Sekafe Medeniyye .

Eş-Şehrezuri, Ebi Ömer Ve Osman B. Abdurrahman .(t.y). *Ulumu'l-Hadis*. Tahkik: Nureddin Itır.

Eş-Şehristani, Ebi Feth Muhammed B. Abdulkerim B. Ebi Bekir B. Ahmed. (1968). *El-Milelu Ve'n-Nihal*. Tahkik: Abdulaziz Muhammed Ebdulvekil, Müesseseti Halebi Basim evi.

Eş-Şemahi, Ahmed B. Said B. Abdulvahit. (1992). *Kitabu's-Siyer*. Tahkik: Ahmed B. Suud Es-Seyabi, Amman: Saltanatu Yayınevi.

Eş-Şirazi, Sadık El-Hüseyni. (2004). *El-Mehdi Fi'l-Kur'an Ve's-Sünne*– Beyrut: Daru'l-Emin.

Et-Tabresi, Ebi Ali El-Fazl B. Hasan. (2006). *Mücmeu'l-Beyan Fi-Tefsiri'l-* Beyrut : Kur'an Daru Murteza.

Et-Taftazani, Ebi Vefa El-Ğanimi. (1979). *Medhal İla Tasavvuf*. Kahire: Daru Sekafe.

Et-Tirmizi, Ebi İsamuhammed B. İsa. (1996). *El-Camiu'l-Kebir*. Tahkik: Beşşar Avad Maruf, Beyrut: Daru'l-Ğarb El-İslami.

Et-Tsi, Ebi Nasru's-Sırac. (1960). *El-Lamu*. Tahkik: Abdulhalim Mahmut Vet Aha Abdulbaki Surur. Mısır: Daru Kütübü Hadise.

Et-Tusi, Ebi Cafer Muhammed B. Hasan. (t.y). *Et-Tıbyan Fi-Tefsiri Kur'an* - Tahkik: Ahmed Habib Kasir El-Amili, Beyrut: Daru İhyai Turas El-Arabi.

Et-Tusi, Li-Ebi Cafer Muhammed B. Hasan. (1425). *El-Ğaybetu*. Tahran: Müessetu Merarifi İslamiyye.

Et-Tüveyciri, Muhammed B. Abdullah B. Hamud. (1983). *El-İhticacu Bi'l-Eseri Ala Men Enkere El-Mehdi El-Muntazar*. Er-Riyad: Taba'tu'r-Riaseti'l-Âmme Li'idarati'l-Buhus El-İlmiyye Ve'l-İfta Ve'd-Da've Ve'l-İrşad.

Ez-Zehebi, Ebi Abdillah Muhammed B. Ahmed B. Osman . (t.y). *Mizanu'l-İtidal Fi-Nakdi Rical*. Tahkik: Ali Muhammed El-Bucavi, Beyrut: Daru Marife.

Ez-Zehebi, Şemseddin Ömer B. Ahmed B. Osman. (1982m). *Siyeri Alamı Nübela*. Beyrut : Müessesetu'r-Risale.

Ez-Zerakli, Hayrettin. (2002). *El-Alamu* Beyrut: Daru'l-İlmi li'l-Melayin.

Ez-Zübeydi, Muhammed Mürteza. (2001m). *Tacu'l-Urus Min Cevahiri'l-Kamus*. Tahkik: Dahi Abdulbaki Ve Aharun, Küveyt.

Ez-Zübeydi, Muhammed B. Muhammed El- Hüseyni. (1994). *Ithafu's-Sadeti'l-Müttekin Bi'şerhi İhyai Ulumi'd-Din*. Beyrut: Müesseseti't-Tarihi'l-Arabi.

Folten, Fan. (1996). *Es-Saytaratu'l-Arabiyye Ve't-Teşeyyu' Ve'l-Mütekidat El-Mehdiyye Fi Zilli Hilafeti Beni Ümeyye.* Tercüme: Ibrahim Beydun, Beyrut : Daru'n-Nehde El-Arabiyye Yayınları.

Goldhizer, ignaz. *(t.y). El-Akidetu Ve'ş-Şeria Fi'l-İslami*, Tercüme: Muhammed Yusuf Musa Ve Ali Hüseyin Abdulkadir Ve Abdulaziz Abdulhalik, Mısır : Daru'l-Kütübü'l-Hadise.

Hakim, Ebu Abdillah Muhammed B. Ali B. El-Hasan Et-Tirmizi. *(t.y). Hatmu'l-Evliya*. Tahkik: Abdulvaris Muhammed Ali, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

Hakim, Suad. (1981). *El-Mucemu's-Sufi*. Beyrut: Dendere Basimevi.

Halekan, Ebi Abbas Şemseddin Ahmed B. Muhammed B. Ebi Bekir. (1978m). *Vefeyatu'l-Ayan Ve Enbau Enbai Zaman*. B. (1978). Tahkik: İhsan Abbas, Beyrut: Daru Sadır Yayınevi.

Hamid, Said B. Abdullah Ali. (1430). *Müsnedi Rabi' B. Habib El-İbadi – Dirasetu Nakdiyye* Mecelletu Ümmü'l-Kura Li-Ulumi'ş-Şeria Ve'd-Dirasatı'l-İslamiyye.

Hasan, sa'd Muhammed. (1953). *El-Mehdi Fi'l-İslam Münzü Ekdame El-Usur Hatta'l-Yevme*. mısır : Daru'l-Kütübü'l-Garbi.

İbn-i Yakup El-Küleyni, Ebi Cafer Muhammed Er-Razi. (1403h). *El-Usulu Mine'l-Kafi*. Tashih: Necmeddin El-Ameli, Tahran Menşuratu'l-İslamiyye.

İbn Asakir, Ebi Kasım Ali B. Hasan B. Hibetullah. (1347h). *Tebyinu Kezibi'l-Müfteri Fi-Ma Nusibe İla'imam Ebi Hasan El-Eşari*. Müessesetu't Tevfik Yayınevi.

İbn Asakir. (1996m). *Tarihu Dımeşk Ve Zikru Fazliha Ve Tesmiyetu Men Halleha Mine'l-Emasil Ev İctaze Bi-Nevahiha Min Varidiha Ve Ehliha*. Tahkik: Muhibbuddin Ebu Said Ömer B. Gulame El-Ömeri , Beyrut: Daru'l-Fikir Yayınevi.

İbn Babaveyh, Ebi Hasan Ali B. Hüseyin El-Kummi. (t.y). *El-İmemetu Ve't-Tbsiratu Mine'l-Hira* Tahran: Meüssesi Ali Beyt-Kum Yayınları.

İbn Cerir et-Taberi, Ebi Cafer Muhammed. (2001). *Camiu'l-Beyan Fi-Tevili Ayi'l-Kur'an El-Maruf Bi-Tefsiri Taberi.* El-Kahire: Daru Hicr.

İbn Ebi Şeybe, Ebi Bekir Abdullah B. Muhammed El-Kufi. (1409h). *El-Musannef Fi'l-Ahadis Ve'l-Asar*. Tahkik: Kemal Yusuf Elhut, Riyad: Mektebetu Rüşd.

İbn Ferec El-Ensari, Abdillah B. Muhammed B. Ahmed B. Ebi Bekir El-Hazreci El-Endülüsi El-Kurtubi. (1425). *Et-Tezkiratu Bi-Ahvali'l-Mevta Ve Umuru'l-Ahireti*. Tahkik: Es-Sadık B. Ömer B. Ibrahim, Riyad: Dari'l-Menahic.

İbn Hacer El-Heytemi, Ebi Abbas Ahmed B. Muhammed. (t.y). *El-Kavlu'l-Muhtasar Fi Alamati'l-Mehdi El-Muntazar*. Tahkik: Mustafa Aşur, Kahire: Mektebetu Kur'an.

İbn Hacer, Ahmed B. Ali B. Muhammed. (1992). *Nüzhetu'n-Nazar Fi-Tevdihi Nuhbeti'l-Fiker Fi-Mustalahati Ehli'l-Eser.* Tahkik: Nureddin Itır, Sabah Yayınevi.

İbn Haldun, Veliyyiddin Abdurrahman B. Muhammed. (2004). *Mukaddemetu İbni Haldun.* Tahkik: Abdullah Muhammed Derviş, Dımeşk: Daru'l-Arab.

İbn Hamza, Mensur Billah Abdullah. (2001). *El-Akdu's-Semin Fi Ahkamı'l-Eimmeti El-Hadine.* El-Ürdün: Müessesetu'l-İmam Zeyd B. Ali Es-Sekafiyye.

İbn Hanbel, Ahmed B. Muhammed. (1995). *El-Müsned*. Tahkik: Ahmet Mhammed Şakir, Kahire : Daru'l-Hadis.

İbn Hibban, Ebi Hatim Muhammed B. Hibban B. Ahmed. (t.y). *Sahihi İbni Hibban*. Tahkik: Ahmed Muhammed Şakir, Mısır: Daru'l-Mearif.

İbn Hişam, Ebi Muhammed B. El-Melik. (1995). *Siretu'n-Nebi*. Mısır: Daru Sahafe Lituras.

İbn Kesir, İmadiddin Ebu'l-Feda İsmail B. Ömer. (t.y). *El-Bidaye Ve'n-Nihaye.* Tahkik: Abdullah Abdu'l-Muhsin Et-Türki, Dari Hicr Yayınları.

İbn Mace, Muhammed B. Yezid El-Kazvini. *(t.y). Süneni İbni Mace*. Dari İhyai Kütübü İlmiyye Yayınları.

İbn Mensur, Cafer El-Yemen. (1984). *El-Keşf*. Tahkik: Mustafa Ğalib - Beyrut: Daru'l-Endülüs.

İbn Sevde, Abdisselam B. Abdulkadir. (1997). *Sel En-Nassal Li'n-Naddal Bi'l-Eşyahi Ve Ehli Kemal Fihrist Şuyuh*. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslami.

İbn Sıddık, Ahmed B. Muhammed. (1347h). *Ibrazu'l-Meknun Min Kelami İbni Haldun Ev El-Mürşid El-Mübdi Li'fesadi Ta'ni İbni Haldun Fi Ahadisi'l-Mehdi*. Dımeşk: Terakki Yayınları.

İbni Hacer. (1986). *Fi Menakıbı İmamı Şafii Tevali't-Tesis Li-Mealimi Muhammed B. İdris*. Tahkik: Ebu Feda Abdullah El-Kadi, Beyrut: Daru Kütübü İlmiyye.

İbni Kayyim El-Cevzi, Ebi Abdillah Muhammed B. Ebi Bekir Eyyub. (t.y). *El-Menaru'l-Munif Fi's-Sahih Ve'daif*. Tahkik: Yahya Abdullah Es-Semali, Cidde: Daru Alemi'l-Fevaid.

İbni Menzur, Ebu Fazl Kemaleddin Muhammed Mükrim. *(t.y). Lisanu'l-Arab*. Beyrut: Daru Sadir.

İbni Mulkin, Sıraceddin Ömer B. Ali B. Ahmed El-Ensari. (1992). *El-Mukni Fi-Ulumi'l-Hadis,* Tahkik: Abdullah B. Yusuf El-Cedi', Suudiyye: Darufevaz.

İbni Sadd, Muhammed B. Saad B. Muni' Zehri. (2001). *Kitabu Tabakatu EL Kebir*. Tahkik: Ali Muhammed Ömer, Kahire : Mektebetu Haneci.

İbni Teymiye, Ebi Abbas Takiyyuddin Ahmed B. Abdulhalim. (1986). *Minhacu's-Sünneti'n-Nebeviyye*. Tahkik: Muhammed Salim Reşad.

İsa, Abdilkadir. (t.y). *Hakaik An Tasavvuf*– Neşir Mevkiu Tarikati Şazeliyye Derkaviyye. Tahran: El-Hukumeti'l-İslami Li-Ruhillah Humeyni.

İsmail, Muhammed B. Ahmed. (2008). *El-Mehdi Ve Fıkhu İştirati Saat* Beyrut: Daru'l-Alemiyye Yayınları.

Kanci, Emir Hüseyin. (t.y). *Tarihu Şah İsmail Es-Safevi*. Tabatu Tahkikatı Faris-İran Ve Pakistan İslam Abad.

Maturidi. (1426). *Tevilatu Ehli Sünne*. Tahkik: Mecdi Baslum, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

Müessese Turasi İmam Humeyni. *Muhtarat Min Ehadisi Ve Hutebatu Humeyni*. Tahran: Eş-Şuunu'd-Düveliyye.

Müslim, Müslim b. el-Haccac Ebu'l-Hasan el-Kureyşi en-Nisaburi. (1955). *Sahihi Müslim*. Beyrut: Daru İhyai Turasi Arabi.

Naim B. Hammad, El-Mervezi, *El-Fiten*. (1993). Tahkik: Süheuyl Zekar, Beyrut : Daru'l-Fikir.

Neccar, Amir. (2005). *El-Kadiyaniyye*. Beyrut: Müessesetu Camia Li'd-Dirase.

Nedvi, Ebi Hasan. *Ed-Davetu'l-İslamiyye Fi'l-Hint Ve Tetavvuratuha*. Hint: Metbuatu'l-Müctemi' El-İslami El-İlmi.

Nevbahti, Hasan B. Musa. (1992). *Fıraku Şia.* Tahkik: Abdulmunim El-Anefi, Kahire: Daru Rüşd.

Nevevi, Ebu Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref. (1991). *Sahihi Müslim Bi-Şerhi Nevevi*. Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbaki, Kahire: Daru'l-Hadis.

Nisaburi, Ebi Abdillah Hakim. (1997). *El-Müstedrek Ala Sahihayn*. Tahkik: Abdurrahman Mukbil B. Hadi El-Vedai, Kahire :Daru'l-Haremeyn Yayınları.

Razi, Muhammed Fahruddin. (1981). *Tefsiru'l-Kebir Ve Mefatihu'l-Gayb El-Meşhur Bi-Tefsiri Razi*. Beyrut: Daru'l-Fikir.

Rıza, Li-Muhammed Raşit. *(1967m). Tefsiri Kur'anı Hakim Eş-Şehir Bi-Tefsiri'l-Menar*. Mısır: Daru'l-Menar.

Said, Habib. (t.y). *Edyanu'l-Alem*. El-Kahire: Dari't-Telif Ve'n-Neşr Li'l-Keniseti'l-Eskafiyye Yayınları.

Suduk. Ebi Cafer Muhammed B. Ali B. Hasan B. Babeveyh El-Kımmi. (1985). *Kemaleddin Ve Tamamu'n-Ni'me*. Tahran: Daru'l-Kütüb El-İslami.

Suheyl, Muhammed. (2009m). *Tarihu'devleti'safeviyye Fi İran* Takkuş. Beyrut: Daru'n-Nefais.

Suudi, Li-Ebi Hasan B. Ali. (2005). *Mürevvicu'z-Zehep Ve Maadinu'l-Cevahir* Tahkik: Kemal Hasan Meri, Beyrut: Mektebetu Asriyye.

Şakir, Naum. (1981m). *Tarihu's-Sudan*. Beyrut: Daru'l-Ceyl.

Şelebi, abdi'l-Vedud, (t.y). *El-Usulu'l-Fikriyye Li'hareketi'l-Mehdi Es-Sudani Ve Da'vetihi*, Kahire: Mektebetu'l-Adabi'l.

Şelebi, Ahmed. (2000). *Edyanu'l-Hindi'l-Kübra.* Mısır: Nehda El-Mısriyye Yayınları.

Şeref, Hasan Ibrahim Hasan. (t.y). *Ubeydullah El-Fatimi İmamu'ş-Şia El-İsmailiyye Ve Müessestü'd-Devleti'l-Fatimiyye Fi'l-Meğrib*. Mısır: Mektebeti Nahda Mısriyye Yayınevi.

Taberani, Ebi Kasım Süleyman B. Ahmed. (t.y). *El-Mucemu'l-Kebir*. Tahkik: Hamdi Abdulmecid Es-Selefi, Kahire: Mektebetu İbni Teymiye.

Taberani, Ebi Kasım Süleymen B. Ahmed. (1995). *El-Mucemu'l-Evsat*. Tahkik: Tarık B. İvazullah Muhammed, ve Abdulmuhsin Ibrahim Hüseyni, Kahire: Daru'l-Haremeyn.

Taberi, Ebi Cafer Muhammed B. Cerir B. Rüstem. *Delailu'l-İmame*. (1413). Müessesetu'l-Ba'se Yyaınları.

Taşkübrazade, Ahmed B. Mustafa Eş-Şehir. (1985). *Miftahu Saade Ve Misbahu Siyade Fi-Mevduatı Ulum*. Beyrut :Daru Kutub İlmiyye.

Tatlı, Bekir Hadîs tekniği açısından Cibrîl Hadîsi ve İslâm düşüncesine yansımaları, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Hadis Bilim Dalı, Ankara 2005.

Toyal, Franc. (2007). *Eş-Şiatu Fi'l-Alem Sahvetu'l-Müstebidin Ve İstiraciyyetühüm*. Tercüme: Nesib Avn, Beyrut: Daru'l-Farabi.

Wellhausen, Julius. (1985). *Ahzabu'l-Muaraza Es-Siyasiyye Rd-Diniyye Fi Sadri'l-İslam Ve'l-Havariç Ve'ş-Şia*. Tercüme: Abdurrahman Bedevil, El-Kahire: Mektebetu'n-Nehda El-Mısriyye.

Zarzuk, Muhammed Hamdi. (t.y). *El-İstişraku Ve'l-Halfiyyetu'l-Fikriyye Li's-Surai'l-Hudari*. El-Kahire: Daru'l-Mearif.

Zehebi, Ebi Abdullah Şemseddin Muhammed. (1377h). *Tezkiraru Huffaz*. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

Yıldırım, Birol, Alvarlı Muhammed Lutfi Hayatı ve "Hulasatu'l-Hakayik" Adlı Eserindeki Ahlakî Unsurlar, Ertual Yayıncılık, Erzurum 2016.

----------, *Köstendilli Süleyman Şeyhi Efendi Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri,* Ertual Yay., Erzurum 2016.

İnternet Kaynakları

Araştırma Sitesi. www.taseel.com

Güney Elektronik Gazete Sitesi. www.janoubia.com.

Hümeyni sitesi .www.ar.imam-khomeini.ir.

Islam Haber Ajansı sitesi .www.naba.ps/arabic.

Mareb Basin Sitesi. www.marebpress.net.

Mecelletu'l-Beyan sitesi .www.albayan.co.uk.

Rasid Sirket sitesi .www.airased.net.

Sevtu'l-Irak sitesi .www.sotaliraq.com.

Şeyh Abdullah b. Zeyd b. Mahmut sitesi. www.ibn-mahmoud.com

Şeyh Yusuf Kardavi sitesi. www.qaradwi.net.

ÖZGEÇMİŞ

Ad	: Hend Mustafa EL-ZALITNÎ
Doğum Yeri ve Tarihi	: Libya, 10.02.0987
Medeni Hali	: Evli
Dil	: Arapça
Email Adresi	: hend.1987@gmail.com
Eğitim	: Misurata Üniversitesi
Deneyim	: Misurata Üniversitesi